

საქართველო

თ ვ ი უ რ ი

ქრესტოლო

წელიწადი მეორე

VII

ივლისი, 1899

ქუთაისი
ლაშვაშიძის სტამბა * Типография Гамбашидзе

1899

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

ზირველი განყოფილება.

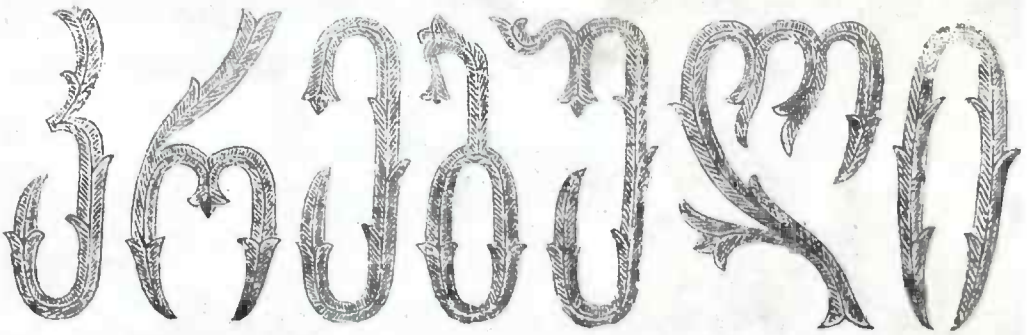
		83.
I	ცოცხალი სურათები. ლექსი აკაკის	1—5
II	ალბომში. ლექსი მისივე.	6
III	განსაცდელი მიწა ეჩეკლე მიმრე- ზედ (ამბავი). (დასას.) ი. ლაზარესძის	7—16
IV	პროგრამა ეთნოგრაფიულ-დასურ- დიულ ცნობების შესაკრებად. ა. ხახ- ნაშვილის.	17—32
V	კინტო. სამ-მოქმედებიანი კომედია-ხუმ- რობა, აკაკის	33—92
VI	საისტორიო მასალა. ზ. ჭ.-სა.	93—96
VII	მეოროვის მთაბრუნობა. (გაგრძელება) ს. ქვარაიის	97—128

მეორე განყოფილება.

I	ჯაფარა ჯაფარაშვილის წერილი როსტომ ერისთავისადმი მიწაწერი. წარმოდგ. სიგო კანდელაკის მიერ.	1—8
II	მასალები ქრისტიანობის დაცემის და ისლამის სარწმუნოების გავრცელების ისტორიისა დასავლეთ საქართველოში. (გაგრძელება) ზ. ჭ.-სა.	9—32
III	სოფ. ჯუმა. (ზუგდ. მაზრ.) ან. ქანდ- რაისი.	33—48

სკანონი

თ ვ ი უ რ ი

წელიწადი მეორე

№ II

თბილისი, 1899

მუთანი
ლამბაზიძის სტამბა * Типография Гамбашидзе

1899

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 31 Июля 1899 г.

შ ი ნ ა უ რ ს ი:

პირველი განყოფილება.

	33.
I	ცოცხალი სურათები. ლექსი ჯაკვისა . . . . . 1—5
II	ალბომი. ლექსი მისავე. 6
III	განსაცდელი მეფე ერაკლე მეორე- ზედ (ამბავი). (დასას.) ი. ლაზარესძის . . . . . 7—16
IV	პროგრამა ეთნოგრაფიულ და იური- დიულ ცნობების შესაკრებად. ს. ხახ- ნაშვილის. . . . . 17—32
V	კინტო. სამ-მოქმედებიანი კომედია-ხუმ- რობა, ჯაკვისა . . . . . 33—92
VI	საინტორიო მასალა. ზ. ჭ.-სა. . . . . 93—96
VII	მკროკის მებაზეუმობა. (გაგრძელება) ს. ქვარაძის . . . . . 97—128

მეორე განყოფილება.

I	ჯაფარა ჯაფარაშვილის წერილი როსტომ ერისთავისადმი მიწაწერი. წარმოდგ. სოკო კანდელაკის შაერ. . . . . 1—8
II	მასალები ქრისტიანობის დაცემის და ისლამის სარწმუნოების გაგრძელების ისტორიისა დასაველეთ საქართველოში. (გაგრძელება) ზ. ჭ.-სა. . . . . 9—32
III	სოფ. ჯუმი. (ზუგდ. მაზრ.) ან. ქანდა- რასი. . . . . 33—48

ცოცხალი სურათები.

(ვუქდვნი დ. ა. ბაკრატიონ-დავითაშვილს)

„თუმცა ქალია, მართ ოდენ
ღვთისაგან დანაბადია!..
ლეკვი ლომისა სწორია:
ძუ იყოს, გინდა ხვადია!“

ასე შეჰკადრა დიდ-მეფეს
ქიბერ ბრძენმა-სოგრატმა
და მით გამოსთქვა უტყუვრად
მთლად საქართველოს გულის-თქმა*).

მაგრამ რაცა სთქვა, ცოტა სთქვა:
ვერ გამოხატა სავსებით,
ის, ვინც მეტია ამ ქვეყნად
ყოველთა არსთა არსებით.

*) ჩვენის აზრით რუსთველმა ვეფხისტყაოსანში „როსტევან მეფედ“ მეფე გიორგი გამოსახა, თამარის მამა, „თინათინად“ — თამარი, (სოგრატ ბრძენად) — ქიბერი და „ავთანდილად“ — მხარგრძელი ზაქარია. თამარიც მამის ერთა იყო და ტახტზე აყვანა მისი და გამეფება ქიბერმა ურჩია მეფეს. ავტ.

ვინც მამა-კაცი გონებით
და გრძნობით დედათ-სქესია!..
სითბო-სინათლის შენათხზვა
დღიურ მნათობის წესია.

გიორგის ნაკვთი, ნამსგავსი,
გმირთ-გმირი, ლომთა-ლომია!
ჭეჭრობს ქვეყანა განკურნოს...
ქვეყანაც მისი მდომია!!

ვის არ ჰსურს, ტრფობის ბადეში
რომ მისის ეშხით დაეხას?
ვინ არის, თაყვანს რომ არ სცემს
ვით უკვდავებას... ღვთაებას?!

ყოველი კუთხით მოდიან
მეფე და უფლის-წულები;
სიცოცხლე მოაქვთ საკმევლად
და ფიანდაზად გულები.

მაგრამ თამარი— „თინათინ“,
არავის ათბობს მნახველსა;
გაურჩეველად, თანასწორ
აფენს კი ყველას ნათელსა.

ვერ შეარყევენ წყარონი
უფსკრულსა დიდი-ზღვისასა!
ვერავინ შესძრავს ვერც ერთს ძაფს
თამარის გულის-თქმისასა!..

ზენაა მიწი სურვილი
ქვეყნიურ აღმა-ფრენითა!
არც კალმით დაიხატება,
არც გამოითქმის ენითა!.

ამას ყველას გრძნობს მხარგრძელი,
სხივ-ისრით გამსჭვალულია;
სურვილს უსიტყვოდ გულში ჰკლავს,
გრძნობა მით დაფარულია.

ჰფიქრობს: ამ გრძნობა-საუნჯეს
სამარეს ჩავაბარებო;
თამარს შევესწირავ სიცოცხლეს,
მით ვიშვებ... გავიხარებო!.

თამარიც სხივს ჰფენს სპასალარს,
ხან-და-ხან შეთინათინებს:
არცა აღვიძებს თვის გრძნობას
და აღარც მისას აძინებს!

დაკარგულია იმათთვის
ნაშთი ედემურ-ქონების!
ვინ იცის: ვისი მეტია
ის მსხვერპლი გრძნობა-გონების?!

ეს იცის მხოლოდ სამარემ,
მესაიდუმლოემ იმათმა:
ხარბად ჩაჰყლაპუ ორივე;
დაჰფარა მათი გულის-თქმა.

წალმა მბრუნავი ქვეყანა,
ზოგჯერ უკულმაც ჰტრიალებს:
ერთს რომ ქვესკნელში ჩააძვრენს,
სხვას აღმა ააფრიალებს.

მზე ჩაგვესვენა... დაბნელდა,
ძლივს ბეუტავს ჩვენი ლამპარი;
ჩვენი წარსული ჩვენთვისვე
გამხდარა სიზმარ-ზლაპარი...

თამარს „თათიად“ მორთულსა
ფერ-ცხადად გვიდგმენ სცენაზე,
და ჩვენც მივდივართ სამზერლად,
თვითქო დიდ-გამოფენაზე.

აჰა, ახადეს კრეტსაბმელს...
ოცნებამ შეითამაშა!
მაყურებლები აერუოლდენ,
დასძახეს „ვაშა!“ და „ვაშა!“...

მათ რიცხვში მხოლოდ ორს ვხედავ:
ყურს არ უგდებენ სცენასა,
არც აღტაცებით ტაშს უკვრენ
და არცა სძრავენ ენასა.

სხვაგან ჰქრის მათი გონება
საკუთარ მზე და მთვარისა.
ერთია ნაშთი მხარგრძელის,
მეორე თვით თამარისა.

თუ იგონებენ წინაპრებს
და მათსა შეთანხმებასა?
გრძნობას უკმევენ სამსხვერპლოდ,
და სწირვენ ქებათ-ქებასა?

რად არ შეტყრავთ ამათხც
წინაპრებსავეით ოცნება,
და სხვა-და-სხვა მხრით ორივე
ცალ-ცალკე გაიტყორცნება?!

ეჰ, ვინ გამოსცნობს!?!.. ქვეყანა
ორ-პირი, ცვალებადია!..
დღეს კირისაგან დამხსნელი,
ხვალ დამქირავი ბადია!!..

ქენისა შ. ამირქუბის აღბოძი.

უნახე ცოლ-ქმარი მე მეგობარი,
ერთმანერთისა შეთანა-მტობარი,
და გულ-გატეხილს უზგულობით
მეგონა მხოლოდ ფუტო სიზმარი.

ხმა-ტკბილ-ნარნარი, ხელთ ეზურათ ქნარი
მხიბლავდა მდერა გასაცარი,
მაგრამ მე მაინც, ზე-აღტაცებულს
მეგონა მხოლოდ ტკბილი სიზმარი.

მას შემდეგ არი, რომ მეც დამტობარი
მათ თანაფურცლობ ვით მეგობარი,
მაგრამ ერთხელვე კი გულ-გატეხილს
ესეც მეგონია მარტო სიზმარი.

აკაკია.

განსაცდელი შეფიქრებული შიშველი.

დასასრული *)

ერთნელ ერთკლდე ქადაქს მობრძანდა და მალი-რა-ბიმიც თანა ჰყვა. დოვლათ-მირზა ამ ჟამად ტფილისში შეემთხვა, ვაკრული ტანთ-საცმოთი ბეკდის თვლებს ატარებდა გასასყიდვით. აქ დოვლათ-მირზა და მალი-რაბიმი უეცრივ შეხვდნენ ერთი-ერთმანეთს. ჰველმა ყონაღებმა სუნით იცნეს ერთი-ერთმანეთი და მიესალმნენ ხოშგელდით. მალი-რაბიმმა დოვლათ-მირზა მიიწვია თავისას. გაიარა ხანმა. მეგობრები ერთი ერთმანეთის უნახვად ერთს დღეს არ სტოვებდნენ. ერთხელ, როდესაც ძველი მეგობრები ხელახლად შეთვისდნენ და სული სულს გაუერთეს, დოვლათ-მირზამ გაკვრით გაუტარა მალი-რაბიმს თავისი აზრი. მალი-რაბიმმა პირველად რა გაიგო ეს საქმე, თითქო თავზარი დაეცა და ამისათვის დოვლათ-მირზას აზრი ძალიან შორს დაიჭირა. დოვლათ-მირზა უგნური კაცი არ იყო, იმას ძალიან გინსწავლული ჰქონდა კაცის გული და იცოდა, რომ ესეთი საქმე ადვილი გასაბედი არ არის; ამისათვის დააცალა, რომ ხანს გაევილო. რამდენიმე ხანს შემდეგ კიდევ გაახლო თავისი აზრი. ამ ჟამად მალი-

რაბიმმა მოისმინა დოვლათ-მირზას ნათქვამი და ჩაფიქრდა. დოვლათ-მირზამ, რა ნახა თავის მეგობარი ჩაფიქრებული, გულს იმედი მიიცა და სთქვა— „იფიქრე ძმაო! მელა მგლებში როგორ მორიგდება. შენ ერთი ჭკუიანი კაცი ხარ; ჭკუიანს კაცს ყოველთვის ბრიყვი კაცები ხხვევიან; ბრიყვები ჭკუიანს ვერ შეეფიქსებიან... შენი მფარველი ერეკლე არ არის? ერეკლეს აუარებელი მტრები ჰყვანან; დღეს შრა ხვალ მაგას წაახდენენ. აბა, მაშინ შენი მყოფობა რა იქნება ამ ხალხში? ვინ იცის, ეხლაც რამდენი შურის მძიებლები გყვანან... შენ მე დამიჯერე, ეს დოვლათი აიღე, სიკვდილამდე შეფესავით გაცხოვრებს, და რასაც გეუბნები აასრულე“... — ამ გვარმა სიტყვებმა სრულებით დასცეს მალი-რაბიმის სიმტკიცე. როდესაც ფულებს დახედა, სრულებით დასძლია ბუნებითმა მიდრეკილებამ და მისცა ყიზილბაშს სიტყვა თხოვნის აღსრულებისა; ხოლო ძალიან გააბრთხილა, ფულები გამოართო და წავიდა. მეორე დღეს, დილით ადრიან, მალი-რაბიმი გაფითრებული შემოვარდა დოვლათ-მირზას დუქანში და უთხრა: „დოვლათ-მირზა, თუ ჩემი მეგობრობა გწამს, ეს ფულიც აიღე და აღარც გამიცხადო შენი წადილი, თორემ, თუ გუშინდელი ღამისთანა ერთი ღამეც კიდევ გავატარე, მეტი საჭირო აღარ იქნება, რომ მან გადამიტანოს“... — დოვლათ-მირზა თუმცა ძალიან შეწუხდა ამ შემთხვევაზედ, მაინც კიდევ იმედს არ იწყვეტდა და ამიტომ უთხრა მალი-რაბიმს: — „დინის მადლი მრისხავდეს, ძმაო, თუ მე შენთვის ავი მინდოდეს, ხოლო

შენს ბედსა ჰკარგავ და რომ ინანო, ჩემი ბრალი არ იყო.“
— მალი-რაბიმი მეტს აღარ დასდგა და შინათკენ გასწია.
იმ დღეს, როდესაც ზემოდ აღწერილი შემთხვევა მოხდა,
მალი-რაბიმისა და დოვლათ-მირზას შორის, მოღარეთ-
უხუცესს მეჯლისი ჰქონდა და მალი-რაბიმიც რასაკვირ-
ველია მიწვეული იყო. მთელს დღეს ამას მოსვენება არა
ჰქონია. ქეთფი დაშლილი ჰქონდა და ამისათვის ღვინო
ცოტა დალია. პირველად კი არაფერი, და როცა სმაში
შევიდნენ და ღვინომ თავი გაუხურა სტუმრებს, მალი-რა-
ბიმს ძალა დაატანეს, მაგრამ ის ქეთფზედ არ იყო და ვერ
დაიყოლიეს. სტუმრებს ამაზედ ჯავრი მოუვიდათ. ერთი
იმათგანი გამოვარდა ჯიხვით ხელში, წითელი ღვინით და
მალი-რაბიმს უთხრა:— „თუ არ დაღევ, ზედ შეგასხავ!“
მალი-რაბიმი ამ უპატიობაზედ დიდათ შესწყინდა და უფრო
უარზედ შესდგა. რა მალი-რაბიმის ჯიუტობა ვერ დაამარ-
ცხეს, ჯიხვით წინ წამოსული მიუბრუნდა სტუმრებს და
მალალი ხმით შეჰყვირა: „ძმობილებო, იცით ეს რატომ
ღვინოს არა სვავს? ერთხელ ეს მაჰმადის რჯულზედ იყო,
ეხლა, თუმცა ქრისტეს რჯულზედ გადმოვიდა, მაგრამ,
უეჭველად, გულში ისევ მაჰმადის სარწმუნოებაზედ არის
და იმის ხათრისათვის ღვინოს არა სვავს!“ ეს სიტყვები
ისე ეჯავრა მალი-რაბიმს, რომ იმ დროს, თუ შესძლებო-
და, ყველას თავებს დააყრევინებდა, მაგრამ მალი-რაბიმი
ბუნებით მხდალი იყო და პირის-პირ ვერცა რამის მომ-
ქმედი. მეჯლისის დღე და ღამე იმან ძალიან დიდი შფო-
თით გაატარა. მეორე დღეს, დილით ადრიან, ადგა და
დოვლათ-მირზასთან წავიდა. მალი-რაბიმი რომ მივიდა,
დოვლათ-მირზა ჯერ ისევ ქვეშაგებში იყო; სალამი მის-
ცეს ერთი ერთმანერთსა და მასპინძელმა სთხოვა, რომ
სტუმარი დაბრძანებულიყო. მალი-რაბიმი დაჯდა, მაგრამ,

წინააღმდეგ ჩვეულებისა, არა ლაპარაკობდა. მალი-რაბიმს სახე ისე გამოცვლილი ჰქონდა, რომ მასპინძელს ეგონა, ავადმყოფობა რამ მოსჭიდებიაო და ამისათვის მიზენი ჰკითხა. სტუმარმა უპასუხა: „რა მაგის პასუხია, ძმობილო, და შენ რომ საქმეს მეუბნებოდი, ის საქმე ადვილი საქმე არ არის და ასასრულებლად შეგიძლიან ყოველი საშუალო მოიპოვო, თორემ მცირე უხერხობა სულით ხორცამდინ დაგეკარგავს!... შენ, ძმავ, რაც გითხრა, მხოლოდ ის ასასრულებ და მაგახედ სრულებით ნუ შესწუხდები; დანარჩენს ყოველს მე ვლებულობ კისრად. მე, ძმავ, ქალაქში რვა არჩეული კაცები მყვანან, ურიცხვი ფული მაქვს და ძვირფასი ქვები; აქ მცხოვრები ყოჩაღები მყვანან, რომელთაც შეუძლიანთ ოცი კაცის ისე დამალვა, რომ ვერავინ ვერა შეიტყოს-რა. ამათ გარდა სოფლებში და სხვა ქალაქებში ბევრი მეგობრები მყვანან. შაჰსა და ხონთქარს ჩვენი მხარე უჭირავთ. სხვა კიდევ რა გინდა? დოვლად-მირზა, ვინიცობაა, მე აქ შემიტყონ, ხომ საქართველოში აღარ დამედგომილება? მაშინ, თუ ირანში წამოსვლას არ ინდომებ, ხონთქართან წაგიყვან და პირველ ალაგს მოვაცემინებ.“ — „ეგ სულ კარგი; ეხლა მე რა უნდა ვჰქნა, რომ შენი სურვილი ავასრულო?“ — „აი, ძმავ! შენ, როგორც იყოს, ერთს დროს ერეკლე მარტოკა შინიდან გამოიყვანე, სეიდაბათში ერთს სახლს გასწავლი, იქ მოიყვანე. მე ჩემის რვა ამხანაგებით იმ სახლში მოვიცდი და მალული. როდესაც ერეკლე იქ შემოვა, ყველანი ზედ დავესხმებით, შენც მოგვეშველები და ათ კაცს, როსტომ გმირადაც რომ გადაგვექცეს, მაინც დავვემორჩილება. იმავე სახლში ჯა გვაქვს ამოთხრილი, იმას იქვე ჩაფულავთ და ჩვენც იქვე დავიმალებით და ხანის გასვლის შემდეგ, ჩვენ ჩვენს თავს ვუშველით.“

— ის შენი ამხანაგები სანდო კაცები არიან?—

— დიდი ხნის გამოცდილნი არიან.

— ძმავ, დოვლათ-მირზა, ჩემი სიბრთხილე აღარ გინდოდეს, ჰა! ერეკლე თუნდ ცოცხალიც დავიჭიროთ და ორმოში ჩავსვათ, მაინც ჩვენ მშვიდობით ვერ გადავრჩებით; ამისათვის უნდა ვეცადნეთ და ის ცოცხალი არ გავუშვათ!... ყოჩაღად უნდა მოვიქცეთ... მე შემოვიყვან თუ არა, კარებს მივკეტავ და ეს ნიშნად გქონდესთ, რომ თქვენ მაშინვე წამოეტყვნათ:—მე უკანიდან ხანჯალს ვაძგერებ, თქვენ წინადაც და ამითი საქმე გათავდება.

—მაგახედ თქმა საჭირო აღარ არის. შენ მხოლოდ ერთი მოიყვანე და ნახავ, თუ რა საქმეს მოვახდენ. მალი-რაბიმი ადგა, დაემშვიდობა, ფულები განმოართო და წამოვიდა.

რა შინ მივიდა, იფიქრა, თუ რა მოვიგონო ისეთი, რომ ერეკლე გავიტყუო დოვლათ-მირზას სახლამდისო. მთელი დღე ფიქრში გაატარა, მაგრამ ვერა მოაგვარა-რა. საღამო ხანზედ კარები მოკეტა და დოვლათ-მირზასაგან მიღებული ფულები წამოიყარა წინა: სინჯავდა და სთვლიდა. ამ თვლებში ერთი ქვა იპოვა, რომელიც ძალიან საუცხოვო იყო და სთქვა: ამ ქვას დედოფალს წავუღებ, იქნება ამითი რამ გავაწყუო. ამ აზრით ფულები და თვლები ისევ პარკში ჩაჰყარა, სკივრში ჩასდო და შინიდან გამოვიდა. ფულების გასინჯვაში კარგა დრო გაჰპარვოდა, თითქმის ათი საათი გამხდარიყო. ამ დროს მეფე მარტო-კა იყოფოდა ხოლმე. მალი-რაბიმი, როგორც შინაური კაცი, დაუკითხავად შევიდა; მეფე და დედოფალი ერთს ოთახში ჰპოვა. მეფესა და დედოფალს შესაბამი პატივი მისცა, მერმე უბიდან ქვა ამოიღო, დედოფალს მიართო და მოახსენა: „დღეს ბაზარში ერთს ყიზილბაშს შევემთხვი, რომელიც ამ ქვას ჰყიდდა. მე ეს ძალიან მომე-

წონა და ჩემი დედოფლის მეტს ამ ქვის ღირსს ვერვის ვერა ვჰპოვი, და ამისათვის გთხოვთ ჩემს მცირეს ძღვენს დასდვათ პატივი და მიიღოთ.“ დედოფალმა მადლობა გადაუხადა და თვალი მიიღო. შემდეგ მეფემ მალი-რაბიმი მეორე ოთახში გაიყვანა და უთხრა: „შენთან ერთი საქმე მაქვს.“ მეფეს ქიზიყიდან წიგნი მოსვლოდა, რომ ლეკები დაგვეცნენო. ერეკლეს ჩვეულებად ჰქონდა, ყველა ამისთანა საქმეს დედოფალს არ შეატყობინებდა, რომ დედოფალი არ შესწუხდესო; ამისათვის მალი-რაბიმი მეორე ოთახში გაიყვანა. „იცი, რა ამბავია,—განაგრძო მეფემ, ყურეს სამასი ლეკი დასცემია, საქონელი და მწყემსები მოუხვეტნიათ და წასულან. ვაქირელებს და საქობოელებს მღვეარი დაუძახნიათ და გამოსდგომიან ლეკებს. ლაგოდაღის აღმართში მისწევნიან, ტყვეები და საქონელი დაუყრევინებიათ, ბევრი ლეკები დაუხოცნიათ, რამდენიმე დაუჭერიათ და დანარჩენნი გაუქცევიათ. დაჭერილებს ულაპარაკნიათ, რომ დაღესტანში დიდი ჯარის ყრილობა არისო, ტფილისს უნდა დაეცნენო და ამისათვის ჯაშუშებიც დაგზავნილები ჰყავთო. ეხლა ნამდვილად არა ვიცი-რა: ჯარები შევჰყარო, თუ მოვუცადო“...—მალი-რაბიმს ამ საქმეზედ თავში, ელვასავით, ერთმა აზრმა გაუარა; ნეკი პირში ჩაიღო და სთქვა:—ჰმ, მაშ რაც მითხრეს, მართალი იქმნება!—მეფემ რა გაიგო ეს საიდუმლო სიტყვები, დაუწყო გამოკითხვა. მალი-რაბიმი, თითქო, გართული დიდი აზრებით, დიდ ხანს მეფეს პასუხს არ მისცემდა. შემდეგ თითქო ახლად გამოუხიზლებულმა, ჰკითხა მეფეს: —რა მიზანით?—მეფემ გაუმეორა კითხვა. მალი-რაბიმმა მოახსენა:—დღეს, ჩემო ცხოვრების მეფევ, ბაზარ-ბაზარ მავდიოდი და ერთი მოხუცი ლეკი შემხვდა, რომელიც თეირანში გავიცან. იმან ერთი საიდუმლო მითხრა. მე არ

დავუჯერე, მაგრამ ეხლანდელი თქვენი ნაბძანები რომ შევიტყე, ის ლეკი არ უნდა სტყუოდეს. იმან სთქვა, რომ წუხელ აქაურს მეხანჯლე ლეკებთან ერთი ლეკის ბელადი მოვიდა ჯაშუშადაო; ლეკები ქალაქზედ მოსვლას აპირობენ, ამან აქაურობა უნდა გასინჯოს და ამბავი წაიღოსო. იმ ბელადსა ჰქვიან ბაქთალ-ბელადიო და თუ არ დამერწმუნები, წაგიყვან და გიჩვენებო. მაგრამ მე იმ ლეკს არ ვიცნობდი და ჩემი წასვლა უქმი იქნებოდა.—მალი-რაბიმმა იცოდა, რომ ბაქთალ ბელადი ერეკლეს ორი წელიწადი ტყვედ ჰყავდა და ამისათვის ეს არაკი მოიგონა, რომ ამითი ეგები ერეკლე გაეტყუებინა, და ამაზედ არც შესცდა. ერეკლეს ლეკის სახელი ეცნო და ამისათვის უთხრა: —ბაგთალ ბელადს მე ვიცნობ, კახეთში დავატყვევე და ორი წელიწადი ჩემთან მყვანდა.—მაშ რადგან თქვენ იცნობთ მაგაზედ უკეთესი არა იქნება რა. ერთ რჩევას მოგახსენებთ და თუ შეიწყნარებთ, ძალიან სასარგებლო იქნება ამ შემთხვევაში.—მალი-რაბიმმა იცოდა, რომ ერეკლეს მხნეობა და გულადობა არაფერს არ დაუდგებოდა და ამისათვის მოახსენა:—თუ წამობრძანებას ინებებთ, ნე იმ ლეკის სახლი ვიცი, ჩემი სარკმელიდან მიგიყვანთ და ბელადს დაგანახვებთ. თუ მართლად ის დასახლებული ლუკია, მაშინ იმ სახლს კაცებს დავასხამთ და ლეკს დავიჭერთ და ნამდვილს გავიგებთ, თუ არა და ეხლა რომ კაცები წაგიყვანოთ და ის ლეკი არ გამოგვადგეს, ტყვილად ხალხს ავრევთ და დედაკაცებს გულებს დავუხეთქავთ. მეფე მართალია ამ საქმეს დახლართულად ხედვიდა, მაგრამ ვისაც გულში ბოროტება არა აქვს, სხვის ბოროტებას ძნელად დაიჯერებს. ამისათვის მეფე დასთანხმდა და იფიქრა კიდევ: სადაც წავალ, ჩემი ბევრგზით გამოცდილი მაჯა და ხმალი თან არ მექმნება? მერე მალი-რაბიმს

მხარზედ ხელი დაჰკრა და უთხრა: „აბა, ძმაო, წავიდეთ!“ — მალი-რაბიმი გაუძღვა წინ ერეკლეს და წავიდნენ. რა სასახლეს მიახლოვდნენ, მალი-რაბიმი მოახსენა მეფეს: — „თქვენ აქ მოითმინეთ, მე შევალ, დავათვალიერებ, რომ თქვენი შებრძანება არ შეგვიტყონ“. მეფემ გარედ მოი-ცადა და მალი-რაბიმი შინ შევიდა. იმან ნახა, რომ დოვ-ლათ-მირზას გარდა სხვა ყიზილბაშები და ოსმალებიც იქ იყვნენ. იმავე წამს კაცი არბენინა მოსაყვანად და სულ ხუთმა წამმა არ გაიარა, რაც დოვლათ-მირზა მოვიდა. მა-ლი-რაბიმი ყოველი საქირო დარიგება მისკა, თითონ გარედ გამოვიდა და მოახსენა მეფეს: „ყველას დასძინე-ბია მასპინძლისა და ბელადის გარდა; ისინი ყალიონებს ეწვიან და, რა გაათავებენ, თითონაც აღარას მოუცდიან“. — მაშ ჩქარა შევიდეთ. — ბრძანა მეფემ. — „რომ შებრ-ძანდეთ, საღვთაც სანთლის შუქი დაინახოთ, იქით წაბ-ძანდით“. ამ სიტყვებს შემდეგ მეფე წინ გაიძლოდა და გაემგზავრნენ. ეს სახლი, რომელშიდაც აპრობდნენ შე-სვლას, დაბალი ძველებური ქვითკირის სახლი იყო; შიგ-ნით ორად გაყოფილი ერთი ოთახი; პირველად რომელ-შიც უნდა შესულიყვნენ, დაბნელებული იყო და მეორე სახლიდან კი, რომლიდანაც პირველში კარები გამოდიოდა, გამოჰკრთოდა სანთლის შუქი. რა მალი-რაბიმი სახლიდან გამოვიდა, დოვლათ-მირზამ დააწყო, რომ ორი კაცი გა-ნათებულს ოთახში წამოწოლილიყვნენ, დანარჩენი ექვსი კაცი ბნელს ოთახში გაარიგა და მგშვრდედ თითონ კუთ-ხეში დადგა ამოღებული ხანჯლით. ბნელს სახლს სამი სანათური და სამი კარები ჰქონდა. ეს კარები ჩადიოდნენ სარდაფში და ზედ ჩამოფარებული ფარდაგები ჰქონდათ, ეს ექვსნი კაცნი, ორ-ორი, ამ ფარდაგებს უკან დაიმალ-ნენ. მეფე და მალი-რაბიმი რომ შინ შემოსულიყვნენ, მალი-რაბიმს უნდა ენიშნებინა დოვლათ-მირზასათვის და ერეკლესათვის უკანიდან ხანჯალი ეტაკებინა. დოვლათ-მირზა წინადაწამოაძგერებდა; ამ დროს დანარჩენნიც

უნდა ზედ დასხმოდნენ და საქმე გეთავებინათ. ხოლო მეფე რომ შევიდა, მალი-რაბიშმა შესვლა ვერ გაბედა და გარედ დარჩა. მეფე, რა შუამდისინ მივიდა, უკან მოიხედა და, რა ნახა, რომ მალი-რაბიში თან არ მისდევდა, მაშინვე გულმა შეუტყუა და ხმალი იშიშვლა. სწორედ ამავე დროს დოვლათ-მირზა წამოეტევა. მეფემ ელვარე ხანჯალი დაინახა და შეჰყვირა საზარელის ხმით:— „ჰა! ჰაი, შე მუხანათო!!..“ — ამ ხმაზედ სახლში ერთი საშინელი ფართხალი შეიქმნა: მეორე სახლის კარები შეჯახუნდა და სანთელი გაქრა. ხმის გამოცემის დროსვე მეფემ ხმალი მოიქნია, დოვლათ-მირზას ხანჯალს მოარტყა და ხანჯალი ხელიდან გააგდებინა. რა ერეკლემ ხანჯლის ხელიდან გავარდნა ნახა, თითონაც ხმალი გაუტევა: ფიცხლავ დოვლათ-მირზას მივარდა, მოსჭიდა ორსავ ილღიებში ხელები, ასწია, ძირს დაახეთქა, მუბლი გულში ჩააბჯინა და ესე იყო! მეფის ხმამ დოვლათ-მირზას ამხანაგებს ასეთი ზარი დასცა, რომ ეგონათ, სახლს მენი დაეცაო და ამისათვის მეფეზედ მოტევენა კი ველარ იკადრეს, ხოლო დაითანტნენ და თავიანთ თავებს უშველეს. მალი-რაბიშიც იმათ მაგალითს გაჰყვა. პირველს აღიაქოთის შემდეგ სახლში ისეთი სიწყნარე ჩამოვარდა, რომ ჭიანჭველას ხმაურობაც-კი გაიგებოდა. დოვლათ-მირზა ისე გაინაბა, რომ თითქო სული გასძვრაო. ამ დროს მეფემ დოვლათ-მირზას ხელი მოუსო, სარტყელი მოხსნა და მკლავები შეუკრა; მერე ფეხზე დააყენა, პანლური ჰკრა, გარედ გამოაგდო და სასახლისაკენ წამოიყვანა. იმავე წამს მეფემ თავადები და დარბაისლები შეჰყარა და დოვლათ-მირზას ყოველი ფერი გამოჰკითხა. დოვლათ-მირზამ სულ დაწვრილებით უამბო და თავის ამხანაგების ბინა ასწავლა. მეფემ მაშინვე კაცები აფრინა და რვანივე სასახლეში მოაყვანინა. ამ საქმეზედ შეიქნა დიდი ყრილობა. მეფემ ამ ყრილობის წინ დააყენა დოვლათ-მირზა თავის ამხანაგებით და ჰკითხა:— „რა სასჯელს ამოირჩევთ თქვენი დანაშაულის შესაგვარსა?“ „რა სასჯელიც უუსასტიკესი და უუსაშინელესი იქმნება; ამისათვის რომ ჩვენ

თითონ ვგრძნობთ ჩვენ მძიმე შეცოდებასა. — მიუგეს და-
მნაშავეთ. მეფემ ინება, რომ ისინი იმ ღამეს საპყრობი-
ლეში შეენახათ და ბრძანა: — „ხვალე ღირსს სასჯელს მიი-
ღებთ!“ — შერე გაგზავნა მალი-რაბიმის საძებნელად, მაგრამ
ჯვრაც არ იციან, თუ მალი-რაბიმი რა იქნა.

მეორე დღეს დილით აღრიან აბრძანდა ერეკლე მე-
ფე და ხონთქართან ეს წერილი დასწერა:

«ბედნიერო მეფევ!»

„მე არ მეგონა, რომ კაცი ღვთისაგან ამაღლებული
და იმის ტაძარზედ მჯდომარე ისე უკადრისად დაეცეს და
შეაგინოს პატიოსნება, როგორადაც დასცემულხართ თქვენ!“
მე ყოველთვის ხატად მქონდა, რომ მეფე, რადგანაც ის
არის ყველაზედ მაღლად მდგომარე, ვგრძნობე ყველაზედ
მტკიცედ უნდა იცავდეს პატიოსნებას, კეთილ-შობილე-
ბას და კეთილ-მოქმედებას! ესე ვითარი სამი საგანი უნდა
დარჩნენ შეურყევლად, რადგანაც განგება ანას მოითხოვს...
ხოლო თქვენ ყოველი ესე დაგივიწყებიათ... ჩვენ მივდი-
ვართ ერთიერთმან ერთზედ არა იმისათვის, რომ დავარღვიოთ
ზემოხსენებულნი ვალდებულებანი, არამედ იმისათვის, რომ
გავაუქმოთ ჩვენ შორის ზოგიერთი უთანხმოება! მე არ
შემეძლო წარმომედგინა რამ, დამარღვეველი განგების ნე-
ბისა; ამისათვის განგება მიმართავს ხელს და ამ შენს და-
მამდაბლებელს საქმეშიც მან მომიმართა ხელი და დამარ-
ღვევინა შენი ქრისტეზუნება!..

თუ ჩემს თხოვნას თქვენს წინაშე პატივი ექმნება,
გთხოვთ ამ წიგნის მომტანთ არა შეწყუხება არა მირგუ-
ნოთ-რა.

ქართველთ ბატონი ერეკლე მეორე“.

ეგეთი წიგნი მისცა დოვლათ-მირზასთან რაც ოსმა-
ლოები იყვნენ და გაგზავნა სტამბოლს. ამის ერთი პირიც;
დოვლათ-მირზას მისცა და თავის ამხანაგებით გაისტუმრა,
ყიზილბაშების მეფესთან.

ა. ლაზარესძე.

პროგრამა

ეთნოგრაფიული და იურიდიული ცნობების
შესაკრებად.

რამდენიმე წელიწადია, რაც ჩვენ ჟურნალ-გაზეთებში იბეჭდება წერილები, რომელნიც თვალწინ გვიყენებენ მრავალ-ფეროვან მნიშვნელობას საერო პოეზიისას და გვიწვევენ ერის გონებითი ნაწარმოების შემოსაკრებლად. ამ საგანს დიდი ხანია ყურადღება მიექცა დასავლეთ ევროპაში და რუსეთშიაც და გამოკვლევულ იქმნა პროგრამა, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს საერო ნაწარმოების შემკრებელმა. რადგანაც სასურველია, რომ ჩვენში ამ საქმეს მიეცეს ფართო და გავლენიანი მეცნიერებისაგან სწორე გზა, ამიტომ განვიზრახეთ მიგვეწოდებინა საერო ნაწარმოების შემკრებელთათვის პროგრამა, რომელიც შევადგინეთ რუსული და ევროპიული პროგრამების მიხედვით და დახმარებით. პროგრამა ეხებუა ერის ყოველგვარ მხარეს და განსაკუთრებით შემუშავებულია ეთნოგრაფიული და იურიდიული ცნობების შესაკრებად. რა თქმა უნდა, ერთს სოფელში ანუ თემშიც შეუძლებელია თვითელს პროგრამაში დაყენებულს კითხვაზედ პასუხის მოპოება და აღნუსხვა. ცნობების შემკრებელი, რომელსაც საფუძვლიანად აქვს გაცნობილი პროგრამა, ჩასწერს მხოლოდ იმ გვარ ცნობებს, რომელნიც ამა თუ იმ რაიონში აღმოჩნდება, და იმ რიგზედ გამოჰკითხავს მკოდნე პირებს პასუხს აღნიშნულს პუნქტებზედ, როგორც მოსახერხებე-

ლად დაინახავს. საუკეთესო ხელმძღვანელად ეთნოგრაფიული და იურიდიული ცნობების შესაკრებად ჩვენ მიგვაჩნია სოფლის მღვდლები, მასწავლებლები და საერთოდ ის პირნი, რომელნიც დიდის ხნის დაკვირვებით აღჭურვილნი არიან. ამათ მიერ შემოპოპილს მასალას, რომელიც შეიძლება წარმოიგზავნოს ქართულ ჟურნალ-გაზეთების რედაქციებში შესამუშავებლად, ექნება მეცნიერისთვის დიდი მნიშვნელობა.

ამ პროგრამის შედგენის დროს დამეხმარა მოსკოვის ქართველი სტუდენტობა, რომელთაც გულითადს მადლობას ვუძღვნი.

ს. ხასანაშვილი.

I. გეოგრაფიული და ისტორიული ცნობანი.

1. რა სახელს უწოდებს ტომი თავის თავს, თავის ქვეყანას და მეზობლებს?
2. რას ეძახიან მას მეზობელი ხალხნი?
3. ხომ არ ეძახიან ერთმანეთს მეზობელი ხალხნი სასაცილო და საწყენ სახელებს?
4. რა იცის ტომმა ანუ ხალხმა თავის ჩამომავლობაზედ?
5. არ არის ძველი თქმულება იმაზედ, რომ ტომი ან ცალკე საგვარეულო წარმონდგა რომელიმე ცხოველისაგან, მაგ. მგლისაგან, ძაღლისაგან და სხვ.
6. ადგილობრივი მცხოვრებნი არიან მკვიდრნი თუ გადმოსახლებულნი? ამის შესახებ არსებობს თუ არა რაიმე ნაწერი წყარო ანუ ზეპირ-გარდმოცემა?
7. აღნიშნეთ დაახლოვებით მაინც რიცხვი და სიხშირე მოსახლ-კარეთა.
8. მთლად უჭირავს ამ ტომს ადგილი თუ მათთან სცხოვრებენ სხვა ტომის წარმომადგენელიც?
9. აღნიშნეთ სივრცე ადგილისა, რომელიც უჭირავს ხალხს, ასწერეთ ბუნების თვისება, ნიადაგი მიწისა, ჰავა და სხვა დამახასიათებელი თვისებანი ამ ადგილისა.
10. რა ხალხები სცხოვრებენ მის გარშემო და რა დამოკიდებულება აქვთ ერთმანეთთან?
11. საზოგადოთ, რა თვალით უცქერიან სხვა ტომის და სარწმუნოების კაცს?
12. რაში ჰხედავს ხალხი თავის განსხვავებას სხვა ხალხისაგან ანუ იმავე ტომის სხვა ნაწილისაგან?

13. ჩასწერეთ სასაცილო ამბები, შაირები, მეტი სახელე-
ბი და სხვ.
14. არსებობს, თუ არა ადგილობრივ მცხოვრებთა შო-
რის წოდებრივი დაყოფა?
15. რა სახელები ჰქვიათ ამ წოდებათა?
16. არსებობენ გვარეულობაში იმისთანა გარდმოცემანი,
რომელთაც აქვთ რამე კავშირი გვართან ან საგვა-
რეულოს მეტ სახელთან?
17. შეადგინეთ გვარების სია და ახსენით, როგორ წარ-
მოსდგა ზოგიერთი მათგანი მაინც.
18. ხშირად იცვლიან თუ არა ვვარებს და სად?
19. რა მოსდის გვარს ოჯახის გაყრის დროს?
20. რომელი გვარი უფრო ხშირად გხვდებათ ამ სო-
ფელში?
21. რომელი გვარებია საკუთარი სახელიდან ანუ პირ-
უტყვეთა სახელწოდებიდან წარმომდგარი და ერთნაირი
დაბოლოებიანი ხშირია ამ სოფელში?

II. ანთროპოლოგიური ცნობანი.

1. რა გვარი ტანის აგებულობა უფრო ხშირია დასა-
ხელებულს სოფელში?
2. ხშირია ახოვან ტანიანი ადამიანი, ანუ ნამეტანი
მსხვილი, ან ძლიერ მსუქანი და ან მეტად მქლე
აგებულობის ადამიანი?
3. ამ სოფლის საზოგადოება გაირჩევა თუ არა თვისი
ფიზიკური ძალით და ღონით; და კერძოდ ეს ფიზი-
კური ძალა და ღონე რაში გამოიხატება?
4. რაში გამოიხატება ფიზიკური განსხვავება მამათა და
დედათა სქესის?

5. რომელი ნაწილი ტანისა უფრო ხშირად არის შეუ-
თანსწორებელი და დამახინჯებული, ანუ საზოგა-
დოთ რომელი ნაწილის სიმახინჯე უფრო ხშირია?
(მაგ. გძელი ანუ მოკლე კისერი, მსხვილი, დაკვან-
ჭული ფეხები, გაზნეკილი ხერხემალი?)
  6. ამ სხვა-და-სხვა გვარ აგებულობის უსწორ-მასწორობას
რა სახელებს უწოდებენ?
  7. ამ სოფლის მცხოვრებელთა შორის რაგვარი მახინჯო-
ბაა უფრო ხშირი: ბუნებით დაყოლილია იგი, თუ
ძალად, ადამიანის ხელითაა შექმნილი?
  8. თუ ადამიანის ხელით არის დამახინჯებული, მაშინ
უნდა იყოს ნაჩვენები, ვისგან და როდის (დაბადე-
ბის დროს, თუ შემდეგ), და რა მიზნით?
- შენიშვნა: სასურველია ფოტოგრაფიულად იყოს გად-
მოცემული ტიპიური წარმომადგენელი ერისა. სურათი
უნდა იყოს აღებული პირდაპირ (en face) და ცალ-გვერ-
დით (პროფილი).
9. მცხოვრებლებს საზოგადოთ რა მოყვანილობის აქვთ:
თავი, პირი, ცხვირი, თვალი, ყური, ტუჩი.
  10. საზოგადოთ რა ფერის თვალი და თმა უფრო ხშირია?
  11. ხშირია იმისთანა მოვლენა, რომ თმა ერთი ფერისა
იყოს და თვალები კი სულ სხვა ფერისა? (ქერა თმა
და შავი თვალები).
  12. შორს-მხედველნი ბევრია, თუ არა? (უნდა იყოს ნა-
ჩვენები თმის ფერი და ძალა შორს მხედველობისა).
  13. ბრუციანი, ბრმა, ბეცი ბევრია, თუ არა?
  14. რა და რა ფერებს იცნობს ხალხი და რა და რა ფე-
რების სახელები იცის?
  15. ხალხის უმეტესობას აქვს თუ არა კარგი ყურთა სმენა?
  16. რა ბგერა არ მოსწონთ და რა ხმებს ჰსთვლიან სა-
სიამოვნოდ, დამატკობელად?

17. არქმევენ თუ არა: ადამიანს რაიმე სახელს თვალის, ყურის, ტუჩის (მაგ. ღრუნჩიანი), თმის, ცხვირის, ნიკაბისა და წარბის მიხედვით?
18. შეადგინეთ სრული სია მთელი ტანის აგებულობის სახელებისა, აგრეთვე სია ძვლებისა, სახსრებისა, ნიშნებისა, მეჭეჭებისა და ხორცმეტისა და სხვ.
19. რა გვარი ხმით ლაპარაკობს უმრავლესობა? (წვრილი, ბოხი ხმა).
20. რა სეხელებით გაირჩევიან ხმათა კილონი? (წკრიალა, ხრინწიანი, ჩხავანა).
21. როგორ ლაპარაკობენ, ჩქარა თუ ნელა?
22. რა განსხვავებაა ყველა ზემომოყვანილ საკითხავების მიხედვით მამათა და დედათა, მოხუცთა და ყრმათა, ტომობის ჩამომავლობით?
23. რა გვარი სიარული უფრო დამახასიათებელია?
24. დგომის ან ჯდომის დროს როგორ იციან ტანის დაჭერა?
25. ამ შემთხვევაში მამათა და დედათა სქესს შორის არის განსხვავება თუ არა, და აგრეთვე მოხუცთა, ყრმათა და წოდებათა შორის?
26. ხმის და მიხვრა-მოხვრის მიხედვით რა ზედ-მეტე სახელს უწოდებენ ადამიანს?
27. ხალხი რა სიტყვებითა გამოხატავს ფიზიკურ ძალას და სისუსტეს, სიჩქარეს და სიზანტეს, სათნოებას და სიბოროტეს? საზოგადოთ რა სიტყვებით აღნიშნავს ადამიანის ფიზიკურ და ზნეობრივ თვისებებს, აგრეთვე ბუნების სხვა-და-სხვა მოვლენას, მაგ.: სინათლის და სიბნელის ძალას, სიშორეს და სიახლოვეს, სიმაგრეს და სიძაბუნეს.

III. სახლი და მისი აკუსულობა

1. სახლები ახლო-ახლოა აშენებული, თუ მოშორებულია ერთმანეთზე.
2. ჰიგიენური მდგომარეობა სადგომ სახლისა შეეხამება ადგილობრივს ჰავას, ესე იგი, სადგომი სახლი რიგიანად იფარავს კაცს სიცვიისაგან და სიცხისაგან, თუ არა?
3. უნდა იყოს დაწვრილებით აწერილი მოწყობილობა სადგომ სახლისა: მასალა, რისგანაც შენდება სადგომი სახლი, რა ნაირად შენდება იგი, მისი სიდიდე, სხვა-და-სხვა ნაწილები და მათი დანიშნულება, ეზო, კარ-მიდამო, მისი სივრცე, ეზოში რა შენობები დგას და სხვა.
4. რითი განირჩევა ღარიბი სახლის მოწყობილობა მდიდრათ მორთულ სახლისაგან?
5. კერძოდ თითოეულ შენობებს რა სეხელს უწოდებენ?
6. იციან თუ არა ღობე და, თუ იციან, როგორი?
7. შენობისას რომელ ნაწილს უფრო დიდ ყურადღებას აქცევენ აშენების დროს?
8. იციან თუ არა უბრალო მასალით აშენებული სახლის შემკობა: შეღებვით, გამოქანდაკებით, ჩუქურთმით, მხატვრობით და სხვ.
9. აწინდელ ეზოებს, შენობებს ძველებური ხასიათი აქვთ თუ დაეტყოთ ცვლილება, და თუ დაეტყოთ, რა არის მიზეზი ახალ გემოზედ სახლების აგებისა?
10. რა საშუალებას ხმარობენ სინოტიეს თავიდან ასაცილებლად სადგომ სახლებში?
11. რა საშუალებას ხმარობენ ცეცხლის გასაჩენად და შესანახავად? (ხეხვით ხომ არ აჩენენ ცეცხლს?)

12. რა გვარ სანათებს ხმარობენ?
13. რა მასალას სწვავენ?
14. როგორი მოყვანილობა აქვს კერას და ბუხარს და როგორ აკეთებენ?
15. ვისი ვალდებულობაა ცეცხლის შენახვა?
16. რა ჭურჭელს ხმარობენ ოჯახში?
17. რისგან და როგორ კეთდება ჭურჭელი?
18. რა მოხატულობანი და ნიშნები არიან გამოყვანილი ჭურჭელზე?
19. არიან თუ არა განსაკუთრებული ჭურჭლის მოხელენი?
20. რა იარაღს ხმარობენ ოჯახში? რისგან და როგორ აკეთებენ?
21. რომელი ლითონიდან უფრო ხშირად აკეთებენ იარაღს?
22. როგორ შოულობენ ლითონს?
23. როგორ მდგომარეობაშია საზოგადოთ ლითონის წარმოება?
24. რა იარაღს ხმარობენ თავს დასხმის დროს და აგრეთვე მოგერების დროს?
25. არის თუ არა სხვა ქვეყნიდან მოტანილი იარაღები?
26. რა იარაღი მიაჩნიათ ყველა იარაღზე უფრო ძველად? რა იარაღი უფრო მოსწონთ?
27. შეიძლება იყოს რომელსამე იარაღზე ზღაპრული ხასიათის ზებირ-გარდმოცემა; აგრეთვე შეიძლება იყოს სადმე რამე თქმულება ფარზე, გრძელ ისრებზე, ალმასის ნაჯახზე და სხვა.
28. აქვს თუ არა ხალხს წარმოდგენილი სხვა გვარი იარაღი ნახატებით ან ზღაპრებში. რა იარაღით არიან აღჭურვილნი კერპნი და ავ-სულნი?
28. ხმარობენ თუ არა რომელსამე განსაკუთრებულ იარაღს მსხვერპლის დასაკლავად და ან სხვა შემთხვევის დროს?
29. ჰპოულობენ თუ არა რაიმე იარაღს მიწაში და რა სახელს უწოდებენ ამ გვარ იარაღს. დარჩენილა თუ არა ამაზე რაიმე ზებირ-გარდმოცემა?

IV ტანისამოსა.

1. რანაირ ტანისამოსს ხმარობენ?
შენიშვნა: სასურველია გადაღებული იყოს სხვა-დასხვა ტანისამოსის სურათები.
2. ქალების და კაცების ტანსაცმელის ფორმა და ხასიათი ერთმანერთში გაირჩევა თუ არა? აგრეთვე მოხუცებულის და ახალ-გაზდის ტანისამოსს შორის რა განსხვავება არის?
3. რა მასალიდან ჰკერვენ ტანისამოსებს? ერთ და იმავე ტანისამოსს ხმარობენ ზამთარ-ზაფხულ, თუ ღროის მიხედვით იცვლიან?
4. გავრცელებულია თუ არა კერვა, ქარგვა, ქსოვა, დაწვნა, ტყავის მოქნა და სხ.
5. ვის ვალდებულობას შეადგენს ტანისამოსის შეკერვა, მომზადება?
6. განსხვავდებიან თუ არა ტან-საცმელით გლეხი თავადაზნაურებისაგან, ანუ მოხელეობის მიხედვით?
7. აქვსთ თუ არა საგარეო და საშინაო ტანისამოსი? დღესასწაულში როგორ ტანისამოსს იცმენ?
8. რა ფერის ტანისამოსი უფრო მოსწონს ხალხს?
9. როგორ იციან ხოლმე ტანისამოსის მორთვა? და რა ნაირია ეს მორთულობა?
10. რომელი სქესი უფრო მისდევს მორთვას?
11. განირჩევა თუ არა ერთმანეთში გათხოვილის და გაუთხოვარის ანუ უმანკოების დამკარგველის ტანისამოსი?
12. რა ტანისამოსს აცმევენ მიცვალებულს? ამ შემთხვევაში ეროვნულ ტანისამოსს შედარებით

ახალ ფორმის ტანისამოსებთან უპირატესობა ეძლევა თუ არა?

13. რა სახელება ჰქვია სხვა-და-სხვა გვარ ტანისამოსს, მათ ნაწილებს და გაწყობილებას?
14. ტანისამოსის გარდა, რა საშუალებას ხმარობენ სიცივის და სიცხისაგან დასაფარავად? მაგალითად: თუ იციან ქონის წასმა ტანზედ და სხვა?
15. იციან თუ არა თმის გაკრეჭა, მოპარსვა, ამოგლეჯა, პირის მოქნა და სხვა?
16. როგორ იკეთებენ თმას კაცები? ქალები?
17. რა გვარ ფეხსაცმელს ხმარობენ? როგორ? რისგან აკეთებენ მას?
18. რა ხასიათის ქუდები და თავსახურები იციან? (ბოხობი, ფაფანაკი, ჩაბალახი და სხვ.).
19. იციან თუ არა თმის, წვერის და ბრჩხილების ღებვა? ხმარობენ თუ არა ფერ-უმარულს?
20. ყველა ამისათვის რა ნივთიერებას ხმარობენ?
21. რა საშუალებას ხმარობენ თმის დასამაგრებლად, გასაზრდელად, მოსასპობლად?
22. ადამიანს ასმენ დაღს თუ არა? რა მიზნით ჩადიან ამას?
23. რომელ ტანის ნაწილზე დაასმენ დაღს? უნდა იყოს აღნიშნული, რომელ წოდებაში რანაირი დაღის დასმა იციან? რიცხვი დადიანთა რომლებში უფრო მეტია: მოხუცთა თუ ყმაწვილთა შორის, მამათა თუ დედათა შორის?
24. რა მიზეზით აიხსნება ეროვნული ტანისამოსის დავიწყება და გამოცვლა, და რაში მდგომარეობს ეს ცვლილება?

V სსმელ-საქმელი:

1. რისას და როგორ ამხადებენ საქმელს; რომელ საქმელს უფრო ხშირად ხმარობენ უბრალო დღეს და რასა სჯამენ უქმე დღეს?
2. მარილს ხმარობენ თუ არა?
3. რა და რა მარილები იციან, და რომელს უფრო ეტანებიან? მაგ. შავი მარილი, ყარსისა, ვეძის მარილი?
4. მარილს გარდა, სხვა რა მადნეულებს ხმარობენ საქმელში (გვარჯილას, შაბს და სხ.)?
5. ეტანებიან საზოგადოდ სანელებლებს, ტკბილეულობას თუ არა?
6. ხორცს ხარშვენ თუ სწვავენ? ორივენიანი მზადება დაწვრილებით უნდა იყოს აწერილი.
7. ვისი მოვალეობაა საქმლის მზადება?
8. საზრდოს (სარჩოს) დამზადება და შენახვა იციან თუ არა, და თუ ციან, როგორ?
9. პურის საქმელად დრო აქვთ დანიშნული თუ არა? დღეში რამდენ ჯერს სჯამენ?
10. სხვა-და-სხვა დროს ჭამას რას უძახიან?
11. რა დროს, რა საქმელს უფრო ეტანებიან?
12. ცოტას სჯამენ თუ ბევრს? ხარბად თუ არა?
13. რამდენი თავი საქმელი აქვთ ხოლმე?
14. საქმელების რიგ-რიგზე და თავ-თავის დროზე მოტანას ყურადღებას აქცევენ თუ არა?
15. იციან თუ არა, რომ ზოგიერთი საქმელების არევა, ან რომ ერთი საქმელი მეორეს უკან არ ვარგა?
16. სტუმრისთვის რომელი საქმელია უფრო საპატიო?
17. რომელი საქმელი მიაჩნიათ საუკეთესო, სანატრელ

- საქმელად და რომელია მაჩვენებელი მათი უკიდურესი სიღარიბისა?
18. ქალები და ბავშვები მამაკაცებთან ერთად სკამენ ჰურს თუ არა?
  19. მამაკაცებს და საზოგადოდ სახლის უფროსებს (სხვა) ცალკე საქმელს უმზადებენ თუ არა?
  20. ოჯახში ყველას თავთავის კოვზი აქვს თუ არა?
  21. რად ერიდეებიან სხვის კოვზით ჭამას?
  22. რომელ პირუტყვთ უფრო ჰხოცვენ საქმელად?
  23. რას ეძახიან დაკლულ პირუტყვის სხვადასხვა ასოების ნაწილებს, ან ამ ასოებიდან მომზადებულ საქმელებს?
  24. იმათი ფიქრით რომელი პირუტყვი, ფრინველი, მცენარე და სხ. უსუფთაოა და არ იქმევა (რას იტყვიან ხოლმე ამაზე, როგორა ხსნიან ამას ხალხი?)
  25. პირუტყვის რომელ ასოებს (ნაწილებს) არა სკამენ და რაა ამის მიზეზი?
  26. გავრცელებულია ხორცეულობის უქმელობა და რით აიხსნება ეს?
  27. რომელი მცენარეა უმთავრესი საქმელი ხალხისა, და რომელს უჭირავს მეორე ალაგი?
  28. რომელ მცენარეებს სკამენ უმად, და რომლებს უმზადებენ ცეცხლზე ან როგორმე სხვა ნაირად (წნილად ჩადებით, განმობით...)
  29. რომელ ცხოველებს, მცენარეებს ან იმათ ნაწილებს (ქერქს, ფოთლებს) სკამენ ხოლმე გაჭირვებაში ან შიმშილის დროს?
  30. რა და რა სახელები აქვთ ამ კუთხის ხილს, მწვანისს, ხეხილს, ბალის და ბოსტნის სხვადასხვა მცენარეებს, მათ ნაწილებს, რომელთაც

- საქმლად ხმარობენ და აგრეთვე რა და რა საქმე-
ლებს ამზადებენ იმათგან?
31. რა სასმელია მათში გავრცელებული და როგორ
აკეთებენ?
32. მსხვერპლის მიტანის დროს რა სასმელს ხმარობენ?
33. დამატრობელს, გამაბრუებელს ხომ არას ეტანე-
ბიან?
34. ხშირია თუ არა ჭიმთვრალე, თამბაქოსა და ბურ-
ნუთის წვევა, ან სხვადასხვა ნარკოტიული (გა-
მაბრუებელი) საგნების ღეჭვა?
35. ამით ქალი კაცისაგან, დიდი პატარასაგან და სხვა-
დასხვა წოდებანი ერთმანერთში განიჩქვებიან თუ
არა?
36. სმის ან ბურნუთის და თუთუნის წვევის დროს
ჩვეულებად აქვთ თუ არა ლოცვის თქმა, წყევალ-
კრულვა...?
37. როგორ დაილოცებიან ხოლმე ვისიმე სადღეგრძე-
ლოს რომ სვამენ?
38. რა საშუალებას ხმარობენ მეტის-მეტად დამთვრა-
ლის გამოსაყენებლად?

VI. ყოფა-ცხოვრება—რა გვარ საქმეს უფრო მისდევს.

1. როგორია ყოფა-ცხოვრება ამ ტომისა, ელია ხალ-
ხი, ერთს ალღავს არის დამყარებული (დამკვიდ-
რებული) ნადირობას მისდევს, საქონლის მოშე-
ნებას თუ ხვნა თესვას?
2. ნადირობა დრო-გამოშვებით ბინის გამოცვლას
ითხოვს თუ არა?

3. ცალ-ცალკე ნადირობენ თუ ჯგუფ-ჯგუფად, ამხანაგობით?
4. თევზის ქერას მისდევენ თუ არა?
5. რა და რა სანადირო იარაღი აქვთ და როგორ იჭერენ თევზს?
6. როგორ აკეთებენ მახეებს, ხაფანგებს, პადეებს, ნემსკავებს (წილკავებს)?
7. რა ცხოველებზე ნადირობენ?
8. ზოგიერთი გარეული ცხოველის მოკვლა ან რომელიმე თევზის დაჭერა ზალხში აღკრძალულია, თუ არა, და თუ აღკრძალულია, რა არის ამის მიზეზი?
9. რა შინაური პირუტყვები ჰყავთ?
10. როგორ ჰხედნიან ან ჰგეშავენ პირუტყვს რომელიმე განსაკუთრებითი მიზნისთვის?
11. როგორ უვლიან შინაურ პირუტყვს?
12. თუ ტომი ელია და საქონლის მოშენებას მისდევს, საიდან სად გადასახლდება ხოლმე?
13. როგორ ინახვენ საქონელს, რომ ჰქირმა არ გასწყვიტოს, ნადირი არ დაეცეს ან ქურდმა არ დაიპაროს?
14. რა შელოცვები ან ჯადოები იციან ხოლმე ამ შემთხვევაში?
15. როგორ და რით არჩენენ საქონელს ჰვადმყოფობისაგან?
16. რა ღონის ძებებს ხმარობენ ხოლმე დიასახლისები, როცა უნდათ, რომ ძროხამ მეტი მოიწველოს, ან ქათამმა ყოველ დღე (მეტი) კვერცხი დასდოს?
17. დასაქურისება ან ყვერულად მომზადება ვისი მოვალეობაა?
18. დედალს ხომ არ ასაქურისებენ?

19. ამის შესახებ არის რამე თქმულემა, რწმუნება, ნიშნები თუ არა?
20. თავთავის სახელი აქვს თუ არა სხვა-და-სხვა ცხოველის შვილის ყოლას?
21. შინაურ პირუტყვს სააღერსო ან სხვა-და-სხვა სახელებს არქმევენ ხოლმე თუ არა?
22. ცხენის ან ცხვრის მოშენებაჲ მისდევენ თუ არა?
23. ფუტკრის მოვლა იციან თუ არა, ან როგორი სკების კეთებაა მიღებული?
24. მისდევენ თუ არა ყაჭიჲ კეთებას?
25. ერთი ბინილამ მეორეზედ გადასახლების დროს რითი გადააქვთ თავიანთი ავლა-დიდება, ან თვიჲ თონ რითი მოგზაურობენ?
26. რა და რა ნაირი აბრეშუმის მოვლას?
27. როგორი თვლები იციან, მთელი გორგოლაჭები თუ სოლებიანი?
28. მძიმე საგნებს ზურგით ქალები ეზიდებიან თუ კაცები, ყმები თუ შინაური პირუტყვი?
29. წყალში როგორ გადიან, ან როგორ გადადიან მთებზე? იციან თუ არა ხიდები?
30. რამდენად არის ხვნა-ფესვა გავრცელებული?
31. რას უფრო სთესენ?
32. რა დროს აღარ გადააცილებენ ხოლმე მკა-თესვას?
33. რას შერებიან თესვის ან რგვის დროს, რომ ყანა არ წახდეს, ან ღვარძლი არ შეერიოს, ან კიდევ რომ კართოფილი კვლებში არ დაღპვს და სხვ. რა და რა ადვილად გამოსაყენებელი ცოდნა აქვთ ამისთანა შემთხვევაში?
34. რა შველა აქვს, როცა პურის ყანას ჭია ან კალია დაედება, ან კიდევ თავგებს, თხუნელებს, თრიახინებს

- და სხვა მავნებელ ცხოველებს რითი სწყვეტენ?
35. რასა მკიან, რასა სცელავენ და რასა ჰტლევენ, რასა სთიბავენ? მომკილს, მოთიბულს მაშინვე შეჰკრავენ ხალმე თუ არა? მომკელი ან მთიბავივე ჰკრავს თუ არა? რას უფრო აკეთებენ ქალები და რას მამა-კაცები?
36. მკის დროს ქარს ზურგს შეაქცევენ ხალმე თუ არა, რომ ქარმა ყანა წინ წააწვინოს? ნამიან ყანას უფრო მკიან, რომ მოწეულ თავთავს მარცვალი არ გასცვივდეს, თუ არა?
37. პურის გარდა სხვას რასა სთესვენ მინდორში?
38. სხვა-დასხვა მცენარეებს, თუ ყოველ წლივ ერთსა და იგივეს სთესვენ იმავე მიწაში?
29. რა იარაღი აქვთ ხვნა-თესვისთვის? როგორ აკეთებენ გუთანს, ფარცხს და სხვა?
40. რომელ პირუტყვს უფრო რჩეულობენ ხვნაში? რამდენს აბმენ?
41. მიწას პატივს აყრიან თუ არა? რა გვარი პატივის დაყრა უფრო იციან? სხვა-დასხვა მცენარესთვის სხვა-დასხვა პატივი აქვთ თუ არა?
42. რწყავენ თუ არა მინდვრებს?
43. ბაღების და ბოსტნების მოვლას მისდევენ თუ არა?
44. როგორ ხეხილს უფრო რგავენ და რომელი უფრო ხარობს?

(შემდეგი აქნება)

პ ი ნ ბ რ

სამ-მოქმედებიანი კომედია-ხუმრობა

სკაგისა

ნიკიტაძე

პირველ ხანებში, როცა ქართულ თეატრს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა სცენაზე ფეხი მოდგმული, რთული პიესების წარმოდგენა მოუხერხებელი იყო. გარდა გაბუნიასა და საფაროვის ქალისა არტისტი-ქალები არა გვყოლია და ეს გარემოება გვაიძულებდა, რომ პიესებიც მისთანა აგვერჩია ხოლმე, სადაც ქალების როლი ნაკლებ იყო. — სეზონი თავდებოდა; უკანასკნელ დღეს გაბუნიას ბენეფისი იყო, მაგრამ რადგანაც რამოდენიმე დღის წინაღ საფაროვის ქალი ავად გახდა მოულოდნელად, საბენეფისოდ ამორჩეული პიესის თამაში მოუხერხებელი შეიქნა და ბენეფისი აღარ შედგებოდა. ახალ-გაზდა ნიჭიერ გაბუნიას ქალს გული დასწყდა და კიდევ უმართებდა: სხვაც რომ არა ყოფილიყოს-რა, მატერიალურად იჩაგრებოდა. დრო აღარ იყო, რომ სხვა პიესა აგვერჩია და ვერც პიესა გამოვნახეთ მისთანა, რომ მარტო ერთი ქალი ყოფილიყოს მოთამაშე. — ახალგაზდა ნიჭის ყოველთვის თანამგრძობი ვიყავი და გაბუნიას დალონებამ მეც შემაწუხა. მეტი ველარა მოვახერხე-რა, დავეჯექი იმ ღამესვე და გათენებამდე დავსწერე ეს სცენები „კინტო“, სადაც ერთი ქალის მეტი არ არის საჭირო და რომელსაც თვითონ მებენეფისე ითამაშებდა. ცენზურამ ნება დავერთო მეორე დღესვე და ხელად, სამ დღეში მოვამზადე ახალი პიესა. ბენეფისმა კარგად ჩაიარა. გაბუნიას ქალი კმაყოფილი დარჩა და მეც მიამა, რომ ნიჭიერ-ახალგაზდა არტისტი-ქალს გული არ დაეჩაგრა. — რადგანაც იმ პიესამ

თავის საკუთარი მოვალეობა აასრულა, მეც ავიღე და შევინახე. არც მისი დაბეჭდვა და არც ხელ-მეორედ წარმოდგენა გუნებაში აღარ მქონია. წავედი რუსეთში. რუსეთიდან რომ ჩამოვბრუნდი, ვნახე, რომ ის პიესა, „კინტო“ სახალხო პიესად გადაქცეულიყო და არა თუ ქალაქებში, სოფლებშიაც კი აღგენდენ. მას აქედ აგეროცი წელიწადია, და შეუძლებელია, რომ სხვა-და-სხვაგან, ქალაქებში თუ სოფლებში, რამდენჯერმე არ წარმოადგინონ „კინტო“. საკვირველი მხოლოდ ეს არის, რომ დედანი ჩემი პიესის მე მაქვს, პირი არავის გადაუწერია და საიდან გამოტყვრა? ალბად როლები მიაკერ-მოაკერეს და ისე შეადგინეს. რამდენჯერმე დავსწრებივარ „კინტო“-ს წარმოდგენას, რომელსაც ჩემი სახელით აღგენენ, და ყოველთვის და ყოველგან სულ სხვა-და-ხვა გვარად წარმოუდგენიათ: ხან აკლებენ და ხან თავისას უმატებენ, ასე რომ მთლიანად, თავიდან ბოლომდე ჩემ დაწერილად ვერ მიცვნია. აი, სწორედ ეს გარემოება მაიძულებს, რომ დავბეჭდო დღეს ის „პიესა“. — თუ ეს მიზეზი არ ყოფილიყო, „კინტო“, როგორც ბევრი სხვა ჩემი ნაწერთაგანიც, რომელთაც მხოლოდ დროებითი მნიშვნელობა ჰქონიათ — წარმოვალი, ვერ ეღირსებოდა სტამბას და დარჩებოდა მხოლოდ „ჩემი თავ-გადასავალი“-ს მასალად.

ავტორი.

მომხმედი პირები:

ილია.

სალომე — მისი ცოლი.

ალექსანდრე — სალომეს მეგობარი.

სამსონ — ილიას მეგობრები.

ალმასხანა — ილიას მოსამსახურე იმერელი.

კინტო.

გეო

მანუა

თათუჯა

კინტოები.

და მეზურნეები.

პირველი მოქმედება

I-ლი სანახავი:

(მდიდრულად მორთული ოთახი ილიას სახლში. სავარძელში ჩასდინებია ალექსანდრეს).

პირველი გამოცვლა.

ალექსანდრე და ალმასხანა.

ალმასხანა (შემოდის. იქათ-აქეთ ახედებს და წამ შენაშნავს მიინარს) იმე! ქვე დაძინებია აგერ ამ მამაცხონებულის შვილს!.. უბოდიშო სტუმარი აა ეს ყოფილა!!—ჰმ... ქალბატონმა მიბძანა: „მოახსენე, რომ არსა წაბძანდეს... მომიცადოსო და რაღა ვქნა ახლა? თუ არ მოვახსენე, იმას ეწყინება, და თუ მოვახსენე, უნდა გავალკიო და ვაი თუ ეს დალოცვილი გამიწყურეს. ჰე!.. მარა ან კი რა მოხსენება უნდა? სად წაღა მიძინარი? (დააწარებს წასუფლად და შერე ისეუ მობრუნდება). კი მარა, რომ გამოიღვიძოს და გამეპაროს, მერე ხომ წაგხდი კაცი?!. არა შენ... რად ვიზამ ამას?!. თქვენ არ მომიკედეთ, ფეხიც არ მოვიცვალო აქიდან, სანამდი არ გამოიღვიძოს: დაგჯდები და ვუყარაულებ. ისე

შევაჩერდები, რა ვარც გასაწათავ მიმინოს. (ჭაღებს სჯარძქეღში) ვიფ, საყვარელო, რა კარგია დიდ-კაცობა! — დაბძანდი ასე რბილად, თბილად, ნებიერად და იყავი შენთვის, სანამდი არ მოგეწყინოს... ამაში რომ კაცს ძილი მოუვიდეს, რავა გეიმტყუნება? თვარჯღეეგდები ძაღლივით ხმელ ფიცარზე, დაგეყეყება გვერდები და რალა თქმა უნდა, რომ ძილი გაგიტყდება და მამლის ყიულს დაასწრებ წამოდგომას?!.. ვიფ! საყვარელო! (აზმფრება). ბატონების სიზარმაცე სულ ამისთანა სკამ-ლოგინების ბრალია, მე და ჩემმა ღმერთმა! რომ გინდოდეს, მაინც ვერ წაართმევ თავს! (სჯარჯვის ხმა მოესმის) ჩუ! (ეურს შაუგდებს):

„იავ-ნანა, ვარდო ნანა, იავ-ნანინაო,
გათუნჩულო, ახალ-ნორია, შენ პაწაწინაო!
მაგრე ტკბილად, უდარდელად, რამ დაგაძინაო?
დედის მკერდში მიგიგნია შენ ტკბილი ბინაო?
დაიძინე, იავ-ნანა, ვარდო ნანინაო!
იავ-ნანა, ვარდო ნანა! იავ-ნანინაო!

ალმ. ჰე, ბატონო!. შვილებიც, რომ სხვანაირი ებადებათ ამ დიდ-კაცებს: ერთი ამ სიკძე (აჩვენებს თითით) ბალანაა და თუ ორპირი „ნანინა“ არ მოახსენეს, ისე რავა ინებებს დაძინებას! აი ბეია, ჩვენი გლეხის შვილები! — ვინ გასცემა ხმას, ბევრიც რომ იკყავლონ? ერთს წაურწევენ: „აა-აა-აა-აა-ააო“ და მიაგდებენ განზე! მარამ რომ ქვე იზღებიან ღვთის მადლით. (აღდეგ მოახმის ხანინა):

დაიძინე, გენაცვალოს შენი მშობელიო!
ძუძუებში ჩავიკვლია პაწაწა ხელიო.

შენს ვაშკაცობას მომასწრებს მე ღვთის-მშობელიო.
აგცილდეს სხვისი მონობა დამამზობელიო.
თავისუფლების სხივები გულს მოგეფინაო.
იავ-ნანა, ვარდო ნანა, იავ-ნანინაო.

ალმ. არა, რომ თქვას კაცმა, კაი გასაგონი კი არის
ეს „ნანინა“. უნდა დახუჭო თვალები ასე და უგ-
დო ყური. (ხანგრძლივი „ნანინა“);

გაივსე და გაიზარდე, პატარა მთვარეო!
შეისწავლე და შეიტკბე სამშობლო მხარეო!
ანუგეშე, სადაცნახო, მოძმე მწუხარეო!
შვილო, მამულის გულისთვის სისხლიც დაღვარეო!..
ჩვენ ძველებმაც მაგგვარადა მტერი აშინაო!..
იავ-ნანა, ვარდო ნანა, იავ-ნანინაო!..

პაწაწინა იაღონო და ვარდის კონაო,
ყური უგდე, დაისწავლე ჩემი ნანინაო!
თვალ-ხილულად დაუკვირდი, იცან ქვეყანაო,
რომ გაიგო ამ სოფლისა ცრუ-გამოცანაო,
მაგრამ ჯერ კი დაიძინე, ადრეა განაო?
იავ-ნანა, ვარდო ნანა, იავ-ნანინაო!

ალექსანდრე (იღვამებს აღმასხანას ხერხინსე). უჰ! რა
ტკბილად ჩამძინებია! ეს პირველი შემთხვევაა, რომ
ჩემს ხერხინს გამოვეღვიძებო (მთისმას ხერხინი) ვჰ!?
ეს ვინ წამოპლაკულა აქ? ეი! ვინა ხარ შენ? ხედა?

ალმ. (წამოგარდება უცბად და იფუხნეტს თვალებს) ვუი, ამ
ჩემს თავს!.. უკაცრავად შენი კირიძე! ჩამყვინ-
თებია ცოტა და...

ალექს. არაფერია, ვინა ხარ ჩემო ძმაო?

ალმ. აღმასხანა გახლავარ, ბატონო!

ალექ. ვინ აღმასხანა?

ალმ. ჰმ!.. აღმასხანა, ბატონო.

ალექ. (თაფისთაფის) ე რა ცეტი ყოფილა! (აღმასხანას)
იმერელი ხარ?

ალმ. აპა ვინ უნდა გახდეთ, ბატონო?!

ალექ. კეთილი! შინაური ხარ თუ გარეული?

ალმ. ფხხუუუ!..

ალექ. რას იცინი?

ალმ. ხუმრობთ ბატონო და რაღა არ გევიცინო?

ალექ. როგორ თუ ვხუმრობ?

ალმ. აპა, ბატონო, გარეული რა... ფხხუუუ!.. კატა
ხომ არა ვარ?!

ალექ. რას ამბობ, კაცო? მე მინდა შევიტყო, აქაური
ხარ, თუ არა?

ალმ. რაღა ბატონო: აქაური?

ალექ. ჰო, აქ მსახურებ, თუ სხვაგან სადმე?

ალმ. მივხვდი, ბატონო, მივხვდი!.. აქაური!!.

ალექ. მოსამსახურედა ხარ?

ალმ. აჰ, არა, ბატონო! ლაქიად!!

ალექ. პირველადა გხედავ.

ალმ. კი ბატონო! დიდი ხანი არ გახლავსთ, რაც აქ
გახლავარ.

ალექ. ადრე ვისთან იყავ?

ალმ. ერთ ვაჭარს ვუდექი, ბატონო.

ალექ. ლაქიად?

ალმ. ყოლიფრად, ბატონო.

ალექ. ბევრს გაძღვედა?

ალმ. თუმანს, ბატონო, თვეში.

ალექ. აქ?

ალმ. აქ, ბატონო, ხუთად გახლავარ.

ალექ. მერე და თუმანი ხუთ მანეთში გასცვალე?

ალმ. ასე იქნა, ბატონო, და მაინცა და მაინც არ ვნა-
ღვლობ: იქაურ თუმანს აქაური მანათი მიღწევნია,
თუ მართალს მათქმევინებთ.

ალექ. რათა?

ალმ. რათა და მათ, რომ ის თუმანი არც კი მყოფ-
ნიდა საქმელში.

ალექ. ჰო, შენი ხარჯით იყავი?

ალმ. არა, ბატონო, მარა სულ ერთი გამოდიოდა:
პურს მისხლობით გვაძლევდენ და ღვინო ზიარებაც
არსად იყო და ხორცი ან თებზი... მარა ან კირაკა
უნდა მოგახსენოთ? უკაცრავალი პასუხია, მისთანა
მყრალი იყო ხოლმე, რომ ძალიან წუწკი კატა
არ გაუვლიდა სიახლოვეს, თვარა კბილს რაფა
დააკარებდა?! უწმინდური პურის ქამა ჰქონდათ,
ტფუ!.. ოხრად დარწეს კაცს იმისთანა სიმდიდრე!..

ალექ. აქ?

ალმ. ჰმ!.. აქ ბატონო? ყელში ამოგვდის... ოხრათ
გვეძლევა ყოლიფერი... ამას გარდაც, ბატონო,
ჩემ საქმეს აქ უფრო ვეწევი.

ალექ. რა საქმეს?

ალმ. განა ფულისთვინ კი არ ჩამოვსულვარ აქ, ბა-
ტონო!.. ასეთი ახნაუშვილი გახლავარ იმერეთში,
რომ თქვენი მოწონებული! წიგნის სასწავლებლად
გიახელი.

ალექ. ლაქიობაში?

ალმ. კი ბატონო. ჩვენში ვინც კი რამე იცის, სულ
ლაქიობაში არა აქს ნასწავლი?

ალექ. ბევრსაც მოასწრებდენ.

ალმ. რატომ, ბატონო? ვისაც კი გულისყური ემარ-

ჯვება, იმდენს კიდევ ისწავლის, რომ გაზეთებში სწეროს და წიგნები გამოსცეს და ვინც დალანდალა, არც ის დარჩება ხელ-ცარიელი: სულ რომ არა იყოს.რა, ადვოკატად კიდევ მაინც გამოდგება.

ალექ. მართლა? (იჭინის) კარგი დაგემართოს!... მაგრამ თუ მაგრე სურვილი გაქვსთ სწავლის, რატომ სასწავლებელში არ შედიხართ?

ალმ. კაი შენ! მარა ვინ მიგასუნებია?!.. თუ რუსული არ იცით, ტყვილა ნუ გაუვლით სიახლოვესო სასწავლებელს! და თუ კი ნასწავლი ვიქნები და ყოლიფერი მეცოდინება, მაშინ, მამა უცხოდა, მე რუსს კი მივეკარო!.. ფრანკუცთან მივალ.

ალექ. რადგანაც მაგისთანა სურვილი გქონია სწავლის, მოდი ჩემთან და მე გასწავლი.

ალმ. ვაი, ბატონო, ვინ იქნება მაგისი ღირსი!? ადრე მენახეთ და მცოდნოდა, თქვენ თავს კაცი ველარ მომაშორებდა... მარა, ახლა კი...

ალექ. ახლა რაიო?

ალმ. ქალბატონს ველარ ვუღალატებ, შენი კირიმე.

ალექ. როგორ?

ალმ. მის ხელში ვარ, ბატონო. შვილივით მზდის... მასწავლის, რაც შეიძლება!!

ალექ. კარგი სწავლება იცის?

ალმ. ვე! მოგეცათ ღვთის წყალობა!.. მთლათ მოლაყრუ რომ იყოს კაცი, მაინც შეაგონებს.

ალ. მაშ, კარგი საქმე მოგსვლია?

ალმ. ღმერთმა კაი მოგცესთ! მარა, ცოტა ახლა ვერ ბძანდება გუნებაზედ ვაჟბატონის გამოისობით,

ალექ. როგორ?! განა ვაჟბატონი ცუდი კაცია?

ალმ. არა, ბატონო! ღმერთმა კაი მოგცეს, კაი კაცი ის იყოს, მარა...

ალექ. მარა?

ალმ. მარა... ნუ მათქმევინებთ, რომ არაფერი წამცდეს, შენი ჭირიმე.

ალექ. არა უშავს-რა! სთქვი!

ალმ. ნუთ! შენი ჭირიმე. ნუ მათქმევინებთ, თვარა არ ივარგებს.

ალექ. რა უჭირს?

ალმ. იპ, ჩემათ რომ გახმაურდეს შინაური საქმე, მაშინ ხომ გამიტყდება ნაშუსი და გამიშრება პირის წყალი!—წყალში თუ გადავვარდები, თვარა ზეზე დასადგომი პირი აღარ მიქნება.

ალექ. არა, ნუ გეშინია! არაფერ გაგამხელს!..

ალმ. ვაი თუ მცდიდეთ, ბატონო?!

ალექ. არა, ჩემმა მხემ! ევ როგორ იქნება!

ალმ. აბა, ბატონო, კაცი კარქია, მარა ცოტა პლუტობა დაჭემდა.

ალექ. პლუტობა?

ალმ. კი ბატონო! არ ვიცი ჯადო-ნაქნარია, თუ შელოცვილი, მარამ პლუტობს კი... ძალუან პლუტობს!..

ალექ. როგორ?

ალმ. რაფა ბატონო და შინ აღარ დგება წუწკ-კატასავით. ამ დიდებულ-ოჯახს, ამ მდიდარ სუფრას მიატოვებს ხოლმე და გარბის სადღაც საპლუტოთ.

ალ. რა იცი, რომ საპლუტოთ? ევებო საქმე აქვს?

ალმ. ვნახე, ბატონო, ვნახე! ჩემი თვალით ვნახე. ამას წინეთ ორთაქალისკენ გახდით და იქ ვნახე ბალში.

ალექ. რა ვუყოთ მერე?

ალმ. ჰმ! რაფა რა ვუყოთ, შე დალოცვილიო?! ჩამჯდარიყო იქ კოტრებში და ერთი ყოფა ჰქონდა. დაფა-ზურნის კიჭყინით ყურთა-სმენა აღარ იყო... პლუტებში ისე ირჯებოდა, რავარც. კაი შინოურობაში. შორიდან მივაფურთხე და წამოვედი ჩემთვის.— არა, რაფა ეკადრება დიდი-კაცის შვილს პლუტებისა და კოტრების აყოლა?.. მე რომ ერთი უბრალო კაცის შვილი ვარ, მეც არ ვიკადრებ იმას!..

ალექ. მერე?! ქალბატონისათვის ხომ არ მოგიხსენებია?

ალმ. ჰჰ, ბატონო, რა სამახარობლო იქნებოდა... ისეც გულ-გახეთქილია.

ალექ. მაშ, კარგი. ახლა წადი და მოახსენე, რომ აქა ვარ.

ალმ. კი ბატონო. (შადის; მუკე მობრუნდება) თქვენნი ქირიმე, არ გამცეთ კი! არ გამომჰკრათ ყელი, თვარა თუ ქალბატონმა გეიგო ეს ამბავი; წაგიხდეს მტერი, მე წაეხდე და გავფუჭდე. ისე გამიტყდება ნამუსი, რო კორტონს აქეთ აღარ დამედგომება.

ალექ. არა! არა! ნუ გეშინიან!..

ალმ. ჰა! თქვენ იცით!.. თქვენ ხელშიდა ვარ და... (შიდის, კარებთან შეეყუთება საღამუს, უცბად გასტეხს განსკად, ვითომ გზას უტყვს) ვიჰ! ჩემი თავს!.. (შადის).

მეორე გამოცემა.

ალექსანდრე და სალომე.

სალომე (მიუახლოვდება) უკაცრავად, ალექსანდრე, რომ ამდენხანს გაცდევინე! პატარა გამიჭირვეულდა და და ეს-ეს არის ძლივს დავაძინეთ.

ალექს. (ღიმილით) მესმოდა. თქვენი „ნანიანა“, ძილში ჩამესმა!.. აგრეთ, ჩემო სალომე: ქალი რომ დაქმარ-შვილიანდება, „ნანიანაც“ უნდა ისწავლოს და „ძილის-პირებიც“. ერთი შვილები-ათვის დასჭირდება და მეორე კი ქმრისათვის. მაგიერად იმასაც „მზეშინის“ ეტყვიან ხოლმე. ასეა... ადვილი არ არის ოჯახობა.

სალ. ადრე მაგრე არ მეუბნებოდით?!.. შენ არ ამტკიცებდი, რომ ქალი ოჯახის გვირგვინია და ქმარ-შვილი კი ქალისათვის სიტკბოება?

ალექს. განა, მართალი არ არის?

სალ. ეჰ. ეგ მართალია, მაგრამ ვაი რომ ხან-და-ხან ბოლოში გამწარდება ხოლმე.

ალექს. როგორ? წყალი ხომ არ შემოგპარვით შენ და შენს ქმარს, ქალ-ო?

სალ. არც უმისობაა. მეზარება თქმა, მაგრამ ვიღას უნდა შევსჩივლო ჩემი მწუხარება, თუ არა შენ? აგერ რამდენი თვეა, რაც გული აიცურვა ოჯახ-ზედ. ხელი აგვალო და დასანახავადაც ვეჯავრებით. მისთვის აღარც ცოლია და აღარც შვილი.

ალექს. ახალი რამ მეგონა!.. ეგ ხომ დიდი ხანია ვიცით, მაგრამ, ნუ თუ ამდენ ხანს კიდევ ვერ მოიკლა ჯინი?

სალ. რა ბჰანებაა?! თავიჲს არ იშლის!

ალექ. მერე, შენ ხომ არას ესაყვედურები? ეგებო თავს აბეზრებ და ან...

სალ. რა პასუხია! — ჩემგან აღერსისა და მორწილების მეტი არა უნახავს-რა, მაგრამ რა გამოვიდა?... რა-ღაც უცნაური ხასიათები დაიჭირა.

ალექ. ჰმ! იცი, რას გეტყვი: ძალიან კარგადა შკრები, რომ არათერს ეუბნები! ყოვლად შეუძლებელია; რომ ჭკვიან-ქალს ქმარი ხელიდან წაუვიდეს. სადაც უნდა იყოს, ადრე თუ გვიან, ერთხელაც არის, ოჯახს დაუბრუნდება.

სალ. გენაცვა, როდისღა? სიმრთელე და სიჭაბუკე გარედ დახარჯოს და სნეულება და სიბერე კი შინ დამიბრუნოს?!

ალექ. არა; სალომე. შენე ქმარე იმგვარებთაგანი არ არის! იცი, მაგას რა მოუვიდა? იმ ხანში შეგიერთო, რომ ჯერ კიდევ არა ჰქონდა მოკლული ქაბუკობის ჯინი, და ეგ ისეთი აუცილებელი ჯალი რამ არის ადამიანის ბუნებაში, რომ, ადრე თუ გვიან, უნდა გამოსცადოს კაცმა. — ეგეც მალე მოიკლავს მაგ ჯინს, დაგიბრუნდება და უსაყვედუროსა და აღერსიანს რომ გნახავს, გაგიორკეცებს სიყვარულსა და პატივის ცემას.

სალ. სანამდე ეგ საძაგელი სამსონ გვერდში ეყოლება, მე იმედი არ მექნება.

ალექ. როგორ? განა სამსონმა ეგრე ჩაიგდო ხელში?

სალ. რა ბჰანებაა. უმისოდ წყალსაც ვერ აქცევს.

ალექ. აქამდე აკი მისი მტერი იყო? — დღეს რაღა მოსჩვენებია?

სალ. დღესაც მტერია; მაგრამ ზნეგარში აქვს... უფრო ჩემი მტერობით ირჯება.

ალექ. განა აღრინდელი სიყვარული, მტრობათ შესცვალა.

სალ. იპ! იმას სიყვარულის რა გაეგება?.. აღრეც ჟინი აბრაზებდა და ახლაც ის აბოროტებს: ჩემთან რომ ვეღარა გააწყო-რა, ახლა უნდა, რომ ქმარი ჩამომაშოროს.

აპ. მართალს ამბობ?.. ეპე!..

სალ. ქა! ილაჯს მიწყვეტს. დღე ერთია და იერში ათასი! ვეტყვოდი ქმარს, მაგრამ ჯერ ერთი უსჯობ რომ რა რიგია დედაკაცისაგან ამგვარად მოქცევა და მეორეც ის, რომ განა ჩემი ქმარი დაიჯერებს იმაზედ ცუდს რამეს?

აპ. ჰმ! ვერა ჰხედავთ იმ საძაგელს?!. ახლა რას აპირობ? კიდევ არ გინდა დამიჯერო, რომ ისე მოიქცე, როგორც მე გირჩევ.

სალ. მეტი რაღა გზაა, უნდა გავბედო და ისე მოვიქცე, როგორც მირჩევ; მაგრამ რომ იცოდეთ, თუ რად მიღირს მე მაგის გაბედვა...

აპ. გაბედე! მაგას შენი ოჯახის ერთგულება მოითხოვს! მაგაზე არავინ დაგძრახავს. და ჯერ შენც ისევ ისე აღერსიანად იყავ იმასთან, როგორც ყოფილხარ; რაც გითხრას, მოუსმინე! ნურას შეამინევენ და იმასობაში ჩვენი აზრიც... (უცხად შემაჯდებს კარებს და შემოვლენ აღია და სანოსან) აა, შენი ქმარიც!..

მესამე გამოცვლა.

ისინივე და ალა და სამსონ.

ილია. ოჰ, ალექსანდრე! კარგი რომ აქ მაინც მოგას-

წარ: დღეს სულ შენს ძებნაში ვართ.

ალ. ეე? რა ანბავია?

ივ. მერე გეტყვით (შესედავს ცოლს).

სალ. (აღუქისიანად) მოხვედი?

ივ. (ცაფად) ვერა მხედავთ?

სალ. ეგებო პური არ გეჭამოსთ ჯერ? ხომ არ ინე-
ბებთ?

ივ. (უკმაყოფილოდ) რაღა დროს პურის ჭამაა?

სალ. აბა, იქნება, ჩაი მაინც მიირთვათ?

ივ. (გულ-მოსულა) რას ჩაგვაცივდით?! ცოტა ხანს
თავი დაგვანებეთ, თუ შეიძლებოდეს! მოსახსენე-
ბელი რამა გვაქვს.

სალ. ბატონი ბძანდებით (მიდის).

ილია. (წამოგარდობა და ღადის ჩქარის ბიჯებით) უჰ! „ხომ
არათერს ინებებთ?“ „მობძანდით!“ „ბატონი ბძან-
დებით!“ უჰ! რა კარგი გასაგონია?..

ალ. რა ამბავია? უჭეიფოდ ხომ არა ხარ?

ივ. რაღა ამბავი უნდა იყოს? ვერა ჰხედავ?.. ის, რომ
სიცოცხლე მომბეზრდა!.. უბედური ვარ!.. უბე-
დური!..

ალ. რას ამბობ? ღმერთმა დაგიფაროს!.. ხომ არ გა-
გიყდი?!

ილია. აბა სხვა რაღა დამემართებოდა ჩემი ცოლის
ხელში?

სამ. მართალია, ჰეშმარიტად!

აზ. (გაკვირვებით) ცოლის ხელში?

იზ. დიახ, ცოლის ხელში! ნეტავი გულზედ ქვა შე-
მება და ეკ კი არ შემერთო.

აზ. რას ამბობ?! ძალას ვინ გატანდა?

იზ. სიბრიყვე. მაგის ხასიათებს ეშმაკიც ვერ გაუძ-
ლებს.

სამ. ძნელია!

აზ. რაღაც საშინელება უნდა იყოს! უთანხმოება ხომ
არ შეგიძინე?

იზ. ნეტავი მართლა ეგ იყოს, მეტი არაფერი. ეგ ასე
არ შემაწუხებდა, მაგრამ განა მაგისთანა ლობიო
მოახერხებს კი უთანხმოებას?!.. უჰ!..

აზ. მაშ, რა უნდა იყოს? არ უყვარხარ?

იზ. ნეტავი მაგას კი მოვესწრებოდე და!.. რად მინდა
მაგისი სიყვარული?!.

აზ. კაპასია? თავხედობა? არ გემორჩილება? გაწუხებს?
თუ...

იზ. არა! არა! არა! და არა!

აზ. მაშ, რაო?

იზ. ის, რომ უხასიათოა... რად მინდა მაგისთანა ცო-
ლი, რომ ოც-და-ოთხი საათი თვალეში შემომ-
ცქეროდეს კატასავით: რა ვუახრა და რა ვაა-
მოო!.. მისმა ალერსმა თავი მომაბეზრა. სიცოცხ-
ლე არაფერში არ ეტყობა... რად მინდა მაგისთანა
ცოცხალ-მკვდარი ცოლი?!

სამ. და ეს, ჩემის აზრით, მისი ბრალია, რომ ქმარი
არ უყვარს, მუდამ ერთნაირობა გულ-გრილობის
ბრალია და გულ-გრილობა კი უსიყვარულობამ
იციის.

იზ. ხომ გესმის? ე რას ამბობს სამაონი? იმას, რომ

სიყვარული ჰგონია, ის განა სიყვარულია? ისე
სასმელ-საჭმელი უნდა უყვარდეს კაცს, ტან-საც-
მელი და არა ქმარი. გუგულივით მშვიდობიანი
ქალები, განა ქალებად ჩაითვლებიან?

აზ. რა ჰქნას, თუ ეგ მისი ბუნებითი ხასიათია?... თან-
შობილი!

ივ. და მეც რა ვქნა, თუ არ მომწონს ეგ ხასიათები
და ვერ შევეთვისე?

აზ. განა აღრე არ იცნობდი?

ივ. მაშინ... მაშინ სხვა იყო. მაშინ შორიდან მომ-
წონდა და ახლა კი ახლოს აღარ მომწონს.

სამ. და ხომ შეიძლება, რომ ასე იყოს? კაცი ხომ
ყოველთვის ერთს ხასიათზედ არ იქნება: დღეს
ერთი რამ მოსწონს და ხვალ მეორე... მანდ დამ-
ნაშავე არავინ არის?

ივ. დიახ. არავინ არის! არც ჩემი ბრალია, რომ მე
მისი ხასიათები არ მომწონს და არც მისი, რომ
იმას მისთანა ხასიათები აქვს.

აზ. ეგ აღრევე უნდა გეფიქრა, ახლა გვიანლაა!..

ივ. შევცდი და რაღა გაეწყობა!..

სამ. განა, ერთხელ რომ შესცდება კაცი, აღარ უნდა
გაასწოროს ის შეცდომილება? თავისი სიცოცხლე
სულ ტანჯვაში და სინანულში როგორ უნდა გა-
ატაროს? არა სჯობიან, რომ ერთხელაც არის გა-
ბედოს და გადარჩეს კირს?

ივ. დიახ. პატიოსნება მოითხოვს, რომ არ ვატყუებ-
დე ჩემს ცოლს: მე მისი სიყვარული აღარა მაქვს
და აღარც შემოძლიან იმასთან ცხოვრება. აი, ეს
სახლი, ეს კარი, ეს სიმდიდრე, სუყველა ღმერთმა
მოახმაროს და ჩემგან კი აიღოს ხელი. ავადაც

დამეხსნას და კარგადაც. თუ მაინცა და მაინც
უნდა, ქვეყნის დასანახავად დავრჩეთ ცოლ-ქმრად
და ისე კი ჩვენ-ჩვენთვის ვიყოთ!.. რაც უნდა
ჰქნას! ვინც უნდა, ის შეიყვაროს! ნება ექნება!

სამ. აი, პატიოსანი სიტყვა! მეტი რაღა უნდა?

ალმა. ძართლა ამბობთ მაგას? მაშ, გადაგიწყვეტიათ
კიდევცა?

ილ. დიახ. და მიტომაც გეძებდი, რომ ესეები მეთქვა
შენთვის და ეს წიგნიც გადაგეცა მისთვის.

ალმა. რა წიგნია?

ილ. იქ მოკლედ ვეუბნები ყოლიფერს და ვეთხოვები
კიდევცა... შენი გაზდილია—შენ უფრო კარგად
აუხსნი და შეაგონებ... ყმაწვილია... მებრალება
კიდევც. მაგრამ რა ვქნა, რომ მეტი ღონე აღარ
არის!..

ალმა. (უკმაყოფილოდ) მე მაგვარ მახარობლობას ვერ
ვიკისრებ!

სამ. მე მიბოძეთ!.. მაკისთანა შემთხვევაში უსიამოვნებას
განა როგორ უნდა მოერიდოს, კაცი?..
მეგობრის გულიათვის, ეგ კი არა, წყალში ვარ-
დებიან.

ალმა. ისემც კარგი დაგეპართოს!.. განა არ ვიცი,
რომ მეგობრობა გწამს და იცი. მშვიდობით (ეზი-
რება წასულას).

ილ. მომითბინე! მეც მოვდივარ და ერთად წავიდეთ
ბარემ. (სამსონს) აბა, აი შენ გადაეცა და პირა-
დაც ყოლიფერი უთხარი. ნურას დაუფიცავ. აუხ-
სენი შენებურად!

ალ. მაგაზედ რაღა თხოვნა ექირვება?! თავისებურად
აუხსნის!!

სამ. კეთილი! ბატონი ხართ. რაღა ბევრი თხოვნა შექირვება?!

ილ. მე იქ ბიჭს ვუბძანებ: სალომეს მოახსენოს, რომ შენთან გამოვიდეს და მოგელაპარაკოს. საქმეს რომ მორჩე, შოდღი, შემატყობინე! ხომ იცი, სადაც ვიქნები?

სამ. (მარტო) ჰე! თუ ახლაც ველარას გაეხდის, მერე კი იმედი აღარაფრის შექნება!.. ფრანკუზები ამბობენ: „ქორწინება სიყვარულის სამარეა“. ეს კი არა და ცოლის შერთვა კი ჭკუის კუბო ყოფილა: რა მაგისტანა ჭკვიანი კაცი იყოს, არ შეიძლება, რომ ცოლის შერთვის შემდეგ არ გამოტვინდეს, ცოტაც არის. თვალები ეხვევათ იმ უბედურებს! — მაღლობა ღმერთს, რომ ასეა, ზორემ... თუ ცოლიანებს თვალები არ ჰქონდესთ ახვეული, მაშინ უცოლოები სულ თავპირ ახვეულები იქნებოდნენ.

ამოთხე გამოცვლა.

სამონ და სალომე.

სალომე (მოუხსლადღება მშვიდობიანად) ჩემს ქმარს უნებებია, რომ მოგელაპარაკოთ და რა გაქვსთ სათქმელი? არ შეიძლება გვიბძანოთ?..

სამ. (ვითომ შეწუხებით) ჭეშმარიტად ის უსიამო ამბავი, რომელიც ჩემგან უნდა გაიგონოთ, ისე მაწუხებს, რომ სიტყვის თქმა მეძნელდება, მაგრამ რა გაეწყობა. ეს პირველი არ არის, მარტო თქვენ-

ზედ და მასთანაც, რისიც გასწორება აღარ მოხერხდება, ის კაცმა მოთბინებით უნდა მიიღოს!..

საშ. (ჯდება) თუმცა მაგგვარის ბოდიშებით, როგორცა სჩანს, სასიამოს არას მექადით, მაგრამ, რაც უნდა იყოს, მზადა ვარ, მოვისმინო! — ბქანეთ!

სამ. აი, აქედან გაიგებთ! (აძლეკს წიგნს) ჯერ წააკითხეთ!

საშ. (კითხულობს) ჰმ!..

სამ. არ გიკვირსთ?

საშ. სულაც არა! ეს ასე უნდა მომხდარიყო!.. ეს ბოლო აუცილებელი იყო!.. ისიც დიღია ჩემის ქმრის გულწრფელობისაგან, რომ ამდენს ხანს დაუფარავს და არა უთქვამს რა... დიახ! მაგრამ მე მხოლოდ ის მიკვირს, რომ სამოციქულოდ გაუხდია საქმე: როდესაც ჩვენ სიყვარული გამოვუცხადეთ ერთმანეთს და ცოლ-ქმრობაზედ პირობა დავსდევით, თუ კი მაშინ არ დაგვჭირვებია შუდაკაცი, დღეს რაღა საქირო იყო? — განა არ შეეძლო პირად ეთქვა ის, რასაც ამ წერილით მატყობინებს და ან თქვენის პირით რად მიცხადებს?..

სამ. კაცი საზოგადოდ თავმოყვარეა: სასიამო ტვირთს თვითონ ეწევა და უსიამოსა-კი სხვასა ჰკიდებს.

საშ. მიკვირს, რომ თქვენ გიკისრნიათ მაგვარი ტვირთი!..

სამ. მეგობრობას ვეღარ წაუყვები!..

საშ. თქვენ?! საუცხოვოა! — ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!

სამ. რას დამცინით?..

საშ. დაგცინით?! რასა ბრქანებთ? ვის შეუძლიან დასცინოს იმას, ვინც არა თუ ერთი ვინმე მეგობარი, საზოგადოდ მეგობრობაც უარ-ჰყო საქმით და

სიტყვირთა-კი დასცინის?

სამ. მე მეუბნებით მაგას? ჰმ... რა გაეწყობა უნდა მოვიტობინო!.. მაგრამ იყო დრო-კი, რომ მაგგვარს ვერას გამიბედავდენ!..

სალ. უთუოდ პროცა არც თქვენ აძლევილით მიზნებს.

სამ. ჰმ... მართალს ბრძანებთ! — კაცი რომ ქკუას დაჰკარგავს, დაბალი ლობე გახდება: ყველა გადჰაბიჯებს...

სალ. და სინიღისს, რომ დაჰკარგავს ამაღლდება?

სამ. გააგრძელეთ! გააგრძელეთ... მემართლებით... ყოლიფრის ღირსი ვარ დღეს, როდესაც ჩემი ქართველური გულ-წრფელობა ყიზილბაშობაში გავესცვალე. გავბოროტდი, გავშმაგდი, აღარა მაქვს აღარც მეგობრობისა და აღარც ამხანაგობის გატანა!.. მაგრამ არ იცით თვისი ბრალია?..

სალ. ვისი?

სამ. თქვენი!

სალ. ჩემი?!

სამ. დიახ, თქვენი! ერთსა და იმავე დროს მტეცა და ილიაც ორნივე ერთად ჭიდექით გვერდში... არჩევანში იყავით შესული. — ის აირჩიეთ და მე დამემეთ! — მაგრამ რისთვის? რითა მჯობდნ მე ის? თვალ-ტანადათ ვიყავი იმაზედ ნაკლები და ჩემი ახალ-გაზღობა საზოგადოდ სხვაში რამეში ჩამოუვარდებოდა მისას? რაში მიეცი იმას ჩემზე უბრატესობა?

სალ. სიყვარულში.

სამ. სიყვარულში? ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, და სად არის ის სიყვარული? რა იქნა?

სალ. იყო და აღარ არის.

სამ. მაშ ძალიან მოკლე ზღაპარი იყოფილა!.. ახლა უნდა რომ ხედავთ, რომ თქვენის წინდაუხედაობით მეც დამტანჯეთ და თქვენი თავიც ვააუბედურეთ; აწ თქვენს ბედსაც უნდა ემდებოდეთ!

სალ. რაღა? დიდხანს ვიყავი მე იმასთან ბედნიერი; ღმერთს ვმადლობდი და ბედს ვემადლიერებოდი! ახლა წავიდა ის დრო!.. რა გაეწყობა!.. მე კიდევ მაინც არ მმძრთებს უმადურობის გამოჩენა არც ერთხელ! ერთხელ ხომ ბედნიარადა ვგრძნობდი ჩემს თავს!.. და საუკუნო არა არის-რა! ყველაფერსა აქვს დასასრული! — მადლობა ღმერთს, რა გაეწყობა!..

სამ. ეგ არის თქვენი აზრი? — არა; არასიანს, რომ თქვენ ის გყვარებით, თორემ ახლა აგრე გული გრილად ვერ დაუხედებოდით მაგ შემთხვევას. ახლა-კი ვხედავ, რომ არც ადრე გწამებიათ მისი მიყვარული.

სალ. სცდებით! მჯეროდა და წმინდის გულითაც ვაძლევდი პასუხს. ახლაც რომ მითხრას, დამიბრუნებია სიყვარულით, უეჭვოდ მივიღებ! — მე კარგად ვხედავდი, რომ მისი სიყვარული ნამდვილი იყო.

სამ. რაო? იმ კაცის გრძობა, რომლის სიყვარულსაც ასე მალე მოეკვეცა ფრთები, ნამდვილი იყო... და მე-კი, რომელსაც ადრეც მიყვარდი, ახლაც მიყვარხარ და სამუდამოდაც შეყვარები — ვსტყუორი?!

სალ. დიახ. გეჩვენებოდით!

სამ. მეჩვენებოდა?!

სალ. სწორედ. არ იცით, რომ სრფვარული ორ გვარია? — ხან-და-ხან... ძალიან იშვიათად ჩვენ შევხვდებით ხოლმე ისეთ ადამიანს, რომელიც რაღაც ძალა-

უნებურად იტყუებს ჩვენს ყურადღებას, გაცნობი-
სათანავე სული იმის მეგობრობას თხოვილობს,
გული სიყვარულს და ჭკუა ორივეზედ თანხმად...
ის სურვილი რაღაც სხვანაირია გინდა რომ გიყ-
ვარდეს დედა-შვილურად, და-ძმურად და ამხანაგუ-
რად. იმ დროს ყოველი პირუტყუელი გულის-თქმა
და ვნება მინელეებულია. მართალია ამ გვარ სიყ-
ვარულსაც საბოლოოდ ალერსი და ხვევნა-კოცნა
მოსდევს, მაგრამ ის არის სიყვარულის შედეგი
და მიზეზი...

სამ. ეგ ვინ არ იკის? განა ახალი რამ გგონიათ?..

სალ. მომითბინეთ! — ახლა მეორეც ვნახოთ: ხშირად...
ძალიან ხშირად... პირუტყულ გულის-თქმის დროს,
შეეყრებით ხოლმე ისეთ ქალებს, რომელთანაც
ალერსი და ხვევნა-კოცნა შეხედვისათანავე მოგინ-
დებათ ხოლმე. თუ მალე, გაუჭირვლად, დააკმა-
ყოფილეთ ის სურვილი, ხომ კარგი: ის შემთხვევა
არაფრად ჩაივლის: თუ გინდა ერთი ჯამი შარბათი
შეგესვასთ! მაგრამ თუ საწინააღმდეგო რამე გა-
მოგიჩნდათ და მალე ვერ აუსრულეთ სურვილი,
მაშინ-კი კაცის გამხეცვებულ თავ-მოყვარებას ცუ-
ცხლი ეკიდება და ჟინი სიყვარულად იცვლება:
მაგრამ ის სიყვარული, როგორც პირუტყულ
მოთხოვნილების შედეგი მანამდი ღვივის, სანამ
თავმოყვარეობა არ დაკმაყოფილდება... შემდეგ-კი
უეცრად... ერთ-თავად ჰქრება!..

სამ. არც ეგ გახლავსთ ჩვენთვის ახალი რამ! — დიდ
ხანია ვიცით!..

სალ. არა! ეგ რომ გცოდნოდათ, ისიც გეცოდინებდათ
მაშინ, რომ თქვენი სიყვარული მეორე გვარი იყო
და არის.

სამ. ილიასი?

სალ. პირველი.

სამ. ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, პირველ-გვარი სიყვარული...
გარყვნილ ბუნებაში!.. უხასიათოში... სუსტში!..

სალ. (უცხად) ვისზედ ბრძანებთ მაგაებს?

სამ. ილიაზედ.

სალ. ჰმ... განა მაგის მიზეზი მოგცათ?

სამ. მიზეზი?! განა ცოტაა? ვინ გაჰკიცხა უმიზეზოდ
თქვენი სიყვარული, თუ არ იმან... ვინ გაგცვალა
ლათ უნამუსო დედაკაცებში...

სალ. (წამოდგება) გეყოფათ!.. მე ნებას ვერ მოგცემთ,
რომ ჩემთან მაგრე ილაპარაკოთ ჩემს ქმარზედ.

სამ. დაგავიწყდათ, რომ თქვენი ქმარი აღარ არის?

სალ. არა. ის ჩემს ქმრობაზედ იღებს ხელს და არა
ადამიანობაზე... ვინც უნდა იყოს, პატიოსანი კაცი
ჩემთვის ერთია: იმაზედ ცუდის თქმას მაინც არა
ვის შევარჩენ. — ჩემი ქმარი გულ-წრფელი კაცი
და პირღაპირი; მისი ავიცა და კარგიც აშკარაა,
მაგრამ თქვენისთანა გაიძვერა და ქვეშ-ქვეშა კაცის
საქმე-კი სულ სხვა არის. მე თქვენა გთხოვთ, რომ
დღეის იქით ჩემსა აღარ გაიაროთ, მით უფრო,
რომ ჩემი ქმრის მეგობარი ბრძანდებით!.. (შიდას)

სამ. (მარტო) გაგონილა!.. მე, რომელიც ისე გათამა-
შებული ვარ ლამაზებისაგან, რომ მათი სიყვარულ-
ლი ჩემი ნება მგონია, უნდა ამას ვითმენდე ამ
მაიმუნისაგან? მაშ კარგი, ვნახოთ, როგორც უნდა
სირცხვილის ქმევა!..

მეხუთე გამოცვლა

ისევ და აღმასსახანა (შემოდის და ახველებს)

სამ. ჰმ?..

ალმ. ქალბატონმა გაახლოთ ჩემი თავი.

სამ. რაო?

ალმ. რა მოგახსენო ბატონო!

სამ. რად გამოგაგზავნა?

ალმ. ტყვილად ბატონო! ასე!..

სამ. რაფა ასე?

ალმ. ასე ბატონო!—იახელი, რომ კიბეზედ ფეხი არ ჩაუცურდესო.

სამ. რაო?

ალმ. ფეხიო ბატონო!—ფეხი არ ჩაუცურდესო და კიშკრამდინაც მიაცილო, რომ ფეხში ძაღლმა არ უკბინოსო!

სამ. გაჩუმდი! ნუ წაგიგდია ენა!..

ალმ. რა ვჭქნა ბატონო!.. რა ჩემი ბრალია?! მიბრძანეს ბატონო და...

სამ. ახლა მე გიბრძანებ, რომ გაეთრე შენთვის.

ალმ. ჯერ სხვას ვახლავარ და როცა თქვენ გაიხლებით ბატონო, მაშინ მიბრძანეთ.

სამ. პაშოლ ვონ!..

ალმ. ვერა ბატონო! ჯერ თქვენ პაშოლ და მერე მეც გაიხლებით. ასეა ბრძანება.

სამ. (მიფარდება) ვის უბედავ მაგას! შე წუწკო და წუწკის შეილო შენა?! სულ კბილებს ჩაგამტვრევ!..

ალმ. (გულ-მოსული) რაო? ვე პლეჩ!.. ვინ გგონივარ მე შენ? ლაქია რომ ვარ თუ? შენისთანა ყაძახები მახლამს იმერეთში!.. რავა გამლახავ, რომ გამლახავ?!. კბილები რავა, მამიშენისაგან მაქ ნასესხები თუ?!. ვაიმე! რა ყოფილა ეს!.. წაბრძანდი ახლავე, თვარა, ქალბატონი ნუ მომიკვდება, ასე გაგიყვან აქედან, რომ უკანაც არ მოგახედო!.. რავა გაუვიდა თავს, რომ გოვუჩუმდი?.. გაბძანდი! გა!.. (კარებს უღებს და ხელათ უჩვენებს)

სამ. (გარბის გულ-მოსული) კარგი, კარგი და შენს სეირს გაყურებივებ, შე იმერელო, შენ!.. (შიდის)

ალ. (უკან მისძახის) იმერელო?!. შენი დასაწუნარი ვარ შენმა სიცოცხლემ ხწორეთ!.. ქვე არ წოუხდა!.. ბრაწი შენს საქმეს და ბრაწი!.. (ბრაწს უგზავნის. ფარდა ეშუება)

მეორე მოქმედება

პირველი სანახავი:

ლ ს ი ნ ი ბ ა ლ შ ი

I-ლი გამოსვლა.

ილაა, სამსახ, გეო, მანუა, ოათუზა

და სხვანი სხედან სუფრაზედ და იმღერიან:

ლოთებო, ნეტავი ჩვენა, ჰარჯი არალოი,
დღეს მოგვეცა შვება-ლხენა, თარი არალოი,
შემოდგომამან ბახუზი, ჰარ...
საწნახელში ჩააყენა! თარ...

სოგეიქთები. ჰაზარუუ!..

სხუები. ჰაზბანდარრუუუ!..

გეო. ყმაწვილებო, აბა, აივსეთ!—ეს იმის გულისა...
ვისიც გულიდან ეს ლოთიანი სიტყვები ამოდე-
ბულა! ალლავერდი.

ჟველა. იახშიოლ?

მანუა. იახშიოლოლ! აი, იმის გულის კუნჭულოს
სულის ჭირიმე! უთქომს რაღა!

თათუზა. მერე?!. უთქომს და ანგრე რიგად!..

ილია. იცით, ეგ ლექსი ვისი ნათქვამია?

თათ. კარგად კი უთქომს იმ მამა-ცხონებულის შვილსა
და... ლოთიანად!..

ილ. ღენარლის ნათქვამია.

მან. რაო?! ეჰ! ღენარალი კო არა, პოლკოვნიკი არ გინდა!..

ილ. არა გჯერა?

თათ. ეჰ! ხუმრობ კნიაზჯან! ღენარალი ამას რად იტყოდა?!. განა იკადრებდა?!.

ილ. როგორ, განა არ ვარგია?

თათ. ვინ ამბობს?!. ძალიან კარგია, მაგრამ ღენარლის ხელობა არ არის და...

ილ. მე თქვენ გარწმუნებთ, რომ ჰო!

თათ. დალოცვილო, ღენარალი, გინდა პოლკონიკი, ამას იტყვის?.. იმის ხელობა „ნაპლეჩუა“! ეს იმისთანა კაცის ნათქომი იქნება, ღმერთს რომ უყვარს.

მარ. ეეჰჰ! არ გაათავებ!.. დალოცვილებო, რად აწუხებთ, ვინც უნდა იყოს! უთქომს და მორჩომილა კიდევცა! უცხოზღეს მამის სული!.. ტყვილად ჩვენ ჩვენს საქმეს რადა ვსტრებით? (იშტერთან)

„ნოემ რა ერთხელ ინება, ჰარა...“

ყურძნის წვენის გემოვნება, თარ...

თვითონ წუნუას მიუჯდა, ჰარა...“

წყალი პირუტყვს დაანება“, თარ...

საგვირთები. ჰაზარუუ!

სხვები. ჰაზხანდარარრუუუ!

მარ. აბა, ერთიც კიდევ აივსეთ!.. ჰო, ეგრეთ თქვენი კი ჭირიმე!.. როგორც კაცო არ ვარგა უძმაბიკოდ, უამხანაგოდ, ისე არც სიმღერა ვარგა უსაზანდროდ!.. ქეიფი არ ექნება!.. ეს მისი სულის იყოს, ვინც საზანდარი მოიგონა და ვინც პირველი ზურნა დატყრა! ალღავერდი თქვენთან, მე-ზურნეებო!

- გეო.** ჩვენ რას ვერჩოდით?.. ჩვენ კი არა ისინი გვიშლიდენ ქეიფს.
- სამ.** იმათაც ქეიფი უნდათ.
- მან.** უნდოდათ რომელია? სხვა ადგილი ვერსად მონახეს, აქ რომ მოდიან?!
- გეო.** იმათი საქმე ოტკა და ღუქანია... ჩვენ ბაღებში რა უნდათ... ვირმა რა იცის ხურმა რა ხილიაო!
- თათ.** მამა უცხოვრდათ!.. იმ ტუტუცს, იმ ვირსა მოუდევს ზურგზედ ათ-ფუთიანი ზანდუკი, ისიც უკურტნოთ და აქიჭყინებს... თავი მოსწონს რაღა!
- სამ.** მისი ხელობა ის არის.
- მან.** ხელობა?.. ვა! ხელით ასე ტრიალი ხელობაა?.. დათვი-კი ვერ იზამს მაგისთანა ხელობას?
- თათ.** ხელობა?!.. განა ჩვენი დაფა-ზურნაა, რომ ბევრი რამ უნდოდეს? ბრიყვის ხელობაა!.. განა იმას კარგი რამ ოსტატობა უნდა?!
- სამ.** განა ჩვენი ზურნა-კი რაღა არის?
- გეო.** ეჰ! რა ბძანეთ ეგა?! ზურნა და შარმანკა განა ერთია?
- სამ.** რატომ არა?
- გეო.** ერთი ეშმაკისაა და მეორე-კი ღვთის. ჩვენი ღუდუკი ნაკურთხია.
- ბლ.** ნაკურთხი?
- გეო.** ვა! მაშ?!
თბ
- ილ.** ვის უკურთხებია?
თბ
- გეო.** ვა! ქრისტე ღმერთს, გალილიაში.
- ილ.** (სიცილით) გალილიაში?
- გეო.** ვა! დალოცვილო! მაგდენ წიგნებს რომ კითხულობთ, ეგეც არ იცით? ჩვენი წმინდა სახარება მაინც აღარ გაგიგონიათ?..

სამ. რაო?

გამ. ეგ ამბავი სულ იქ არის ჩაწერილი.

ილ. რასა ჰბოდავ?

გამ. ვა! ბოდავ რომელია?! მაშ ქრისტე ღმერთად რომ ქორწილში დაესწრო, არ გაგიგონია?

ილ. ეგ კი ვიცი! გალილიაში.

გამ. გალიაში რომელია?! რას ამბობ, კნიაზ-ჯან? გალიაში კი არა ოჯახში!.. ღვინოც რომ შემოაკლეს და მასპინძელს და მაშინ ქრისტე ღმერთმა უბრძანა, ვენაცვალე მის ძლიერებას, ნუ შესწუხდები, შენ ხათრი ნუ გაქვსო! და წყალი გადაუქცია კახურ ღვინოდ... აბა, მაშინ გაიმართა ლხინი და გამხთარულდენ სტუმრები.

ილ. (აღინის) ჰო, ეგ ვიცი! ვიცი!

გამ. მაშ თუ იცი, აბა, ვინ იყვენ მაშინ. იქ დამკვრელები საზანდრები?

ილ. ვინ?

გამ. ვინა და მეზურნეები!.. მაშინ ღმერთმა აკურთხა საზანდრების მარჯვენა, დაულოცა თავი და უთხრა: ჯერ სანამ მე აქა ვარ, თქვენც ამ ქვეყანაზე იყავით და მერე-კი, სადაც უკეთესი ქვეყანა ნახოთ, იქ წადითო!.. ისინიც ადგენ და ჩამოვიდენ ჩვენ ქალაქში. მასუკან სულ აქ არიან!..

ილ. (აღინის) მართლა?

გამ. ვა! რას იცინი კნიაზ-ჯან? ჩემი თავის მზემ!.. სანამღი ქრისტიანობა ქვეყანაზედ არ მოისპობო, არც ზურნის ხმა უნდა გასწყდეს ჩვენს ქალაქში, ამიტომ რომ ნაკურთხია! — შენ-კი, დალოცვილო, შარმანკას ადარებ!.. შარმანკა რომელია?! აი გასწყდეს მისი...

(ხმა შოისშის) ახალი თევზი! ახალი! პა, პა, პა, პა! რა თევზია! რა თევზი!... (კინტო შემოდის).

ისანივე ჭ კინტო.

კინ. ახალი თევზი! ცოცხალი თევზი! ოჰ!.. კამპანიას გაუმარჯოს (ამოიღებს ფეშტოლიდამ თევზს და უნძკეფს ბოლოს. შერე გადაუგდებს კამპანიას) ვიფ! ლხინი გაამოსთ!..

ჰველა. გაგიმარჯოს!.. მოდი! დაგვეწვიე!..

კინ. კეთილი! (ჯდება).

სამ. ვინა ხარ ძმაო?

კინ. ვა! ვერა მხედავ?!

სამ. გხედავ, მაგრამ შუბლზედ ხომ არ გაწერია ვინც ხარ?!

კინ. ჩემი შუბლი განა ქალაღდი გგონია კნიაზ-ჯან?

სამ. მეც მაგას გეუბნები, რომ არა! გიყურებ, მაგრამ რომ არ მაგონდები.

კინ. არც მე მაგონდებით კნიაზ-ჯან.

ზოზიერთები. მართლა, რომ არსად გვინახიხარ...

კინ. არც მე, ჩემი ფავის მზემ.

ილ. მაშ სადაური ხარ?

კინ. საიდამაც უნდა ვიყო, ვარ რაღა?

სამ. კიდეც ეგ არის, რომ გვინდა შევიტყოთ, ვინა ხარ?

კინ. მე ვინა ვარ?.. მე ვარ!..

სამ. ჰმ! ვინ შენ? რა მოხელე ხარ?

კინ. ხელობა?.. ყოღიფერი ხელობა ვიცი! რაც გინდა, ისა ვარ! გინდ, ტერტერაცა ვარ.

ილ. რას ამბობ?

კინ. მაშ გეუბნებით, ყველაფერი ვართქო!.. კინტო
ფარ რაღა!..

ილ. (იჭინოს) დღეს რაღა ხელობას ადგიხარ?

კინ. ახლა?.. პეტრეს შეგირდი ვარ.

სამ. როგორ თუ პეტრეს შეგირდი?

კინ. ვა! ის, რომ პეტრე ჩემი ოსტატია!.. მიხვდი?

სამ. ვინ პეტრეა?

კინ. პეტრე მოციქული.

ილ. ჯერ პატარა ხარ, მაგრამ დიდათ კი ხუმრობ.

კინ. ხუმრობა რომელია?.. ჩემი სიყრმის მზემ, მართაღვს
ვამბობ! პირველი მეთევზე განა პეტრე მოციქული
არ იყო? ბადე მისი მოგონილია!.. მაშ მეთევზე-
ები ყველა მისი შეგირდები აჭიან... მეც ეს ერთი
ხანია თევზებს ვიჭერ.

სამ. სახელი რა გქვიან მაინც?

კინ. აღარა მაქვს კნიაზ-ჯან!.. მორევეში ჩამივარდა და
იქ დარჩა!.. ეჰ კნიაზ-ჯან! ვიყო, ვინც ვიყო!..
მოგიწვევივართ — მეც გწვევივართ; თქვენ მასპინძლე-
ბი მე სტუმარი!.. კმარა!.. მე არ გეკითხებით თუ
ვინა ხართ...

გეო. კარგია, დაანებეთ თავი, ვინც უნდა იყოს... ჯერ
ერთი კარგად სადღეგრძელოები გადავაკრევიოთ
და მერე ამოიდგამს ენას!.. ალლავერდი შენთან!..
აბა!.. (მღაწოდებს თხის ჭიქას ერთად) ჯერ ერთი
აზარბარდი დალიე, ჩვენთან, გაგვისწორდი!

კინტო. (ჩამოართმევს) იახშიოლ! მაგრამ ჯერ მე არც
ტოლიბაში ვიცი და არც თქვენი სადღეგრძელო!..
მე მოვსულვარ — ჩემი სალოცავებიც თან მომიტანია!
ჯერ იმათ მოვრჩები და მერე მეც თქვენთან ვარ.

მაშინ რაც გინდათ ის მიბძანეთ!.. ხომ გაგიგონიათ სტუმარი მასპინძლის ვირიაო?..

ყველა. კეთილი! კეთილი! მაგრე იყო.

კინ. ეს ღმერთმა გაუმარჯოს თქვენ კამბანიას ერთობით!.. ალლავერდი ტოლიბაშო.

გამო. ჩახშიოლო.

კინ. ვა! მეზურნეები დაყრუებულან?.. ზურნას ენა რად ჩავარდნია?.. ტოლიბაშო ალლავერდი! არ გესმის? აბა მოუღბინე ამ სადღეგრძელოს, რაღა?!

გამო. არ კრ გრთხარ იახშიოლომეთქი?!

კინ. ვა! მაგის მეტი აღარა ექირვება-რა? ევ არის? მაგას ეძახით თქვენში მოღბენას? ადრე ერთი დაუარე! აბა დაუკარით რაღა!.. (გეო გადადის და თამაშობს კენტოუსს) ჰოო!.. გიცნონდა მამის სული; გცოდნია მოღბენა!.. ეგ მიყვარს აი! ეგრე უნდა ლოთიანად! (გეო თავებს ლეკუნს, თავს უკრავს და ჯდება) ეს ღმერთმა გაუმარჯოს თქვენ საყვარლებს! (იღიას) ალლავერდი თქვენთან კნიაზ-ჯან! აბა ინებეთ, ერთი თქვენც მოუღბინეთ ამ სადღეგრძელოს!

ილ. იახშიოლო! მაგრამ რომ არ შემჩიოლიან?!

კინ. ფეხები გტკივა?

ილ. არა, მაგრამ არ ვიცი?

კინ. ევ, არ ვიცი რომელია?.. თქვენი საყვარელი განა ცოცხალია კნიაზ-ჯან! მკვდარი ხომ არ არის?

ილ. როგორ თუ მკვდარი?

კინ. მაშ თუ ცოცხალია, განა შენისთანა კაცი შეუყვარდება?.. (მანუას) მაშ შენთან ალლავერდი! ადრე ერთა მოუღბინე კნიაზის საყვარელს! — უკაცრუად კნიაზ-ჯან, არ გეწყინოს კი! ლხინია!.. (მანუ თავს თამაშობს).

მან. კამპანიას გაუმარჯოს! (ჭდება)

კინ. ცხონებული კაკაბუა იტყოდა ხოლმე: „კარგი კაცის დალოცვა მადლია, მაგრამ ცუდი კაცის დაწყევლაც არ არის ცოდვაო.“ ეს ღმერთმა დაწყევლოს, შეაჩვენოს ის კაცი, ვინც მეგობრის გატანა არ იცოდეს!.. ვინც ძმა ბიჭის გულისათვის ან ცეცხლს დაერიდოს ან წყალს და ან პოლიციას შეუშინდეს! (სამსონს) ალლავერდი შენთან კნიაზ-ჯან!

სამ. იაშვიოლ! (თათუზას) აბა, ერთი შენ დაუარე ჩემ მაგიერ!..

კინ. არა, კნიაზ, ამისთანა სადღეგრძელოს მოლხენა კი არა, თვალში ნაცარი უნდა! ნუ ირჯებით!.. ეს ღმერთმა დასაჯოს, შეურცხვინოს ნამუსი და პირი იმას, ვინც მეგობრის ცოლს არშიყობა დაუწყოს. (სამსონს) კიდევ თქვენთან, კნიაზ-ჯან, ალლავერდი!..

სამ. ეჰ! რას ამიტყდი!.. ჩემს მეტი ველარავინ დაინახე?!

კინ. ნუ გეწყინება, კნიაზ-ჯან! შენ მომიხვედი ისე ნიშანში!.. ჰე... მე მოვრჩი! ეხლა თქვენ იცით!.. მეც თქვენს ნებას ველარ წაუვალ!..

მეო. მაშ, ეს ღმერთმა გაუმარჯოს შენ საყვარელს! ალლავერდი!..

კინ. იახშიოლ!

მანუა. გყავს კი საყვარელი?

კინ. მაშ?! ..

თათ. ეგრე პატარას?

კინ. დიდი და ახმახიო, პატარა და ჩახმახიო, არ გაგიგონია?

გეო. აბა, ერთი შენიც ვნახოთ, როგორ იცი საყვარლის მოლხენა.

კინ. სულ ანჩისხატურად რაღა!... (იმღერის)

საყვარლისა ეშხედა
ღვინო დამიღვია!
მის ხსოვნა-სიყვარულში
სულიც დამიღვია!

ჟველა. ჰადანდანი დანდანი
დარინანა ნი-ნანი!

კინ. მისმა შუქმა დამადნო,
სიცოცხლეს დამწვარია:
დღე-დღეობით მზე არის,
ღამ-ღამობით მთვარია!

ადანდანი და სხ.

მისი ცეცხლი ამ გულსა
არ ოდეს არ ნელდება;
თუ იმას არ ვუყურებ,
დღე ნათელი ბნელდება.

ადანდანი და სხ.

კინ. „მაშინ ვაკვდები სევლითა,
სისხლის კრემლით ვსტირი მე!
სანამ არ მანუგეშებს
იმისი კი კირიშე!..“

ჰადანდანი და სხ.

საყვარლისა ეშხედა
ღვინო დამიღვია;

მის ხსოვნა-სიყვარულში
სულიც დამიღვია...

ზოზიბიტები. (შეუქანებენ) ჰა-ჯან! ჰა-ჯან! ჰა-ჯან!..

ზაო. გცოდნია საყვარლის მოღონება!.. ბარაქალა!..
ეს შენი სადღეგრძელო იყო, ჰეტრეს შეგირდო!
ერთი გვითხარ, სადაურო ლოთო ხარ და?!

კინ. (იმღერის) „ერთი ვინმე ცინტო ვარ,
საყვარელი მეცა მყავს!
ის სულ სხვა ვარდი არა,
სხვის საყვარელს არა ჰგავს!..“

ჟველა. ჰა-ჯან, ჰა-ჯან, შენი სულისა!

კინ. შევეგრემანი, შენ-თვალა
ემხილ ცეცხლით მწველია!
ბაიყუში ქმარი სძულს,
ჩემი საყვარელია!..

სხვები. აი შენი კი ქირიმე! ჰა-ჯან, ჰა-ჯან!..

კინ. საცა წავალ-წამოვალ
მაგონდებო სულ ისა!
იმას კი ვენაცვალე,
ჰოი მისი სულისა!!

ჟველა. ჰაი, შენი სულისა! ჰა-ჯან!..

კინ. დაღამდებო თუ არა,
მელის გულის ძეგრითა,
მე ჩაუვლი კარ-დარა,
თარითა და მღერითა.

ჟველა. ჰაიჰა! ჰაიჰა!.. შენი გულისა!!

კინ. თუ რომ დრო აქვს შემჩხობს,
ალარ უნდა ვედრებმა,

ვფიცავ, ჩემს საყვარელსა
სხვისი ვერ შეედრება!

ჭირიმე, ჭირიმე, ჭირიმე!
შავ-გვრემანავს ჭირიმე!
ჭირიმე, ჭირიმე, ჭირიმე!
შავ-თვალ-წარბას ჭირიმე!

ყველა. ჰაი, ჰაი, ჰაი, ჰაჯან, ჰაჯან! შენი კი ჭირი-
მე!.. შენი ასულისა!

ზოზივართ. პროშტი, პროშტი, პროშტი გაამოს!..
პროშტი მობი და!..

კინ. პროშტი?! ძალიან კარგი! (იღვას) ჭლლაფერდი
შენთან! პროშტი გაამოს! (ჭკაჭნის) რას მოგიწყუ-
ნია ვა! თითქო ცოლ-შვილი დაგკარგოდეს, გამ-
ხიარულდი და!.. (ბეჭებს სულს ჩაჭკრავს)

ზოზივართ. პროშტი, პროშტი რიგით! დაუყვი და!..

კინ. მოვდივარ. მობი აბა, (სამსახს) (შიჩურება ჯერ წი-
თამ კაჭნას უპირებს და შერე კი სულს ჩაჭკრავს) გაზი
იქით! ვა!.. რა მუნიანი ყოფილა?.. ამასთან
პროშტს, ძაღლის პროშტი სჯობია!..

სხვები. აჰ, აჰ, ეგ არ იქნება! ეგ არ შეიძლება!.. სა-
ერთო პროშტი!

კინ. არ იქნება?—ვა! პროშტიც ჩემია და ქეიფიც ჩე-
მი! არ მინდა! ვის რას შევებუები?..

მან. რას იმადლები ეტე?!—შეინახე, თორემ, შენმა მზემ,
დედოფალს მიუტან!..

კინ. ვა! ჩემი საყვარელი დედოფალიც არას და დე-
დოფლების ბატონიც! იმისი კი ჭირიმე!

თათ. კარგი ვინმეც იქნება!..

კინ. ეი! რაში მოგეწონება? ჩუღურეთელი კატუა ხომ არა გგონია? ან და ავლაბრელი კეკელა?..

გაო. მაშ, შენმა თავის მზემ, დიდი ვინმე კნენია იქნება! ყოშებიანი!..

კინ. მაშ! არ იცი, რომ კნენიაა?!

გან. ეეე?! რას ამბობ? მართლა?! მამა გიცხონდა, აბა სადა დგას! კნენების უბანში?

კინ. ვა! გეუბნებით და ჩემი სიყრმის მზემ, რომ კნენიაა! იცით სოლოლაკში რომ ერთ სართულიანი სახლია, წინ პატარა აივანიცა აქვს...

გაო. ეი, ეი! გაჩუმდი და... შენთვის შაინახე... რად ამჟღავნებ!..

კინ. ვა! განა მომიპარავს თუ?..

სამ. არა უშავს რა! სთქვი, სთქვი!

კინ. იქ ერთი შავგვრემანი კნენიაა...

ილ. შავ-გვრემანი?

კინ. დიახ, შავგვრემანი ხოლმე! იმას კი ვენაცვალე! ის არის ჩემი საყვარელი!

გაო. ცხადად თუ ძილში?..

კინ. ძილში რომელია? ჩემია! — გათავებულა და მორჩომილი.

სამ. (ჯახმობს ილიას განზედ და ეჩურჩულება) არ გესმის?

ილია. ეს რა ამბავია! რას ამბობს?..

სამ. ყური უგდე! (კინტოს) დიდი ხანია, იცნობ?

კინ. შენზედ აღრე! რაში გეკითხება?..

სამ. (ილიას) შენ ცოლზედ ამბობს.

ილ. რა ხუმრობაა!.. როგორ დავიჯერო!..

სამ. ნუ დავიჯერებ, თუ გიყვარდე!.. არ გეუბნებოდი? გამოვჰკითხოთ ნაღვინვეია ყოლიფერს გვეტყვის. (კინტოს) ქმრიანია?

- კინ.** ერთი პატარა შვილიცა ჰყავს და...
- ილ.** ცხადია, იმაზედ ამბობს...
- სამ.** რა ექვია?!
- მან.** ხშირად დადიხარ იმასთან?
- კინ.** როცა კი დრო მაქვს.
- მან.** როგორ ტყობილობ ხოლმე?
- კინ.** ერთი ტუტუცი იმერელი ბიჭი ჰყავს...
- ილ.** რა ჰქვია იმ ბიჭსა?
- კინ.** აღმასხანა. ვა! რად გაგიკვირდა? განა სახელიც ტუტუცია?—ის კი ძალიან ტუტუცი რამ არის...
- სამ.** ახლა?
- ილ.** ვერა ჰხედავ? ეს რაები მესმის; ნუ თუ?..
- გეო.** მერე ქრმის არ გეშინია?
- კინ.** ქმარი?.. მე არც კი შინახავს. ის ერთი ვინმე ტუტუცია თურმე; სულ საქმეებზედ დაეთრევა, შინ კაცი ვერც კი ნახავს. იმან რა იცის თუ იმის თავზედ რა ამბებია?.. ისე კი სძულს ჩემ სალომეს, იმისი კი ჰირიმე, რომ ბაიყუშად მიაჩნია, მაგრამ სხვანაირად კი აჩვენებს თავს. ატყუებს... იმისთანა ოხერს ისე მოუხდება!..
- ილ.** ჰმ. რათა? რა დაუშავებია?
- კინ.** ის ოხერი, რათ ირთავდა მისთანა ქალს? იმისთანა ლობიომ რა იცის, რა გაეგება ეშხიანი სიყვარულის? ის ქალი კი ცეცხლია. ერთი გიჟი ვინმეა! ლოთიანი!!.. ერთხელ მაგრად ვერ ვაკოცე და ასეთი ალიყული მითავაზა, რომ თქვენი მოწონებული; დღესაც მეწვის ყურის ძირი... ნამეტანია და...

ჰველა (იტინიან) ეჰ, მართლა?

კინ. მართლა, ჩემი თავის მზემ! ერთი სიტყვით არის რაღა!..

ილ. (სამსოხს) აჰ, ეს ჩემ ცოლს არა ჰგავს! სხვა ვინმე იქნება, თუ მართალია.

სამ. შენ აგრე გეგონოს.

კინ. იმის ქმარს ერთი საძაგელი მეგობარი თურმე ჰყავს და ის ეარშიყება ჩემ სალომეს... აი ერთი შევხედებოდე სადმე მე ვუჩვენებდი იმას არშიყოფას!..

გეო. მართლა. შენი საყვარელი-კი რაღას ეუბნება?..

კინ. გააგლო!.. ძაღლმდაც არ ჩააგლო!.. ამდენი გგიცინია იმ ლამეს, რომ...

სამ. ეს ვილაც გიჟია!.. ან და დათვრა და აღარა გაეგება რა... ჰბოდავს. კარგი ძმაო, გეყოფა მაგდენი ტყუილი.

კინ. რაო? ტყუილი რომელია? მტყუანს რა უთხრა?..

სამ. ნუ შეგვაწუხებ ტრაბახით. გეყოფა მაგდენი...

კინ. თქვენ რაო, კნიაზ-ჯან, რომ სწყრებით?—გნებავსთ

ერთი ლათაია გითხრათ:

„გულში სწყრებით!

თავში მწყრებით.

ერთს დაგაზელთ და

დასცხრებით!..

სამ. ეი, ეი! ნამეტან ნებას აძლევ შენს თავს! არ იცი სადა ხარ? ვის უბედავ მაგას?

კინ. ვა! განა აქ ბატონია ვინმე! გაბედვა რომელია?!.

ილ. დაანებე თავი! როგორ გეკადრება მაგის აყოლა?!.

სამ. წაეთერ შენთვის, ვილაც მოთრეულხარ!.. შე ვირო! ოხერო!..

- კიკ. ეჰ!.. კნიაზ-ჯან! ვირიცა ხართ და ვირების უსტა-
ბაშიც!.. მოთრეული რომელია?!
- სამ. (მიიწევს) ვის უბედავ მაგას? ვინა გგონივარ. (იჭე-
რენ სამსონს)
- კიკ. ეჰ! კარგია მამა გიცხონდება!.. სამ ფუთიანი არ
გამომტყუო!! ეგებ უზიარებელიცა ხარ და...
- სამ. რაო? რაო? გამიშვით! ერთი გამიშვით!
- კიკ. (შუაზედ ჩერდება თან, სიციფს იჭერს) აბა გაუშვით,
მოვიდეს; ერთი დაფაკერო მაგას ჩემებურად. ჰა!..

(ფარდა ეშვება)

პირველი სანახავი:

ისევ ის თათახი, რომელიც პირველ მოქმედებაში იყო.

I-ლი გამოსვლა.

ალექსანდრე და ალია, შემოდის.

ივ. ახლა?!. რაღას იტყვი?..

აწ. იმას, რომ ეგებები ყველა დიდი სისულელეა!..

ივ. არა გჯერა?

აწ. ჩემის თვალითაც რომ ვნახო, მაშინაც არ დავი-
ჯერებ.

ივ. მაგას ხომ კერპობა ჰქვია?!.

აწ. მაშ როგორ გგონია შენ? მაგისთანა საქმეს დიდი
დამტკიცება უნდა.

ივ. განა ეს კი არა კმარა?

აწ. რას ამბობ?! ერთი ვიღაც გინახავსთ და აჰყოლი-
ხართ, ჯერ ისიც არ იცით ვინ იყო და საიღამ?
ეგებო მტრებისაგანაც იყო შემოჩენილი.

ივ. რა ბრძანებაა!.. ვერ გვიცნობდა და ვერ ვიც-
ნობდით!.. მხოლოდ შემთხვევა იყო.

აწ. რა ვქნა? მე მაინც არა მჯერა!.. ულამაზოა რაღა!..

ივ. მართლა? მაშ კარგი! (შიდის)

აზ. (მხრტო იცინის) . რა თავ-მოყვარე პირუტყვი კა-
ცი?!. გუშინ არ ურჩევდა სალომეს: მომშორდი,
და ვინც გინდა ის შეიყვარეო? დღეს რაღად იტ-
ლავს თავს? აკი აღარ მიყვარს ჩემი ცოლიო და
თავს ანებებდა!

მეორე ბაგოსვლა

ისევე და ალბა, რომელსაც შემოჭყავს აღმასხანს.

- იზ. ვნახოთ, ახლა რაღას იტყვი?
- აზ. რა ამბავია?
- იზ. ამას ჰკითხე და ჭაიგებ!.. (აღმასხანს) აბა, სტეფი:
ვინ დაიარება?
- აზმ. ყველა, ბატონო, ვისაც კი ფეხი აქვს.
- იზ. მაგას არა გკითხავ. აქ ვინ დადის?
- აზმ. ვინც დაიარება ბატონო!
- იზ. (გულ-მოსული) ოჰ! რა ტუტუცია!.. კინტო დადის
აქ თუ არა?
- აზმ. რა კვინტოა, ბატონო?
- იზ. შეხეთ ამ იმერელს!.. რანაირად ისუღეღებს თავს!..
იმასა გკითხავ, რასაც დღეს დილასა გკითხავდი!..
გაიმეორე ის ახლაც. რაც მაშინ მითხარი!..
- აზმ. მე არაფერი მომიხსენებია ბატონო!.. (მიჩურებია
აღექსანდრეს)
- იზ. როგორ თუ არაფერი?!. სტეფი, თორემ ეხლავ
პოლიციაში გაგაგზავნი.
- აზმ. რათა ბატონო? რა დამიშავებია, შენი ჭირიმე?..
(მიჩურებია აღექსანდრეს).
- იზ. ამას რას მიჩერებხარ?

აწმ. რაცხა შინაურობაში მოგახსენე, რა საუცხოოა, ბატონო?!

იწმ. აქ უცხო არავინ არის... თუ იტყვი, საჩუქარს მიიღებ და თუ არა, ციხეში ამოგაყოფიებ თავს.

აწმ. რა ვქნა, ბატონო!.. მეშინია!..

იწმ. რისა გეშინიან?

აწმ. ვაი თუ არ ივარგოს და რამე ამიტყდეს, რომ ვსთქვა?

აწმ. არა. სთქვი, ნუ გეშინია. არა აგიტყდება რა.

აწმ. სულ ერთია ბატონო, ქალბატონს რომ რამე აუტყდეს ჩემი ბარობით.

აწმ. არც იმას!.. იცოდე, რომ ჩვენში დარჩება.

აწმ. აბა, ბატონო, უნდა მოგახსენოთ, რომ მართალია.

აწმ. რა არის მართალი?

აწმ. რაც ამათ მოვახსენე.

აწმ. რა მოახსენე?

აწმ. ის, ბატონო.

აწმ. რა ის?

აწმ. მე ნულა მათქმევეინებთ, შენი ქირიმე!.. ამათ იციან!..

იწმ. არა. შენა სთქვი, თორემ არ დაიჯერებს.

აწმ. აბა, ქვე მაინც ნუ გამამხელთ! ჩემად ნურსად იტყვი! და ხწორეფ დადის... ველარ დავფიცავ.

აწმ. ვინ?

აწმ. ის, ბატონო.

აწმ. ვინ ის? არ იტყვი?

აწმ. ის, ბატონო!.. კვინტუა, ბატონო!

აზ. ვინ კინტოა?

აზმ. რა მოგახსენოთ, ბატონო! ქალბატონმა იცის.

აზ. ვისთან დადის ხოლმე?

აზმ. ქალბატონის ოთახში კი შედის და რა მოგახსენო, ეგება ძიძასთანაც დადიოდეს.

იზ. როგორ შეგყავს ხოლმე?

აზმ. რა ვქნა, ბატონო?.. რა ჩემი ბრალია!? ვერ წაუვალ ქალბატონის ბძანებას...

იზ. მაგას არა გკითხავ. რანაირად შემოგყავს ხოლმე.

აზმ. რავე ბატონო და ასე: სალამ-სალამობით, ის ჩვენი სახლის წინ დადის თარით და ბლავილით, თუ ხმა არ გვევცი, უნდა იცოდეს, რომ დრო არ არის და კულ-ამოძუებული წავე ხოლმე შინ.

აზ. და თუ დრო არის?

აზმ. მაშინ ბატონო, მეც აქედან ვუმდერებ ხოლმე და ის, რავეც კაი ბატონი, ისე შამობძანდება ხოლმე, თქვენ ნუ მოუკვდებით ჩემს თავს.

აზ. დიდი ხანია, რაც დაიარება?

აზმ. რა მოგახსენო, ბატონო!.. მე რომ გიახვლით — დამხვდა!.. კმარა ბატონო მეტს ნულა მათქმევი-ნებთ, თვარა წამცდება რამე და არ ვვარგება!..

აზ. ჰმ! მაგაზედ მეტი რაღა უნდა წაგცდეს? (სიცილს იჭეკს).

იზ. ახლა მაინც რაღას იტყვი? კიდევ არა გჯერა?

იზ. ჰმ!.. აქ რაღაც ეშმაკობა უნდა იყოს!.. უაუოდ ეს ბიჭიც მოყიდულია.

აზმ. ეჰ, არა ბატონო! მოყიდული რავე ვარ?!

აზ. სტყუი! და არც შეგრჩება ეგ მოგონება.

აზმ. რავე ვტყუი შე დალოცვილო!.. დღეს დეიგვი-

ანა, თვარა აქამდინაც უნდა მოსულიყო... ჰე,
ბატონო! ეჰ!.. არ გესმისთ? მისი თარია ბეჯითად?
ა ბატონო! ახლავე ბლავილს მოჰყვება. (ისმის
სიმღერას)

„რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები

გეფიცები, ტურფავ, შეგიყვარდები და სხ.

ალექ. აჰ?! ეს მართლა რა ამბავია?

ილ. არაფერი!.. ნახავ რაც ამბავია!.. ჩვენ ა იქ შე-
ვიდეთ!.. აბა, აღმასხანა! თუ შენი ბედნიერება
გინდა, შემოიყვანე ეხლავ და... არ მიგიხვდეს კი,
რომ აქა ვართ! (შედიან განის ოთახში)

ალმ. კი, ბატონო. (სიმღერას თავდება) (აღმასხან იმღერის)

„ორის ოდელია დელა,

ოდელია დელი ნანინაო და...

კატუნიაო, კატაო!

რას შემოგვჰყავი კარსაო?

გაბედე, ფეხი შამოდგი,

არავინ გეტყვის ვარსაო.

ორის ოდელია და სხ...

მარტოა შენი ციკუნა,

მოგელის მამალ-კატასო!

კრუტუნით გეტყვის მაყრულსა

და წინ დაგიდებს ქადასო!

ორის ოდელია და სხ...

ქოფაკი სხვაგან წასულა,

ის აღარ არის შინაო;

ციკუნნი, ციკო, ციკუნნი!

მოდი, რამ შეგაშინაო!

ორის ოდელია და სხ...

მისამუ ზამოსვლა.

ისინივე და კინტო.

- კინ.** გამარჯობა! შინ არის?.. (სიცილს იჭეკს)
- ალმ.** შინ არი, მარა ფთხილად! ფთხილად! ფათარაკი არ მოგივიდეს! შედი, მარა „მალულო ფთხილად იყავ!“ მე კიშკართან მოგიცდი და, თუ ვინიცო-ბაა მოვიდა ვინმე; სიმღერას ღვევიწყებ და მაშინ შენ იცი!.. შენებურად შევარდი ლოგინ ქვეშ.
- კინ.** კეთილი! აი ესეც კიდევ შენ! (აძლევს ფუფს და შედის საწოლში)
- ალმ.** ჰო, ღმერთმა შენი თავი ნუ მომიშალოს! კაი ხარ, მარა კაი ყოფაშიდაცა ხარ!

მეოთხე ზამოსვლა

ისვე ალექსანდრე და ალან გამოდან.

- ალ.** ახლა ხომ დაინახე!.. არც ახლა გჯერა? კიდევ მე მამტყუნებ?
- ალ.** გასაკვირალია!.. ახლა კი მჯერა, მაგრამ გამტყუნებით მაინც შენ გამტყუნებ. სულ შენი ბრალია მისი გაფუქება: მიანებე ყმაწვილ ქალს თავი და... მაგრამ რას ცხარობ, შენ ხომ დიდი ხანია ხელი აიღე იმ ქალზედ? ახლა რაღა გინდა?
- ალ.** რაღა მინდა? ჰმ! ის რომ საქმე გამოაშკარავდეს.

მე პირშავად აღარ ვინდე... ეგ დასაზოგავი აღარ არის!.. ვერ გაიგონე, რომ ჩემზედ უმაღლ თურმე ისა ჰყლობია და მე კი მატყუებდა. არა, ჩემს გულს აღრევ თურმე უგრძენია და კი მქონია მიზეზიც იმ გვარად მოქცევის, როგორც ვიქცეოდი... ტყვილად ნულა მამტყუნებ და მესაყვედურები!.. მინდა, რომ კანონითაც მოვიშორო ეგ მოღალატე.

სალომ. ხმა. ოჰ, შენ კი გენაცვალე, ჩემო სიცოცხლე! რად იცი ჩემი ტანჯვა? რად იგვიანებ ხოლმე? ლამის შენს ლოდინში სული ამომხდეს! (მთავის კაცის ხმა).

ილ. გესმის?.. აჰ!.. როგორ მოგწონს ეს ამბავი?! ხა, ხა, ხა, ხა, არა გჯერა?!

კინ. ხმა. საქმე შემემთხვა და იმან შემეშალა ხელი— სულო-ჯან! შენი კი ქირიმე... შენი!—(კაცს) როდის იქნეს, რომ სულ ერთად ვიქნეთ და გადავურჩეთ იმ შენ ბაიყუშ ქმარს?..

ილ. ყური დაუგდე!.. ხელ აღებული რომ არ ვიყო, უნდა ერთმანეთზედ დავაკლა ვგენი.

ალ. (სიცილს იჭერს) ოჰ, შენ მამა-პაპურ ჰაზრებზედ გადადიხარ? აკი ნება მიგიცია! რაღასა სთხოვ?

სალ. ხმა. ოჰ, ვინ მოესწრება მაგ ბედნიერ დღეს!.. შენ კი გენაცვალოს ის ოხერი და ის ბაიყუში!.. იმან რა იცის სიყვარულისა?! იმას მისი ცივი, თავ-მოყვარული ალერსი სიყვარული ჰგონია... განამე იმას დავჯერდები?.. შე მინდა მისთანა სიყვარული, რომ მის ცეცხლში ვიწოდე, ვიდაგებოდე, ვიპრუკოდე და ამას ვინ მომიტანს, თუ არ

შენ?! ოჰ, ჩემო ძმენიერო! ჩემო ბედნიერებავ!
(კოცნა).

ალ. ვა, ვა, ვა, ვა! რაები მესმის?!

სალ. ხმა. როდის იქნება, მოვრჩე განსაცდელს და
გადამარჩინოს ღმერთმა იმ ბაიყუშს?

კინ. ხმა. თუ მეტყვი, შენი კი ჭირიმე, გადაგარჩენ:
სულ გორიდან ჩამოვიყვან ძმა ბიჭებს, მერე
მისთანებს რო, რო, რო, ჩემთვის ცეცხლში ჩა-
ვარდებიან! ერთი სადმე შევხვდებით იმ შენს
ქმარსა და გათავდება!.. ხუთი მუშტით ისე გაკი-
სივებთ, როგორც დიდ რუმბს; რომ ხუთმა ხურომ
ხუთ დღეს კუბო ვერ გაუთავოს!..

მესუთე გამოცვლა.

ისინივე და სამსონ, გეო, თათუზა და მეზუჩნეები შე-
მადიან.

სამ. აჰ, აქა ხართ? საქეიფოდ მოვდივარ და ჩამოგი-
არეთ. არ წამოხვალ? ის კინტოც ხომ აქ არის...
მაჩხუბარი კინტო?.. თვალი მოვჭკარით რომ აქ
შემოვიდა. ისიც წავიყვანოთ!..

ილ. კარგ დროს შემოგვესწარით. დიახ, ისიც აქ არის,
მაგრამ ჩემთან კი არა! აი იქ!..

სამ. სად იქ?

ილ. სალომესთან! მართალი გამოდგა, ჩემო სამსონ!..

სამ. მე კი არ ვიცოდი! იმას ტყუილი არა უთქვამს რა!..

ალ. არც მეგობრის შესახებ?

სამ. ეგ არხფერია!.. სალომეს მოუტყუებია: ქალებმა საზოგადოდ მაგრე იციან საყვარლის მოტყუება: ვითომ და სხვებიც ბევრი მეარშიყებიანო, მაგრამ შენ კი არც ერთში არ გაგცვლიო!..

ილია. მადლობა ღმერთს, რომ ამ შემთხვევამ თვალე-ბი ამიხილა! ახლა კი უნდა გამოაშკარავდეს ვინც ბრალაა!

ალ. რას აპირებ?

ილ. იმას, რომ, ღეე, ქვეყანამ შეიტყოს, თუ რაც ბძანებულა ჩემი ცოლი.

ალ. ეგ ცუდ-კაცობა იქნება შენის მხრით!

სამ. მაშინ გამოჩნდება ვინც არის მტყუანო. სადაგლობა დიახაც უნდა გამოაშკარავდეს.

ალ. შენ არავინა გკითხავს! (აფიას) შენ არ დაანებე თავი თვითონ მაგ ქალს? შენ არ ურჩევდი, რომ სხვა ვინმე შეეყვარებია? შენ არ შეიძულე?.. და ახლა რაღას ამბობ?

ილ. მე ყველაფერი წინდაწინ შევატყობინე და ეგ კი თურმე მატყუებდა. ამას მე ვერ მოვითმენ!..

სამ. არც მოსათმენია! (თავისთვის) ზოგი ახლა ნახოს, ირცხვილის კმევა თუ კარგია!..

ალ. თქვენი ნებაა, მაგრამ ბოლოს კი სანახებლად არ დაგირჩესთ.

გეო. (ამხანაგებს და შეზურნეებს) ჰე, წავიდეთ! აქ ჩვენნი საქმე აღარ არის!..

ილ. არა, არა! მოითმინეთ! გთხოვთ, რომ მოწმედ დაგვესწროთ!..

თათ. დალოცვილნი, ჩვენ რა პოლიცია ვართ?

მან. ეე! წავიდეთ ერთი და.. ხათაა!..

სამ. (კარებს ჰეკტავს) არ შეიძლება თქვენი გაშვება.

გიო. ეჰ! არ შეიძლება რომელია?! შენ რა ჩხუბის თავი ხარ!..

მანუა. ჩემმა მზემ, აქ რომ ერთი რამ ხათა მოხდეს, მაშინ!..

ილ. არა, ჩემო ძმებო! განა არ მიცნობთ?! მაგისტანას არას მოვახდენ!

თათ. მაშ რა გინდა ჰქნა? ჩემმა მზემ, ჩვენთან რომ იმ ბიჭს ხელი ვინმემ ახოს, აქვე თავებს დაფიხოცავთ! ცოცხალი აღარ გვინდა!..

ილ. რას ამბობთ? განა გიჟი ვარ?!

გიო. აბა, რა გინდა, ქნა?.. ცოლი გინდა შეარცხვინო? ჩვენთან რათ არცხვენ კნიაზ-ჯან? გაგვიშვით თორემ, ჩემი თავის მზემ, სულ ფანჯრებს დავამტვრევთ! ხელი აიღეთ ჩვენგან და!

მეექვსე გამოცვლა.

ასინივე და საღამო

სალ. ქა, რა ხმაურდება?! ოჰ, სტუმრები!..

ილ. დიახ, სტუმრები!.. თქვენ გეგონათ, რომ მარტო თქვენა გყავსთ სტუმრები?

სალ. რასა ბძანებთ, ბატონო?.. რაზედ გარჯილხართ?

ილ. არაფერზედ!.. საქმიფოდ მივდიოდით და ერთი ვინმე დაგვაკლდა. თუ შეიძლებოდეს, უთხარით გამოვიდეს, იმასაც წავიყვანთ.

სალ. რას ამბობთ?

ილ. კარგია! დაფიცვის დრო აღარ არის! გვიჩვენეთ თქვენი მშვენიერი არშიყი!..

სალ. უი! ქა! ეს რა მესმის?! დამთვრალხართ? (აღეჭსანდრეს) მთვრალეები არიან?

სამ. აქ ჯერ მთვრალი არავინ გახლავსთ!.. ეგებო ერთი კი იყოს ვინმე მთვრალი, მაგრამ ისიც მხოლოდ ეშხით და არა ღვინით!..

სალ. ქა! რა ხუმრობაა?!

ილ. კარგია! რაც აქამდი მოგიტყუებდით, ისიც კმა-რა! უთხარი, რომ ნებით გამოვიდეს, ნულა იმა-ლება.

სალ. ვინა, ყმაწვილო? ქა, მიშველეთ გაგიჟებულა! ექიმს დამიძახეთ თქვენი ჭირიმეთ! (აღეჭსანდრეს) ვაიმე ეს რა მომსვლია?! მიშველეთ!..

ილ. ვიცით! ვიცით!! გიჟი ვართ?.. მაშ კარგი, ახლავ შეიტყობენ! (შეფარდება სწოლ ოთახში და ცოტა ხნის შემდეგ შეშინებული გამოფარდება) აჰ! ეს რა ამბავია? რა იქნა? სად გაქრა? იქ აღარ არის?! ამ კარებშივე უნდა გამოსულიყო, სხვა გვარად რომ ვერ წავიდოდა!!

სალ. რა ვჰქნა?! ვის ეძებთ? ვინ გაქრა?..

ილ. კინტო! შენი საყვარელი!! რა იქნა?

სამ. ეჰ!.. ვერ დაგითვისებია! სადმე მიმალულნი იქნება! მე მოვნახავ! (შედის)

სალ. რა ამბავია!—ეს ხალხი რას დაუგოებია?!.

სამ. (გამოდის) მართლა რომ იქ არ არის!.. სჩანს, რომ იქ არ შესულა! სხვაგან სადმე იქნება!..

ილ. კაცო! გეფიცები რომ პირდაპირ იქ შევიდა და

- აღარც გამოსულა. აი თუ გინდა ამათა ჰკითხე?—
(აღექსანდრეს) იქ არ შევიდა?
- აწ. ვინ შევიდა? რას ამბობ?
- იწ. ის! კინტო!..
- აწ. რას ამბობ? ვინ კინტო? გაგიუდი?
- იწ. კინტო! სალომეს რომ ელაპარაკებოდა... ჰკოც-
ნიდა!..
- საწ. უი, დამიდგა თვალები! რაებს ამბობს?!..
- აწ. ხა, ხა, ხა, ხა, ხა! საუცხოვოა! გაგიყებულა,
თქვენმა მზემ.
- იწ. კაცო! როგორ თუ გავგიყებულვარ? შენ მაინც
რალას იტყვი აღმასხანა?
- აწმ. რა უნდა მოგახსენოთ, ბატონო?
- იწ. შენ ხომ მაინც ნახე?
- აწმ. კი, ბატონო, ვნახე!.. სწორეთ ჩემის თვალით
ვნახე!..
- იწ. უჰ! მადლობა დმერთს!.. აი, ბატონო, თუ არა!—
სად ნახე? და როდის?
- აწმ. კიბის ქვეშ, ბატონო!—დილას...
- აწ. კიბის ქვეშ? მარტო?
- აწმ. არა, ბატონო, ცხრა ერთად!..
- აწ. რას ამბობ, ბიჭო? რა ნახე კიბის ქვეშ?
- აწმ. ლეკვები, ბატონო!.. იქ მოუგია ჩვენ დიდ მუ-
რას!.. დილას ქალბატონმა მიბძანა ნახეო და ვნ-
ხე... ცხრა, ბატონო! ცხრა!.. ჯერ თვალი არ
ახელიათ!..
- იწ. მაგას ვინა გკითხავს! კინტოზედ გელაპარაკე-
ბით!..

აწმ. ვინ კვინტოა, ბატონო!

იწ. შენ რომ შეუძებ და შეიყვანე საწოლ ოთახში.

აწმ. ჰმ!.. ხუმრობით, ბატონო, თუ?!

იწ. როგორ თუ ვხუმრობ? განა არ იცი?..

აწმ. იმე! ჯვარი აქაურობას! წმინდა არს! წმინდა
არს! გაგიჟებულა!..

იწ. შენც გაგიჟდი?!

აწმ. იმე! მე კი არა, თქვენ ველარა ხართ ფარცაგათ,
თქვენ ნუ მოუკვდებით ჩემს თავს! სიცხე თუ გა-
ბოდებსთ, თვარა, აპა, რას ბძანებთ უცნაურს?!

იწ. ვა! გაგონილა ამისთანა ამბავი? მეჩვენება?! რო-
გორ თუ მეჩვენება?! განა გავგიჟდი? რამ გამაგი-
ჟა!.. სალომე, შენ მაინც მითხარი, თუ ნამუსი
გაქვს: რა იქნა ის კინტო?

საწმ. (სიცილით) კინტო?

იწ. ხომ ნახე?

საწმ. დიახ! როგორ არ ვნახე?!

იწ. სად არის?

საწმ. (გულზედ ადებს სელს) აი აქ.

იწ. რაო?!

საწმ. მე ვარ ის კინტო?

იწ. შენ!?

საწმ. (კინტაურად) მოდი! მოდი! შე პლუტო, შენ!
დიდი ხანია აღარ მიკოცნია... ერთხ ლოთიანად
ჩაგპროშტო!.. მოდი რაღა!..

იწ. სალომე! ჩემო!.. ჩემო... ღირსი არა ვარ შენი
სიყვარულის!.. მრცხვენიან.

სალ. არა უშავს რა, შოდი და ის კინტო ნუ მოგიკვდება.

ილ. (მიდის და ეხვევა) ჩემო სიციცხლევ! ჩემო სალომე!..

ალ. მიაგენი კინტოს? ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!..

გმო. (ამხანაგებს) ვა! ე, რა შტუკაა?

მან. ხედავთ! ვინ ყოფილა კინტო?!..

თათ. ჩემმა მხემ, გული მეუბნებოდა რაღაცას, მაგრამ როგორ ვიფიქრებდი და!.. ნამდვილი იყო და!.. ვა, გაგონილა ამისთანა?

ილ. ჩემო სიციცხლევ! ჩემო სალომე!.. დღეს ვიბადები!.. დღეს ამეხილა თვალები!

სალ. მაშ ნებას აღარ მაძლევ, რომ ვინც მინდა შევიყვარო? არც ის კინტო. არა გინდებვარ ესეთი ცივ-გული და, უსიყვარულო და ცოცხალ-მკვდარი? აკი არაფერი გრწამდა გუგულივით მშვიდობიან ქალებისა?!. სხვაში გამცვალე!

ილ. შენ?! შენ გაგცვალო?! არა, ქვეყანა შენ გენაცვალოს! მე აღარავის დავეძებ: დღეის იქით ჩემი ლხინი ჩემს გულში იქნება!.. წადით!.. მომშორდით ყმაწვილებო!—მე თქვენ აღარა ვარ!—ხომ ხედავთ?!

სალ. არა! მოითმინეთ. მეცა მაქვს სათქმელი: ჩვენს ქვეყანას ბევრი ქირი მოდგომია კარზედ, ბევრჯერ ყოფილა განსაცდელში, მაგრამ ქართველს გული მაინც არ მოკვდომია!.. მისი გული ხშირად

ლხინს ნდომილობს და უბასუხოდ დაგდება არ ივარგებს... ჩემი ქმარიც ქართველია, სულითა და გულით ქართველია!.. იმას არ შეუძლიან, რომ ქეიფი უდროოდ მოიკლას. უთქვენოდ ვიცი ვერ გასძლებს, და მე თქვენა გთხოვთ, ხან-და-ხან არ მოაკლოთ ხოლმე ჩემს ქმარს თქვენი სტუმრობა. მოილხინეთ და მოალხინეთ ხოლმე. ვინც უნდა იყოს ჩემი ქმარის მეგობარი, რა წოდებისაც უნდა იყოს, თუ კი სულითა და გულითაც ქართველია, ჩემიც სასურველი სტუმარი იქნება. მაგრამ უსინი-დისოებს კი არ ექნებათ ბინა ჩემს ოჯახში! (მისჩერება საშსონს).

ალმ. (საშსონს) თუ მიბრძანებთ კიბეზე ჩაგაცილებთ, რომ ფეხი არ დაგიცურდეს!

სამ. სახლიდან მითხოვთ?

ილ. არა, მაგრამ არც შენთვის იქნება სასიამოვნო დარჩენა და...

გემო. ოღონდაც ჩემმა მზემ!.. ძალიან პირშავად გა-
სე მოდის და...

მან. მე და ჩემმა ღმერთმა, იმასთან პურის ქამა ჰარამი
ყოფილა.

თათ. ჩვენგან კი ხელი აიღოს და სადაც უნდა, იქა
სკამოს!

სამ. მაშ კარგი! მადლობას მოგახსენებთ! (მიდის)

ალმ. ჯოხი, ჯოხი, ჯოხი!

ყველა. რად გინდა? რად?

ალმ. არათრად ბატონო! ძაღლის მოსაგერებლად! იმას
მივართმევ, რომ ეზოში ძაღლმა არ უკბინოს.

გეო. ჰე! მაშ ჩვენც მარშით გავაცილოთ ეს კნიაზი.
დაუკარით რაღა! (მეზუჩნეები უკვრენ. მიდიან. ფარ-
და ეშვება).

საისტორიო მასალა.

ქართველთა კათოლიკეთა ეპისკოპოზის კათედრის დაწესება ტფილისში, ეპისკოპოზი და ჰანის იოანე XXII-ის ბუღლა.

I.

ამ უკანასკნელს წლებში, ევროპის სხვა-და-სხვა არქივებში აღმოსჩნდა დიდ-ძალი მასალები საქართველოს ერისა და ისტორიის შესახებ და მეტადრე ქართველთ-კათოლიკეების შესახებ. აი ეხლა-ხანად აღმოჩნდა ვატიკანის წიგნთ-საცავში მთელი რიგი წერილებისა, რომლებიც ცხადად ამტკიცებენ შემდეგს, რომ საქართველოში ქართველთ კათოლიკეთა რიცხვი ძველადვე ისე გამრავლებული ყოფილა, რომ რომის უმაღლესს სამღვდლოებას ძველადვე დაუნახავს საჭიროდ, რომ თბილისში ეპისკოპოზის კათედრა დაედგინათ და ეპისკოპოზი დაენიშნათ.

ამ საქმის შესახებ ბევრი სათბირი და სჯა ყოფილა ვატიკანსა და აღმოსავლეთის ქვეყნების კათოლი-

კეთა სასულიერო წოდებაში. თბილისში კათედრის დაარსების ცნობა ქართველთ მეფესაც მოხსენდა რომიდგან; მეფემ პატივით მიიღო მოხსენება, სრული ჭეშმარიტება აღიარა ამის განწესებისათვის, და იოანე პაპმან XXII-მ, 1329 წ. თბილისში დააარსა საეპისკოპოზო კათედრა და ეპისკოპოზად დაადგინა იოანე ეპისკოპოზი, წმიდა დომინიკანელების რიგისაგან შემდეგის ბულით:

ბულა პაპი იოანე XXII-ისა

II

გასაწვრთნავად ქართველთ ერისა ღვთიულისა სიტყვითა დამტკიცდა ქ. თბილისს საეპისკოპოზო კათედრა და დაინიშნა ეპისკოპოზად იოანე ფლორენცელი წმიდა დომინიკეს რიგისაგან, როგორც სჩანს შემდეგის წერილითა: პაპი იოანე XXII თავის საყვარელს შვილს იოანე ფლორენცელს, ამორჩეულს ეპისკოპოზს თფილისისას:

როგორც გავლილად გავრცელებულა ქრისტეს სარწმუნოება, ისე ახლად ღვთიულ წმიდის სახელის პატივის ცემის მისაგებლად გამოძიებით სხვა-და-სხვა ჯეროვანის მიზეზებისა, ჩვენის ძმებისაგან შეგულიანებულითა, ბოლოს გარდავსწყვიტეთ ჩვენის სამოციქულოს შეძლებითა, რომ განწესებულიყო ჩინებულს თბილისის ქალაქში საეპისკოპოზო კათედრის ადგილი, რომელიც იმყოფება საქართველოს სამეფოში. ვინებეთ, რომ ეს თბილისი მომავლად მუდამ საეპისკოპოზო ქალაქად

დარჩეს ჩვენის სრულის შეძლებით და ჩვენის ძმების შეკითხვითა, როგორც ზემოთა ვსთქვით, დამტკიცებით განვისაზღვრეთ, რომ დაარსდეს თბილისის ქალაქს საეპისკოპოზო ეკკლესია და მიეცეს მას ღირსეული ტიტული თბილისის ეპისკოპოზისა.

კვლავ ჩვენც თვალთა თქვენკენ მოვაქცევთ, რომელიც განწესებულხართ მასწავლებლად მოქადაგე ძმად რიგისაგან, მეცნიერი მღვდელი წმინდა წერილებით, რომელიც იცნობთ თქვენ პიროვნულად მაგ ადგილების გარემოებათა და საჭიროებათა, რომ მრავალნი მოაქციეთ მღვთიურ სიტყვის ქადაგებით და შესძინეთ იესო ქრისტეს, გაქვსთ კეთილი შური წმიდა სარწმუნოებისა, წმინდა ცხოვრება, კეთილი ყოფა-ქცევა და სიბრძნე სავსე მრავალ ნიქ-სათნოებითა, როგორც შეტყობილი გვაქვს სარწმუნო მოწმებისაგან, რომელიც გრაცხვენ შემძლე ღირსეულ პირად, მით სრულ სამოციქულო შეძლებითა ჩვენითა შეკითხვისამებრ ძმათა ჩვენთა გადგენთ ზემო ხსენებულის თბილისის ეკკლესიასა ზედა ეპისკოპოზად. გამოძიებისა და ყოვლისფრის განხილვის შემდგომ მიეცა ავანონს XIV ნოემბერს, წელს 1329-სა.

იოანე ეპისკოპოზი იყო თავის დროის კვალად ნასწავლი, იცოდა აღმოსავლეთის ენებიც, ნამეტურ ქართულიც, რომელ ენითაც იგი ესაუბრებოდა ქართლის მეფეს, სამღვდლოებას და მრევლს. ამ ეპისკოპოზმა კარგა ხანს დაჰყო საქართველოში, უკანასკნელ მიიქცა რომს და ამის მაკიერ სხვა დაინიშნა. მას

შემდეგ საქართველოში ყოველთვის ინიშნებოდნენ რომიდგან ეპისკოპოზები, რომელთა ცნობებს ოდესმე მკითხველს ვრცლად გავაცნობთ. ეხლა ჩვენ მარტო სურვილი გვქონდა აღგვენიშნა მხოლოდ ის კემმარტი ისტორიული მარტივი ცნობა, თუ საქართველოში როდის განწესდა კათოლიკეთ ეპისკოპოზის კათედრა, ვინ იყო პირველი ეპისკოპოზი და მან რა ბუღლა მიიღო პაპისაგან.

ფ. ჯ.

მზროვის მებარეუშობა.

(მოკლე განხილვა).

(ვუძღვნი საქართველოს მებარეუშუმთა ამხანაგობათ).

გაგრძელება ¹⁾

რაც შეეხება იმ რიცხვს, თუ რამდენი აბრეშუმი მო-
დის კავკასიაში და კერძოდ საქართველოში, ამის შემდეგ
სამწუხაროდ ჩვენ ზელოთ არა გვაქვს აქ სტატისტიკური
ცნობანი და თუ ვერწმუნებით ბ-ნ პარიზეს ცნობებს,
გამოდის, რომ კავკასიაში, ე. ი. საქართველოში და ერთ
ნაწილ სომხეთში მოჰყავთ წელიწადში ერთი მილიონი კი-
ლოგრამი ძაფი, ანუ თითქმის 15 მილიონი კილოგრამი ჰარკი,²⁾
(ეს რიცხვი ჩვენ მიგვაჩნია გადაჭარბებულიად). ცნობილი
მეცნიერის მაიოს (Maillet) აზრით კავკასიაში მოყავთ 15
მილიონი და 750 ათასი კილოგრამი ჰარკი (ეს რიცხვი
ხომ კიდევ უფრო გადაჭარბებულია)³⁾. ნატალი რონდოს
აზრით კი კავკასიაში მოჰყავთ ყოველ წლობითს უთი მი-
ლიონი კილოგრამი ჰარკი ანუ 330.000 კილოგრამი ძაფი,
ე. ი. სამჯერ უფრო ნაკლები, ვინემ პარიზეს ცნობანი.
უმჯობესია ამ ორ უკიდურესობიდან ავიღოთ საშუალო
რიცხვი, რაიცა იზამს ათ მილიონ კილოგრამ ჰარკს ანუ

¹⁾ იხ. „კრებული“ № 6.

²⁾ იხ. E. Pariset: „Les Industries de la soie“ 1890 წ. გ. 200-201.

³⁾ იხ. Eugène Maillot: „Leçons sur les vers à soie du murier“, p. 10.

650.000 კილოგრამ ძაფს; ეს რომ ფულად ვიანგარიშოთ მსოფლიო ბაზრის ფასით ვამოდის, რომ კავკასიაში მოუყვანიათ თითქმის 26 მილიონ ფრანკის ანუ 10 მილიონ მანეთის საღირსადა აბრეშუმი. ეს რიცხვი რომ შუაზე გავაყუთ მარტო საქართველოს ხვდება ხუთი მილიონის აბრეშუმი. ამ რიგად ვამოდის, რომ მეაბრეშუმობა შეადგენს ჩვენში მეურნეობის ერთ უმთავრესს დარგს და აძლევს ხალხს ნივთიერ წარმატებას. მაგრამ ფრიად სამწუხაროდ, თუმც უკვე დაარსდენ ჩვენში ამხანაგობანი, რომელნიც ებრძვიან ჩარჩებს და ყოველგვარ ექსპლუატაციას, მიუხედავად ამისა ჩვენ მაინც ვერ ვსარგებლობთ ჩვენის სიმდიდრით და ვაკარგავთ მას ნახევარ და მესამედ ფასად. აი მაგალითად: ზევით ვსთქვით, რომ კავკასიაში მოჰყავთ 650.000 კილოგრამი აბრეშუმის ძაფი ანუ 40.625 ფუთი. ამის ნახევარი რომ საქართველოს მივსცეთ, ვამოდის 20.312¹/₂ ფუთი ძაფი, ღირებული მსოფლიო ბაზარზედ 5 მილიონ მანეთად, ე. ი. გირვანქა აბრეშუმი ღირებულა საშუალო რიცხვით ექვს მანეთად, მაშინ როდესაც ჩვენში ნამდვილად კი ჰყიდიან გირვანქა შულო აბრეშუმს ექვს აბაზად, რვა აბაზად, ორ მანეთად და ძლიერ იშვიათად გაიყიდება სამ მანეთად; ამ რიგად საშუალო რიცხვით ჩვენში გაყიდულა გირვანქა აბრეშუმი ორ მანეთად, ნამდვილად კი იგი ღირს ექვს მანეთმდ; ასე რომ სწორედ მესამედ ფასად დაგვიკარგავს ჩვენი აბრეშუმი. ანუ ხუთი მილიონის საღირსად აბრეშუმი ვაგვიყიდა ერთ მილიონად და 666 ათას მანეთად და ამ რიგად დაგვიკარგავს ყოველ წლობით სამი მილიონი და 334 ათასი მანეთი.

ახლა ვიანგარიშოთ პარკად. საქართველოში მოსულა 10 მილიონის ნახევარი, ანუ ხუთი მილიონი კილოგრამი ე. ი. 12 მილიონი გირვანქა პარკი, ღირებული ხუთ მი-

ლიონ მანეთად. გირვანქა პარკი ღირებულა მსოფლიო ბაზარზედ რა-აბაზად; ¹⁾ ჩვენ კი ხშირად ვპყიდით გირვანქა პარკს აბაზად, ხუთშაურად და იშვიათად ექვს შაურად, საშუალო რიცხვით გირვანქა პარკი გაგვიყიდა ხუთ შაურად და ამ რიგად ყოველ გირვანქაში დაგვიკარგავს სამი შაური, ანუ თორმეტ მილიონ გირვანქაზე ერთი მილიონი და რვაასი ათასი მანეთი, თითქმის ორი მილიონი. აი რა ზიანს გვიშვრება ჩვენი უმეცრება და მსოფლიო ბაზრის ფასების და მოთხოვნილებათა არ ცოდნა! ჩვენი საბრალო მებაბრეშუმე შრომობს დღე და ღამ, ნახევარსა და ორ წილს მის სიმდიდრეს კი სწუწნიან წურბელა ჩარჩები და უცხოელი ვაჭრები. მიუხედავად ამისა ამ ზერე რიცხვებმა ნათლად დაგვიმტკიცეს, რომ პარკად გაყიდვა ბევრად უფრო სახეირო ყოფილა, ვინემ შულო ძაფად; და მართლაც ხალხი ამ ბოლო დროს ეტანება უფრო პარკად გაყიდოს თავის აბრეშუმში. ეს ფაქტიც ფრიად სამწუხაროა; იგი გვიმტკიცებს ჩვენი ტენიკის და აბრეშუმის სახვევ მანქანების (ფილატიურის) უვარგისობას.

IV

დავუბრუნდეთ ისევ პირველ საგანს. რომ მივილოთ მხედველობაში თუ სად რამდენი აბრეშუმში მოდის, ჩვენ შეგვიძლია იმ ქვეყნებს მივსცეთ ქვენორე სიაში შემდეგი ალაგი:

¹⁾ დღეს საფრანგეთში გირვანქა ხმელი პარკი იყიდება 1 შ. და 50 კ., მაშ გირვანქა ნელლი პარკი ღირებულა ათ შაურად.

	აბრეშუმის ძაფი (კილოგრამი).
ჩინეთი	10.686.000
იტალია	3.000.000
იაპონია	2.662.000
ინდოეთი	1.300.000
ინდო-ჩინეთი	750.000
საფრანგეთი	750.000
სათათრეთ-საბერძნეთი	472.000
ცენტრალური აზია	360.000
რუსეთის აზია (კავკასია)	330.000

სულ . 20,310.000 ²⁾

ნატალი ზონდოს ანგარიშით 55⁰/₀ მთელი აზიის აბრეშუმისა შემოაქვთ ევროპაში ძაფად და ცოტა პარკადაც; აქ იქსოვება ფარჩეულებად და იგზავნება მთელ ქვეყანაზედ. მასთან საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ ევროპაში აბრეშუმის მოყვანა თან და თან მატულობს, აზიაში კი კლებულობს. მაგ., საფრანგეთში ამ 30 წლის წინანდ მოჰყავდათ 270 ათასი კილოგრამი აბრეშუმი (ძაფი), ახლა კი მოჰყავთ 800 ათასზედ მეტი. იტალიაში მოჰყავდათ 2¹/₂ მილიონი კილოგრამი, ახლა კი მოჰყავთ 3¹/₂ მილიონზედ მეტი. ავსტრო-უნგრეთში მოჰყავდათ 100 ათასი კილოგრამი, ახლა კი მოჰყავთ 300 ათასზედ მეტი და სხ. აზიაში კი იმავე დროს აბრეშუმის მოსავალს ძლიერ უკლია. მაგ., ინდოეთში მოჰყავდათ 2 მილიონი კილოგრამი აბრეშუმი, ახლა კი მხოლოდ 600 ათასი, ცენტრალურ აზიაში მოჰყავდათ ნახევარი მილიონი კილოგრამი ახლა კი მხოლოდ 300 ათასი, სპარსეთში მოჰყავდათ 2 მილიონი კილოგრამი, ახლა კი 300 ათასი, სათათრეთში

²⁾ იხ. L. Vignon: „La soie au point de vue scientifique et d'ustriel“, 1890 p. 341.

მოჰყავდათ 800 ათასი კილოგრამი, ახლა კი 350 ათასი. კავკასიაში სულ წინად მოჰყავდათ თურმე ერთი მილიონი კილოგრამი, შემდეგ მხოლოდ 300 ათასი, ახლა ისევ სამჩნევად მატულობს.

ეს მოვლენა აიხსნება მრავალ მიზეზებით, უმეტესად კი აბრეშუმის ჭიის სენის (პებრინის) ვაჩენის გამო. ამ სენმა მთელს ევროპას მოუტანა. აურაცხელი ზარალი და კერძოდ საფრანგეთში დასცა აბრეშუმის მოყვანა თითქმის ხუთჯერ, მაგ., 1854 წელს მოიყვანეს 1.400.000 კილოგრამი ძაფი, 1865 წელს კი მხოლოდ 270.000 კილოგრამი. საფრანგეთის მეცნიერის დიდებულ პასტერის გამოკვლევამ და მის მებოდიოთ საღი თესლის გადარჩევამ ძლიერ შეამცირა ევროპაში ის საშინელი სენი და კვლავ გააცხოველა ევროპის მებარეშუმობა. აზიაში კი ეს ასე არ მოხდა. ხალხის უმეტრებამ და ჩარჩების ვიწრო სიხარბემ და ანგართ-მოყვარებამ გაავრცელეს აზიაში სნეული თესლი და მოდვეს ყველგან აბრეშუმის ჭირი, რითაც მოუტანეს მშრომელ ხალხს უსახლგრო ზარალი. ჩვენი კავკასიაც და კერძოდ საქართველო შეიქნა მსხვერპლი ამ ჩარჩთა ვერაგობისა. და თუმც არსებობს ჩვენში ეგრედ წოდებული სახბრეშუმო სადგურები. შავროვის მეთაურობით, მაგრამ სამწუხაროდ არამც თუ იხ!ნა ამ სადგურმა ხალხი ჩარჩთაგან, პირ-იქით თითონ თავის სნეული თესლის გაყიდვით და გავრცელებით შეიქნა უმთავრესი წყარო ხალხის უბედურებისა, მიუხედავად იმისა რომ აქვთ მრავალი მიკროსკოპები, ირიცხებიან მცოდნედ და მთავრობისაგან ეძლევათ ათი და ასი ათას მანეთის სუბსიდია. საბედნიეროდ ამ ბოლო დროს დაარსდენ ჩვენში მებარეშუმეთა ამხანაგობანი, რომელნიც ცდილობენ ებრძოლონ ჩარჩებს, მისცენ ხალხს საღი თესლი და ასწიონ პარკის და აბრე-

შუმის ფასი. ამ მოკლე ხანში ამხანაგობებმა რამოდენიმედ მიაღწიეს თავიანთ მიზანს: ასწიეს პარკის და აბრეშუმის ფასები, დაურიგეს ხალხს საღი თესლი, და ამ რიგად გაამხნევეს ხალხი და გააგრძელეს აბრეშუმის მოყვანა. ეს მოვლენა ფრიად საამოა და საგულისხმო. სასურველია ძლიერ, რომ მთავრობამ და ჩვენმა საზოგადოებამ მიაქციონ ამ ამხანაგობათ შესაფერი ყურადღება და შეეწიონ ზნეობრივ და ნივთიერად შეუწყონ ხელი მათ გამრავლებას, ვანაიდგან მათი მოქმედება მიმართულია ხალხის ეკონომიურად ასაძაღლებლად და საბედნიეროდ, რაიც უნდა შეადგენდეს თვით მთავრობის და ინტელიგენციის ინტერესს.

აქვე საჭიროა შევნიშნათ ერთი საგულისხმო მოვლენა, ე. ი. აბრეშუმის ფასის ღაცემა მსოფლიო ბაზარზედ. რომ არ მივიღოთ მხედველობაში ძველი ხანა, როცა ჩინეთის აბრეშუმი იყიდებოდა ოქროს ფასად და ავიღოთ მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნე, ვნახავთ, რომ მსოფლიო ბაზარზედ 17 წლის განმავლობაში აბრეშუმის ფასი დაცემულა 50 — 62⁰/₀-დ. აი მაგალითი:

ერთი კალაგრაძი.	1868 წ. ლირებულა.	1885 წ. კი	ფასი დაცემულა
საფრანგეთის ორგანსენი (ქსელის ძაფი)	152 ¹ / ₂ ფრ.	61 ¹ / ₂ ფრ.	60 ⁰ / ₀
იტალიის ორგანსენი (ქსელის ძაფი)	138 "	61 "	56 ⁰ / ₀
საფრანგეთის ტრამის ძაფი (ჩასაქსოვი)	138 "	58 "	58 ⁰ / ₀
იტალიის ტრამის ძაფი (ჩასაქსოვი)	124 ¹ / ₂ "	57 "	58 ⁰ / ₀
საფრანგეთის შულო აბრეშ. ჩინეთის " "	132 ¹ / ₂ "	56 "	58 ⁰ / ₀
ჩინეთის " "	73 ¹ / ₂ "	37 "	50 ⁰ / ₀
იაპონიის " "	103 ¹ / ₂ "	39 ¹ / ₂ "	62 ⁰ / ₀ ¹⁾

¹⁾ იხ. L. Vignon: „La soie au point de vue scientifique et industriel“ 1890 p. 345—346.

აი კიდევ ცნობანი, რომელნიც გამოაქვეყნა ლიონის მებარეშუმეთა სინდიკატმა: ¹⁾

ერთი კილოგრამი სხვა და სხვა გვარი აბრეშუმი.	1876 წ.	1880 წ.	1884 წ.	1888 წ.
ოზგანსუნი (ქსელის ძაფი).	ფრანკი	ფრანკი.	ფრანკი.	ფრანკი.
საფრანგეთის.	115—125	69—71	63—65	60—62
პიემონტის.	113—118	68—70	62—64	62—64
იტალიის	102—110	62—64	56—58	57—59
ტრამის ძაფა (ჩასაქსელი ძაფი).				
იტალიის.	100—108	60—62	55—57	56—58
ჩინეთის	76—83	51—53	45—47	49—52
გრეჟი (უმი შულო ძაფი).				
იტალიის.	100—105	53—58	50—52	48—50
ჩინეთის (კატ-ლის)	71—73	41—42	37—38	40—41
ჩინეთის (კალინგის)	57—62	34—37	32—35	34—36
ჩინეთის (კანტონის)	100—110	50—51	41—42	44—45
იაპონიის.	100—110	55—57	51—53	50—51

ეს სტატისტიკური ცნობანი გვაჩვენებენ, რომ 1876 წლიდან 1880 წლამდე აბრეშუმის ფასი საერთოდ დაცემულა 40—50⁰/₀-მე; ²⁾ 1880-დან 1884-მდე მხოლოდ

¹⁾ „Bulletin des soies et de soieries,“ Lyon.

²⁾ ეს მოვლენა აიხსნება მით, რომ წინეთ, როცა ტიას სენო გაუჩნდა და მოსავალი შემცირდა, აბრეშუმის ფასმა ძლიერ აიწია; როდესაც პასტერის გენიოსურმა მოგონებამ კვლავ აღადგინა დაცე-

4—10⁰/₀-დე. 1888-ში კი პირ-იქით ფასებს თითქო აუწევია, მაგრამ აიწია მხოლოდ შედარებით იმ ქვეყნებში, სადაც ფილატიური უფრო განვითარდა და მით ძაფის ღირსება გაუმჯობესდა, რის გამო, ექვე არაა მოცმატა ფასიც; ეს მოხდა მაგ., ჩინეთსა და იტალიაში. პირ-იქით საფრანგეთის და იაპონიის აბრეშუმი კიდევ დაწეულა ფასებში 3—4⁰/₀-დე. ეს რიცხვები აშკარად გვიმტკიცებენ აბრეშუმის ფასის თან და თან დაცემას მსოფლიო ბაზარზედ.

V.

ახლა ვიკითხოთ, თუ რისგან შესდგება მებარეშუმობა. იგი იყოფა ორ დიდ ჯგუფად: 1. აბრეშუმის მოყვანა და დამზადება, ე. ი. თესვის მომზადება და შენასკა, გამოჩეკა, ჭიას აღსრდა და მოკლა, ჰაჩკის გახმობა და ძაფის ამოხეკვა, ანუ ფელატიური. 2. აბრეშუმის ინდუსტრია, ე. ი. მუღინაჟი ანუ ძაფის დართვა-დაგრება, ტეინტუჭი ანუ ძაფის გამოხარშვა და შეღება, ტისსაჟი ანუ ფარჩეულის ქსოვა. თვით ტისსაჟი ისე გართულდა ამ ბოლო დროს, რომ იყოფა რამდენიმე ნაწილად, მაგ. დეკადაჟი, კანეტაჟი, ურდისაჟი, ჰლიაჟი, ტისსაჟი, ფინისაჟი, აპრეტა, სახეების შედგენა და სახეების დამზადება და სხ. განვიხილოთ ცოტა ახლოს პირველი ჯგუფი:

1. აბრეშუმის თესვის მომზადება და შენასკა. უწინდელ დროში საყოველთაოდ, ახლა კი მხოლოდ აზიაში,

მული მებარეშუმობა და კვლავ მოიყვანეს ისევ უხვად, აბრეშუმის ფასიც ამის მიხედვით სამჩნევად დაეცა და დავიდა წინანდელ დონეზედ.

ა ვ ტ რ ი.

აბრეშუმის პეპლებს ადებინებენ თესლს ქალაღღზე ან
ჭინჭზე, ახვევენ ერთად და ინახვენ სადმე ოთახის კუთ-
ხეში ან ყუთში. ისინი არ იკვლევენ მას სწეულ პეპლე-
ბისაა ეს თესლი თუ საღის, ან რაგვარი ჰავა, სითბო-სი-
ცივე და სინესტე ეჭირვება თესლის შენახვას. ამაების
არ ცოდნამ მოსდვა ქვეყანას აბრეშუმის ქირი, ეგრეთვე
მეტის სითბო-სიცივით ან მეტის სინესტით უფუჭდებათ
თესლი. ამგვარი მოვლენა ერთობ ხშირია. ამას მიაქციეს
ჯეროვანი ყურადღება ევროპის შეგნებულმა ერებმა და
დააარსეს საზოგადოებანი, ამხანაგობანი, სააბრეშუმო სად-
გურები და ლაბორატორიები, რომელთა მიზანია სხვათა-
შორის დაამზადონ აბრეშუმის საღი თესლი და შეინახონ
იგი გაზაფხულამდე შესაფერ აღაგას. ამ დაწესებულებათა-
მეთაურებად არიან მცოდნე პირნი, რომელნიც პასტერის
მეთოდით მიკროსკოპით იკვლევენ ან პეპლების წრბოლს
(ხშირად), ან პირ-და-პირ თესლს, და ტყობილობენ სწეუ-
ლია იგი თუ საღი. ¹⁾ სწეულს სპობენ და საღს აგრო-
კებენ კოლოფებში. ამგვარ გადარჩეულ თესლს ჰქვია ცუ-
ლუღაირული თესლი. თესლის შემნახველი ჰავა არ უნდა
იყვეს არც მეტად ნესტიანი, რომ არ გაუჩრდეს თესლს ობი-
და არ წახდეს, არ უნდა იყვეს არც ხმელი, რომ არ გა-
მოშრეს თესლი, არც თბილი, რომ არ გამოიჩეკოს უდ-

¹⁾ ამისათვის სათესლე პეპლებს სმენ ცალ-ცალკე მარმაშის პა-
წია ტომსიკებში და აკრავენ თავს. პეპელა დებს კვერცხებს და კვდე-
ბა. აიღებენ ამ პეპლებს ცალ-ცალკე, გასრესენ წყალში თიხის ქვი-
ჯაში, დააწვეთებენ ორ-სამ აღაგს მათ წვენს შუშაზედ და შინჯვენ
მიკროსკოპით. თუ საღი აღმოჩნდა, მის თესლს ინახვენ და თუ სწე-
ულია, თესლს სპობენ. სწეულ პეპელას წრბოლში მოსჩანს (მიკროს-
კოპში) ხშირად აურაცხელი პაწია წოწოლა მკვირვალე სხეულები,
რომელნიც წააგავეან ჰიანჭველას კვერცხებს (ფორმით). ეს კი იმის
ნიშანია, რომ პეპელა შეპყრობილია (და მასთან მისი თესლიც) საში-
ნელი სენით, პე ბ რ ი ნ ი თ. ავტორი.

როკოდ, და არც ძლიერ ცივი, რომ არ დაიხოცოს შთან-
ნასახი. თესლის შესანახად საუკეთესოდ ითვლება ოდნავ
მშრალი და გრილი მთის ჰავა და მართლაც ამ გვარ
ალაგებში საფრანგეთში უკვე არის დაარსებული თესლის
შესანახი ოთახები ანუ სადგურები (*les chambres d'hiber-
nation*) მაგ., არდენში. იტალიამ ამ მხრივ გადააქარბა
საფრანგეთს და თესლის შესანახი სადგურები მოაწყო სა-
შრობ-საგრილებელ მანქანებით (*machines frigorifiques*),
რის გამო ფრიად კარგად ინახება თესლი.

2) თესლის გამოჩეკა. რაც შეეხება თესლის გამოჩე-
კას ესეც ითხოვს საჭირო ცოდნას. ერთი რომ, თესლის
გამოჩეკა უნდა შეეხამოს თუთის ფოთლის გაშლას,
რათა მით ჭიას ჰქონდეს საზრდო; მეორე -- თესლის გამო-
ჩეკა უნდა იყვეს ნორმალური, ე. ი. რაც შეიძლება თა-
ნასწორი. ეს გამოჩეკა უნდა გათავდეს ორ-სამ დღეში მა-
ინც, რომ მით ერთი მეორეს ძლიერ არ ჩამორჩენ ჭიები,
რაცა ართულებს მოვლას და აფერხებს საქმეს. თუ კი
გვსურს, რომ თესლი თანასწორად გამოიჩეკოს, იგი უნდა
გავაჩეროთ ან თბილ ოთახში ან წყლით სათბობ ყუთებ-
ში, რომელთაც ეწოდება ინკუბატორი ანუ კასტელე (*caste-
let*). ჩინეთში კაი ხანია არსებობს თესლის საჩეკ თბილი
ოთახები; საფრანგეთში ოლივიეს დროს გამოსაჩეკ თესლს
ატარებდნ ქალები უბით და ათბობდნ თავის სხეულით.
შემდეგ თესლს დაუწყეს თბობა ფურნებში და ბოლოს
მხოლოდ აბბატ სოფაჟს მოუვიდა აზრად აღერაცხა თესლის
საჩეკად საჭირო სითბო და სწორედ ამ დროიდან, რო-
გორც საფრანგეთში, ისე დანარჩენ ევროპაში იმართება
თესლის საჩეკი თბილი ოთახები და კასტელეები. თესლის
საჩეკი ტემპერატურა დანდოლოს აჰყავს ერთ გრადუსიდან
ყოველ დღე თითო გრადუსით ვიდრე 22 გრადუსამდე

რეომიურის თერმომეტრით. ჰაბერლანდტს კი სითბო აჰყავს ერთბაშად 6 გრადუსამდე, აჩერებს 8 დღეს; შემდეგ აჰყავს 8 გრადუსამდე და აჩერებს კიდევ 8 დღეს, შემდეგ 10⁰-დე და აჩერებს 4 დღეს; მერე 12⁰-დე და აჩერებს ისევ 4 დღეს, მის მერე ორ დღეს 16⁰-დე, ორ დღეს 18⁰-დე და ორ დღეს 20⁰-დე, ასე რომ 30 დღის შემდეგ თესლი თითქმის ერთბაშად იჩეკება. ეგრეთვე საჭიროა ვიცოდეთ, რომ გამოსაჩეკი თესლი უნდა იყვეს რაც შეიძლება თხლად მოზნეული ქალაღზე, რომ ჭიები გამოიჩეკონ თანასწორად, ერთი მეორე არ შეაწუხონ და ადვილად ისუნთქონ. დრო გამოშვებით თესლი უნდა აირივ-დაირიოს. ერთ გრამ თესლში ირიცხება 1200—2000-დე კვერცხი (თესლი) (იმის მიხედვით თუ რა ჯიშისაა) ანუ ერთ მისხალში 5000—8000-დე.

3. ჭიის აღზდა და მოკლა. ჩვენ აქ არა გვაქვს დრო და ალაგი შევჩერდეთ ამ საგანზედ და განვიხილოთ იგი ვრცლად; ვიტყვიტ მხოლოდ მოკლედ: ერთად ერთი საუკეთესო საზრდო შინაურ აბრეშუმის ჭიისა არის თუთის ფოთოლი. არას დროს ეს ფოთოლი სოვლად არ უნდა მიეცეს ჭიას; იგი უნდა იყვეს მშრალი, საკმაოდ ახალი (ერთი-ორი დღისა), არას დროს კი ძველი და გამხმარი. ეგრეთვე არც ახლად მოკრეფილი ფოთოლი უნდა მიეცეს ჭიებს; ერთი-ორი დღე მაინც უნდა გააჩეროთ, გააშროთ, მისცეთ ოთახის სითბო და ისე დაურიგოთ. მესამე კანის გამოცვლამდე ჭიებს ფოთოლი უნდა მიეცეს დაჭრილი, შემდეგ კი მთელი. მასთან საზრდო უნდა მიეცეს ბლომად, ხშირად და თანაბრად. თან ბუნდაც უნდა ეცვალოს მალ-მალ. აბრეშუმის ჭიას მეტად სძაგს უწმინდურება, ამიტომ როგორც ოთახი, ეგრეთვე ლოგინი უნდა იყვეს სუფთა. თანაც ერთად უნდა იზრდებოდნენ მხოლოდ ერთი

ხნის ე. ი. ერთად გამოჩეკილი ჭიები და არა სხვა და სხვა ხნისანი; მასთან ისინი არ უნდა იყონ მჭიდროდ დაყრილნი, თან თემპერატურაც უნდა ჰქონდეთ თანატოლი. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ აბრეშუმის ჭიას არ უყვარს არც ცივი ტაროსი და არც სიცხე; ხშირი წვიმები და ელვა-ქუხილი ხომ მისი დამღუპველია! მის ნეტარებას შეადგენს თბილი ჰავა და კარგი დარები. დღეს ევროპაში აბრეშუმის ჭიის საზრდანი აღზრდისათვის არსებობს სპეციალური შენობანი ანუ მანანერება (*magnanerie*) სხვა და სხვა სისტემისა; მაგ. სისტემანი სევენესი, დანდოლოსი, დარსესი და სხ., რომელნიც დაყოფილია ფიცრებით სართულებად, შიგვითა ჰაერის საწმენდი ვენტილიატორები და სათბობი ბუხრები. ჭიის ლოგინად კი ხმარობენ დახვრეტილ ქალაღებს,

აბრეშუმას ჭიას სხეულებანი. აბრ. ჭიის უმთავრეს სენებად ითვლებიან: მუსკარდინა, პეპტინა, ფლასქრა და გრასკრა.

ა. მუსკარდინა (*la muscardine*) ჭიის უუძველესი სენია. პირველად იგი აღმოაჩინა ვალისნერიმ 1725 წელს. ამ სენით შეპყრობილი ჭია უეცრივ კვდება. თუმც გარეგნობით არ ეტყობა, მაგრამ დამკვირე თვალი აქაც შეატყობს, რომ მუსკარდინიანი ჭია ზანტდება და ეძლევა ოდნავ ვარდის ფერი. 1835 წელს დოქტორ ბასიმ ახსნა, რომ მუსკარდინი წარმოსდგება ერთგვარ თვალთ-უხილავ (მიკროსკოპიულ) სოკოდან, რომელსაც უწოდა ბოტრიტის ბოსტიანა (*Botritis bostiana*). ამ სენისათვის არავითარი წამალი არაა მოგონილი. ხოლო ამ სენით შეპყრობილი ჭიებს განაშორებენ ოთახებში მყოფ სხვა ჭიებისაგან, დაუკეტენ კარებს, დაუტობენ ყოველ ჭიჭიტანას, რომ გოგირდის გაზი არ გავიდეს ოთახიდან და უხრჩოლებენ ბლომად.

რამდენჯერმე გოგირდს, რომ მით ამოხოცონ სნეული ქიები და მასთან მოსპონ ის სენიც, რათა აღარ გადავიდეს სხვებზედ ან არ გაჩნდეს ხელმეორედ. მემკვიდრეობით ეს სენი არ გადადის, რადგან მით შეპყრობილი ჭია კვდება ან პარკის გაკეთებამდე ან პარკშივე და არას დროს პეპლად არ იქცევა.

ბ. პეპრინი (la pebrine). ეს საშინელი სენი პირველად აღმოაჩინა მენევილმა 1849 წელს. ამ სენით შეპყრობილი ჭია აღარიზრდება, რამდენიმე დღის შემდეგ მისი კანი ფორაჯდება გარედან შავად, შიგნით სხეულში კი უჩნდება აურაცხელი მიკროსკოპიული წოწოლა სხეულები. ბევრი ჭია ამ რიგად იხოცება, ბევრიც კი აკეთებს პარკს (თუ ჭია დასრულებულია). ამ რიგად ეს საშინელი სენი გადადის მემკვიდრეობით, ე. ი. თესლით, რის გამო საოცარი სისწრაფით მოედდა მთელ ქვეყანას და მისცა აურაცხელი ზარალი. მარტო ერთ საფრანგეთში პეპრინმა დასცა პარკის მოსავალი 26 მილიონ კილოგრამიდან 4 მილიონამდე. აურაცხელი მწარმოებელნი ჩაყარა გაჭირვებაში და სასოწარკვეთილებაში, მაგრამ ადამიანის გენიოსობამ და მეცნიერებამ ამასაც უპოვეს საშუალება. ეს ქებული მეცნიერი გახლდათ უკვდავი პასტერი. მან 1865—1869 წლებში გამოიკვლია და შეისწავლა ეს საშინელი სენი და აღმოაჩინა საშუალება, რითაც იხსნა დაღუპვისაგან მსოფლიო მებაბრეშუმობა. პასტერმა ნახა, რომ პეპრინიან ჭიაში, ეგრეთვე თესლში და პეპლებში იმყოფება თვალთუხილავი წოწოლა სხეულნი, ანუ მიკრობები, რომელნიც აჩენენ ამ სენს. ამიტომ, თუ ჩვენ მიკროსკოპით გავსინჯავთ სათესლე პეპლების წრბოლს ან თვით თესლს, ადვილად შევნიშნავთ იმ მიკრობებს. ამ რიგად სნეულ პეპლებსა და თესლს მოვსპობთ, საღს კი შევინახავთ, მასთან იმ სად-

გურებს, სადაც ჭიას გაუჩნდა პებრინი, რამდენჯერმე ვუკმევთ გოგირდს, გავასუფთავებთ და მით არამც თუ შევამცირობთ ამ საშინელ სენს, არამედ ერთიანად ვიხსნით მისგან თავს. აი ეს დიდებული პრინციპი, ეს მაღალი აზრი დაედვა საფუძვლად პებრინთან ბრძოლას! მართლაც დღეს ამის შემწეობით ევროპამ და კერძოდ საფრანგეთმა კვლავ გაშალეს ფრთები და გააერცვლეს მებარეშუმობა.

გ. ფლაშერი (la flacherie). ეს სენიც საკმაოდ ზარალს იძლევა მსოფლიო მებარეშუმობაში; იგი ხშირად უჩნდება ჭიას, როცა ცახზედაა ასული და ჰკლავს ან ზედვე ან პარკში. ამ რიგად ჭია ვერ ჰქმნის შთამომავლობას და სენი ვერ გადადის მემკვიდრეობით. ხშირად ეს სენი ისევ ვრცელდება, რომ ერთ დღეს სპობს მთელ ოთახის ჭიებს, ამ სენით შეპყრობილი ჭია ფრიად მისუსტებულია, უგუნებოა, უშავდება გარე კანი და ეძლევა მყრალი სუნი. პასტერმა აღმოაჩინა ამგვარი ჭიის წრბოლში აურაცხელი მიკროსკოპიული სხეულნი ანუ კიბრონსნი. სამწუხაროდ დღემდე არავითარი საშუალება არაა მოგონილი ამ სენის წინააღმდეგ. ჰფიქრობენ, რომ ეს სენი თითქო ფოთლებიდან ჩნდებოდეს. ფრიად სასურველია, რომ ის ოთახი, სადაც ეს სენი გაჩნდა, ძლიერ გასუფთავდეს და ეკმიოს ბლომად გოგირდი. ფლაშერს ძლიერ წააგავან კიდევ სამგვარი სნეულებანი: ა. აზპანსი (vers arpians ou gattinés), ბ. ლუსეტი (des lucettes) და გ. კლაერეტი (des claires), რომელთა საშუალებაც ჯერ არაა აღმოჩენილი.

დ. გრასერი. (სისუქნე, la grasserie). ეს ჭირი იძლევა მებარეშუმობაში ყველაზე ნაკლებ ზიანს. მისი შემქნელი მიზეზი დღემდე არ იციან, არც მისი ექიმობა. შეატყვეს მხოლოდ, რომ იგი ვრცელდება ცივი ჰავის და სინესტის გამო. ეს სენი უჩნდება ჭიას ხშირად, როცა იგი

დიდ კანშია ამოსული, ან როცა ცახხედ აღის. ამგვარ ქიას გარეგნობით ეძლევა ყვითელი ფერი, ზანტდება და უშვებს მოყვითლო წრბოლს. მეცნიერმა ბოლმა აღმოაჩინა ქიის წრბოლში პაწია მიკროსკოპიული სხეულნი (les corps polyédriques). ჰფიქრობენ ვითომც გრასერი უნდა იყვეს არც გადამდები, არც მემკვადრეობითი. მიუხედავად ამისა უმჯობესია, თუ სადმე ეს სენი არსებობს, იქაური პარკები არ იყვეს შენახული სათესლედ; არამედ მოხმარებული აბრეშუმად. ცნობილი მაიო ჩვენს ყურადღებას აქცევს კიდევ ერთ სენზედ, რომელიც ფრიად გავრცელებულია აღმოსავლეთში და მეტადრე იაპონიაში. ამ სენს ეძახიან უჯას (oudji). იგი მწერია, დებს პაწია კვერცხებს თვით ფოთოლზედ, რომლებიც შეჰყვება ხოლმე ქამის დროს აბრეშუმის ქიას, იჩეკება მის მუცელში, ხვრეტს და გამოდის გარედ. ხან პარკში კლავს ქიას, ხვრეტს პარკს და გამოდის; ამ რიგად სამჩნეო ზარალს აძლევს მებარეშუმეთ. ¹⁾

რაც შეეხება ფიზიკურსა და ქიმიურ მოძღვრებას პარკის და აბრეშუმის ძაფის შესახებ, ჩვენ ამაზედ აქვერ შევჩერდებით, რადგან იგი მეტად სპეციალურია; ვიტყვით მხოლოდ, რომ პარკის კანი შესდგება საშუალო რიცხვით 25—30% გომბიან (gomme) და 70—75% ბეწვიან (fibroïne); მასთან წებო ბევრად მეტი აქვს პარკის კანის გარე ნაწილს, ვინემ შიგნივას. მასთან სცნეს ისიც, რომ ევროპის აბრეშუმის ბეწვები განსხვავდებიან აზიის აბრეშუმისაგან. მაგ., აზიის აბრეშუმის ბეწვი უფრო წმინდაა, ნაკლები მაგარი და ნაკლები მსახრე (élastique), ვინემ ევროპისა. აი შესადარებელი ციფრებიც:

¹⁾ იხ. Eugène Maillot: „Leçons sur les vers à soie du murier“ p. 187.

აბრეშუმი	კერძისა	აზიისა
საშუალო სიწმინდე .	30,6	26,6
სიმაგრე	9,6	7,4
სიმსახრე	12,5	1,003
საშუალო ტიტრი . .	0,146	0,132

აქვე უნდა შევნიშნათ, რომ არამც თუ სხვა და სხვა ჯიშების, თვით ერთისა და იმავე პარკის ბეწვი არაა თანატოლი; პარკის ზეითა (გარე) კანის ბეწვი ყველაზედ უფრო მსხვილია, ეს ბეწვი კი წვრილდება რამდენი პარკი უფრო ირღვევა და კანი უთხელდება. ამის ცოდნას ფილატიურში დიდი მნიშვნელობა აქვს მეტადრე თუ სურთ, რომ თანატოლი ძაფი ამოიღონ.

4. აბრეშუმის ამოხვევა ანუ ფილატიურა (დევიდაჟი — *dévidage*). აბრეშუმის ამოხვევაში არამც თუ ევროპამ თვით აზიაშიც (ჩინეთმა და იაპონიამ) წასდგა დიდი ნაბიჯი. იქ ვეღარ ნახავთ იმ სამუხელს, რითაც დღემდე მუშაობენ ჩვენში ქალები და ახვევენ ტლანქს, მსხვილს და უსწორმასწორ ძაფს, რომლის ფასი ფრიად დაცემულია მსოფლიო ბაზარზედ. ევროპის სამუხელი, ანუ უკეთ ფილატიური რთული და სრული მანქანაა. იგი ახვევს ერთბაშად 6—12 ძაფს, რომლებიც იხვევიან სამი პარკიდან, ხუთიდან, კვიდან და სხვ., იმის მიხედვით თუ რა სისხოს ძაფი უნდათ. ამრიგად ამოხვეული ძაფი თითქმის თანასწორია მთელ თავის სიგრძეზედ, სუფთა, მრგვალი და სირმასავით ბრწყინვალე და ნაზი, რის გამო დიდ ფასშიაც იყიდება.

საბედნიეროდ კავკასიაშიდაც შამოილეს უკვე ევროპიული ფილატიურები. აბრეშუმის ამოსახვევი ქარხნებო უკვე გახსნეს ნუხაში სომხებმა. ხონსა და კუხში უკვე დააარსა ამგვარი ფილატიურის ქარხნები კუხის მებრეშუმეთა ამხანაგობამ პატივცემულ მოღვაწის ნ. წე-

რეთლის მეთაურობით. ფრიად სასურველია, რომ ევროპული ფილატიურები ბლომად შემოვიდეს ჩვენში, რომ მით მაინც წავდგათ წინ ერთი ბიჯი და პარკის ან ყოვლად საძაგელ ძაფის ნაცვლად ვუგზავნოთ ევროპას (თუ ჩვენ ვერ შევჭქნით ჯერ ფარჩეულობის ქარხნებს) შვენიერი, სუფთა, თანასწორი და სირმეული ძაფი და მით ვილოთ ერთი ორად და ერთი სამად მეტი ფასი. საუკეთესო ფილატიურად ევროპაში ითვლება მანქანა ლეონ კამელისა (Léon Camel); ამ მანქანით შეიძლება ამოიხვეს ერთბაშად 12 ძაფი, ყველასთვის კი საკმარისია მხოლოდ ერთი ქალი. ეგრეთვე ამერიკელმა ინჟინერმა სერელმა მოიგონა ავტომატიური ფილატიური, რომელსაც უსათუოდ დიდი მნიშვნელობა ექნება. აბრეშუმის ღირსებაში (ამოხვევის დროს) წყალსაც დიდი როლი აქვს, მაგ., წვიმის და საერთოდ ლბილი წყალი ძლიერ ხსნის აბრეშუმის წებოს და ამოხვევის დროს უკარგავს აბრეშუმს ღირსებას, მწარმოებელს კი აძლევს სამჩნევ ზარალს, მაშინ როდესაც კირნარი, მკვრივე წყალი იძლევა შვენიერ ღირსების აბრეშუმს, ე. ი. სუფთას, ნაზოვანს და მოვლვარეს. ამ მოვლენას კაი ხანია მიაქციეს ევროპაში ყურადღება და ბევრს ალაგს საფრანგეთ-იტალიაში, სადაც არ მოიძებნება შესაფერი წყალი, ხელოვნურად ურევენ კირსა და სხვა გვარ მარილებს და ამზადებენ შესაფერ თვისების წყალს.

მეტი არ იქნება ვსთქვათ, რომ ახვევენ უსათუოდ ხმელ პარკებს და არა ნედლს. ჰკლავენ ქიას და ახმობენ კი ბევრ რიგად, მაგ. მზეზე, ცეცხლზე, ორთქლით, მხურვალე ჰაერით და სხ. ევროპაში დღეს პარკის სახმობად და ქიის სახოცად სპეციალური სადგურებია და მოწყობილებანი, სადაც ორთქლით ან რაიცა უმჯობესია, მხურვალე ჰაერით

ხოცვენ ჭიებს; თვით პარკს ხშირად ურევენ, აშრობენ ან გარედ ჩრდილში ან ოთახებში. ჭიის დახოცის და პარკის გახმობის მიზანი ისაა, რომ პირველი, პარკიდან ჭია პეკლად არ გამოვიდეს და ამრიგად არ დახვრიტოს, არ გააფუჭოს პარკი, მეორე კი, გამხმარი პარკი კარგად ირღვევა. ხმობაში პარკს ძლიერ აკლდება სიმძიმე; ორთა შუა რიცხვით სამი გირვანჯა ნედლი ჰარკა იძლევა ერთ გირვანჯასმელ ჰარკს, ოთხი გირვანჯა სმელი ჰარკი კი იძლევა ერთ გირვანჯა ძაფს და მეოთხედ გირვანჯა ყაჭს ანუ დომფალას (ე. ი. პირველად თავზედ ამოხვეულ გლახა ძაფს).

დღეს ყველაზედ უკეთ განვითარებული ფილატიური არის საფრანგეთსა და იტალიაში; ფილატიურის საუკეთესო ქარხნები ბლომადაა ვალანსში, არდეში და ლომბარდიაში¹⁾. ამ ბოლო დროს იაპონიასა და ჩინეთშიდაც გააუმჯობესეს ძლიერ ფილატიური, ეგრეთვე სირიაში, საბერძნეთში და ახლა კავკასიაშიდაც მართავენ ევროპიულ სისტემის ფილატიურებს. დროც არის!

V I

ახლა, სანამ ვაღვიდოდეთ აბრეშუმის ინდუსტრიაზედ, ვგონებ, არ იქნება მეტრ ვსთქვათ ორიოდე სიტყვა იმ ნარჩიელაზედ, რაც რჩებათ მანიანერში, ფილატიურში და მულინაჟში. მანიანერში, ე. ი. აბრეშუმის ჭიის აღმზრდელ სახლებში რჩება კარგა ბლომად გაფუჭებული, დახვრეტილი ან დაუსრულებელი პარკები. ფილატიურ-

¹⁾ არდეში და ვალანსი საფრანგეთშია, ლომბარდია კი იტალიაში.
ავტორი.

ში რჩება თავზედ ამოხვეული ცუდი დომფალა ძაფი, მულინაჟში კი, ე. ი. ძაფის სართველ-საგრეხელ ქარხანაში რჩებათ ნაბურღალი ძაფი. ყველა ამათ საერთოდ უწოდებენ ღეშეს, ე. ი. ნარჩიელას (*déchet*). ყოველივე ამას აქვს ბაზარი და მოხმარება. მათგან აკეთებენ აბრეშუმის მსგავსს ძაფს, რომელსაც ჰქვია შაპი (*chappe*), ე. ი. ყაჭის ძაფი. ამან გამოიწვია ევროპაში მთელი ინდუსტრია და დაარსდა მეტადრე ინგლისში, საფრანგეთში, გერმანიაში და შვეიცარიაში მრავალი ქარხნები. რომ ვსთქვათ, ამ ნარჩიელას არც ისე დაცემული ფასი აქვს მსოფლიო ბაზარზედ. მაგ. ერთი კილოგრამი გაფუჭებული ხმელი პარკი იყიდება 5—8 ფრანკად, ერთი კილოგრამი დომფალა ძაფი კი ღირს 7—10 ფრანკი. სტატისტიკა გვამხელს, რომ მთელს ევროპაში ყოველ წლობით კეთდება და შედის ხმარებაში $3\frac{1}{2}$ მილიონი კილოგრამი შაპი, ე. ი. ყაჭის ძაფი. ეს რიცხვი საკმაოდ დიდია და ღირსი ყურადღებისა.

იქნებ მკითხოთ, თუ რად უნდათ ეს ყაჭის ძაფი? მას ხმარობენ ბევრს რამეში; ნუ დავივიწყებთ, რომ იგი ისევე აბრეშუმის ძაფია, მასავით მაგარი, ხოლო ბევრად უფრო ტლანქი; არა აქვს ის სინაზე და ელვარება რაც ნამდვილ აბრეშუმს; ამიტომ ყაჭის ძაფს ხმარობენ შალაბრეშუმებში, მისგან ქსოვენ აურაცხელ იაფფასიან ფარჩეულს ავეჯისათვის, ხმარობენ ტრამად (ჩასაქსოვად) მდარე ხავერდებში, პლიუშებში და ლენტებში, მისგან ქსოვენ ბუზმენტებს, ფულარს, ბახრამას (*franges*), ზორტებს (*cordonnets*), ურევენ ბამბაში და ქსოვენ ჩით-აბრეშუმს და ათას სხვა რამეს. ამიტომ ყაჭისთვის არსებობს ცალკე ფილატიურები, ცალკე მულინაჟი, ტენტური და ტისაჟი. ერთი სიტყვით მან გამოიწვია სულ ახალი განსაკუთრებული ინდუსტრია.

რონდოს ანგარიშით მთელს აზიაში მოდის ყოველ წლოვით 250 მილიონი კილოგრამი ნედლი პარკი, რაიცა უდრის 75 მილიონ კილოგრამ ხმელ პარკს, აქედან ერთი მესამედი, ე. ი. 25 მილიონი წამხდარი პარკი და დომთალა ძაფი რჩება დეშეთ, ეს დეშე ჩინეთ-იაპონიიდან მოდის ყოველ წლოვით ევროპა-ამერიკაში $3\frac{1}{2}$ მილიონი კილოგრამი. აქედან ხმარობენ:

ინგლისი	800.000	კილოგრამს
შვეიცარია	850.000	"
საფრანგეთი	850.000	"
გერმანია	330.000	"
იტალია	230.000	"
ავსტრია	130.000	"
ამერიკული შტატები .	100.000	"
ბელგია	80.000	"
რუსეთი	30.000	"
სულ 3.400.000		"

აბრეშუმის სიძვირემ და დიდმა ბაზარმა აღუძრეს მრავალთ სურვილი შეექმნათ უბრალო საშუალებით ხელოვნური აბრეშუმი. ზოგმა მიაქცია ყურადღება მცენარეებს და მართლაც ნახეს, რომ ჩინეთში და აზიის სხვა ქვეყნებში არსებობს ერთგვარი მცენარე, რომელსაც უწოდებენ რამს ანუ ჩინეთის კინკარს; რაკი ერთჯერ დაირგვის, ეს მცენარე იქცევა ბუჩქად, ძლებს 40—60 წლამდე და ყოველ წელს ითიბება 2—3-ჯერ და 4—5-ჯერაქ კი, თუ ლამიანი ადგილია; ამ რიგად მისი მოსავალი მეტად დიდია. მისი კანი იძლევა მართლაც შესანიშნავ ძაფს, რომელიც სიმაგრით, სინაზით და ელვარებით თითქმის

არ ჩამოუვარდება ნამდვილ აბრეშუმს. ხოლო ამ მცენარეს აქვს ფრიალ დიდი ნაკლი: მალე ხმება და ამიტომ კანის გაცლას სჭირდება დიდი დრო და თხოვილობს დიდ ხარჯს. და თუ დასველეთ მცენარე და ისე გააცალეთ კანი, მაშინ ჰკარგავს იგი აბრეშუმის თვისებას. დღემდე მისი კანის გამცლელი ადვილი მანქანა არაა მოგონილი, რაიცა დიდათ აფერხებს ამ ყოვლად სასარგებლო მცენარის კულტურას.

მიუხედავად რამისა მრავალმა განათლებულმა ევროპიელმა მოისურვეს შეექმნათ ხელოვნური აბრეშუმი ქიმიურად. მრავალმა ანალიზებმა უკვე გვაჩვენეს თუ რისგან შესდგება აბრეშუმის ძაფი და აბრ. ქვის წრბოლი (საქსოვი წვენი); თუ კი ეს ვიცით, აღარ უნდა იყვეს ძნელი, რომ კაცმა შეაერთოს ქიმიურად აბრეშუმის შემადგენელი ნივთიერებანი, შექმნას კოლოლოდიუმი (წებოს მსგავსი სითხე), გაიყვანოს წვრილ მილებში, გააშროს და აქციოს აბრეშუმის ძაფად. მართლაც აღმოჩნდა საფრანგეთში ერთი მეცნიერი, გვარად შარდონე (M. de Chardonnnet), რომელმაც შექმნა ქიმიურად ხელოვნური აბრეშუმი. მან აიღო ბამბა, გახსნა იგი აზოტის სიმჟავეში, შექმნა ამ რიგად ნიტრო-ცელულოზა, რომელიც გახსნა 65% ალკოჰოლ-ეთერში და გააკეთა ამ რიგად კოლოლოდიუმი, რომელიც გაატარა წვრილ ბუსუსა სოლინარებში და გარდაქმნა ძაფად. ეს ძაფი თავის ელვარება-სინაზით არ განირჩევა ნამდვილ აბრეშუმიდან, ხოლო არა აქვს ის სიმსახრე და სიმტკიცე. თანაც სიცხის გამო ხმება ძლიერ და წყდება ადვილად. ეს საოცარი ცდა შარდონემ მოახდინა პირველად საჯაროდ პარიზის სამეცნიერო აკადემიაში 1889 წელს. ამ ჟამად, რამდენადაც ვიცით, შარდონეს უკვე გაუმართავს ქარხანა საფრანგეთის ერთ პაწია

ქალაქში და ჰქონის ზეწოთ თქმულ მეთოდით აბრეშუმის ძაფს, რომელიც ალაგ-ალაგ უკვე შემოვიდა ხმარებაში. ამ რიგად შარდონეს მიერ ქიმიურად მოგონილი აბრეშუმი წარმოადგენს დიდ ინტერესს და თუ ცოტად გააუმჯობესებენ იგი, მაშინ შეუძლია გაუწიოს დიდი მეტოქეობა ნამდვილ აბრეშუმს და ძლიერ დასცეს მისი ფასი მსოფლიო ბაზარზედ.

VII

თვით აბრეშუმის ვაჭრობაც ევროპაში საგულისხმოა. როგორც ჩვენში შვრებიან, ისე ევროპიელი არას დროს არ იყიდის აბრეშუმს. ყოველი აბრეშუმი, პარკია იგი, უბრალო შულო, თუ დართულ-დაგრეხილი ან გამოხარშულ-შედებილი ძაფი, მან უსათუოდ უნდა გაატაროს გერედ წოდებულ კონდიციონში (Conditions de soie). იქ აბრეშუმს შეამოწმებენ სპეციალისტები, განიხილვენ მექანიკურად, ფიზიკურად და ქიმიურად ყოველივე მის ღირსებას თუ უვარგისობას და მისცემენ „ხარისხს“ (ტიტრს — titre), რის გამო ეძლევა აბრეშუმს გადაწყვეტილი ფასი. ამ რიგად არც მყიდველი ტყუვდება და არც გამყიდველი. ახლა ვიკითხოთ, თუ რაა ეს კონდიციონა. როგორც ვიცით, აბრეშუმი ბევრნაირია. განსხვავდებიან ერთი-მეორისაგან სინაზით, ელვარებით, სიმაგრით, სიმსახრით, ძაფის სითანასწორით, სისხო-სიწმინდით, წებოს სიმრავლით და სხ. ყველა ამავს დაწვრილებით შეტყობა უნდა და, იმისდაგვარად კარგი მხარეები სჭარბობს თუ ცუდი, აბრეშუმის ფასიც მატულობს ან კლებულობს. გარდა ამისა

რადგან აბრეშუმი ძვირია, ბევრი უსინდისო გამყიდველი წონისათვის აბრეშუმში ურევს შაქარს, ზეთებს და სხვა მრავალ ორგანიულ და მინერალურ ნივთიერებათ. ყველა ამაებს ეჭირვება შეტყობა და განშორება. უგრეთვე, რაიცა ფრიად საგულისხმია, აბრეშუმი ითვისებს (ისვავს) ჰაერიდან კარგა ბლომა წყალს (წყალს ურევენ ეგრეთვე), ასე რომ ხმელს ჰავაში ან გვალვიან დარებში აბრეშუმს ნაკლები წონა აქვს (რადგან შიგ ნაკლები წყალია), ავდარში ან ნესტიან ჰავაში კი იგავე აბრეშუმი სიმძიმეს ბევრად მატულობს. ეს იმის ნიშანია, რომ წყალი შეუსვავს. ჩვენ შეგვიძლია განვაშოროთ ეს წყალი და სიმძიმეც მოაკლდება.

ასე რომ აბრეშუმის ნაკლ-ღირსებათა შეგნება და სიმართლით დაფასება ისე ძნელია, რომ ყველა კაცს ის არ შეუძლია. ამისათვის საჭიროა მანქანები და აპარატები, საჭიროა მათემატიკის, ფიზიკის და ქიმიის ცოდნა, საჭიროა პატიოსანი პირნი, ერთი სიტყვით საჭიროა სარწმუნო და სპეციალური დაწესებულებანი, სადაც შეიძლება მოიცილონ აბრეშუმი, განწვლილონ, შეიგნონ მისი ცუდი და კარგი მხარენი, მისცენ გარდაწყვეტილი ტიტრი და მით არც მყიდველი დაჩაგრონ და არც გამყიდველი. მართლაც ევროპის მრავალ ქალაქებში უკვე დააარსეს ამგვარი დაწესებულებანი და უწოდეს კონდიციონ-დე-სუა, ე. ი. აბრეშუმის ღირსებათა შემტყობა. ამ დაწესებულებათ დიდი სარგებლობა მოუტანეს ევროპის მებარეშუმობას და კერძოდ აბრეშუმის ინდუსტრიას: ანთავისუფლებენ სამწინევედ მსოფლიო ბაზარს აბრეშუმის ფალსიფიკაციიდან, უწყვეტენ ყოველ წლოვით დადგენილ ფასს და აყენებენ მისს ვაჭრობას პატიოსან ნიადაგზედ. ერთ ანგარიშიდან შევებულობთ, რომ მარტო ლიონის კონდიციონს 1805—

1877 წლამდე მოლტანია აბრეშუმის ვაჭრობისათვის 134 მილიონი ფრანკი სარგებლობას, თითონ კი შრომის ქირად წაუღია მხოლოდ 14 მილიონი ფრანკი.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ სამწუხაროდ ჩვენში ვერ ვამჩნევთ ამგვარ რამეს. სასურველი კია, რომ მთავრობამ მოიწადინოს და დააარსოს კავკასიაში ერთი კონდისიონი მაინც (შეიძლება დაარსდეს თბილისში (მუშტაილში) სააბრეშუმო სადგურთან), მით მისცეს ყოველ წლობით ჩვენს აბრეშუმს გარდაწყვეტილი ფასები და ალაგმოს ჩარჩები და უსინდისო ვაჭრები, რომ ერთი მხრით იხსნან ჩვენი საბრალო მწარმოებელნი მათ ხრიკებიდან და მეორე მხრით აუმაღლონ სახელი და ფასი კავკასიის აბრეშუმს მსოფლიო ბაზარზედ, სადაც ჩარჩების წყალობით ჩვენი აბრეშუმის ღირსება და სახელი ძლიერ დაცემულია. მე დარწმუნებული ვარ, რომ, როგორც ფეროპაში, ისე ჩვენშიაც ამგვარი დაწესებულება მოიტანს აურაცხელს სარგებლობას.

პირველად კონდისიონი დაარსდა იტალიაში (ქ. ტურინში) 1750 წელს. 1779 წელს როსტ-მოპამ დააარსა ლიონში (სათრანგეთში) მეორე კერძო კონდისიონი. მათ წაბაძეს სხვა სახელმწიფოებმა და ქალაქებმა. სათრანგეთში გამრავლდა კონდისიონები და, ვინაიდან მათ ჰქონდათ კერძო ხასიათი, წასძლიათ სულმა, ანგართ-მოყვარეობამ და იწყეს სიცრუე-მაცდურობა, რომ მით მეტი ფული ელათამის შესახებ ლიონის შამბრ-დე-კომერსმა (ე. ი. სოფდგართა საზოგადოებამ) 1803 წელს იშუამდგომლა მთავრობის წინაშე, რათა მას მიეღო თავის თავზედ ყველა კონდისიონები; ჩაეყენებია მკოდნე, სინდისიერი პირნი და მით აელაგმა თავხედი ვაჟბატონები. მთავრობამ შეიწყნარა ეს თხოვნა და გახდა პატრონი კონდისიონებისა,

რომელიც მის შემდეგ დაადგენ პატიოსან და სამართლიან გზას. ამ ჟამად არსებობს:

საფრანგეთში	14	კონდისიონი.
იტალიაში	11	„
გერმანიაში	2	„
შვეიცარიაში	2	„
ავსტრიაში	1	„
ინგლისში	1	„
<hr/>		
სულ	31	„

ყველა ამ კონდისიონების მოდელად შეიქნა ლიონის კონდისიონი, რომელიც თავის სიდიდით და მოწყობილობით სჭარბობს ყველასდა რომელშიაც ყოველ წლობით ისინჯება 5—6 მილიონი კილოგრამი აბრეშუმი ანუ ერთი მესამედი მთლად იმისა, რაც მთელს კვარაში. ევროპაში გაყიდული აბრეშუმი თითქმის ორჯელ გაივლის ხოლმე კონდისიონში, ასე რომ, როგორც ვიცით, ევროპაში ყოველ წლობით იყიდება 10—11 მილიონი კილოგრამი აბრეშუმი, კონდისიონში კი ისინჯება 15—16 მილიონი კილოგრამი. მოგვყავს აქ ევროპის უმთავრეს კონდისიონებში გასინჯულ აბრეშუმის რიცხვი:

	1887 წ.	1888 წ.
ლიონი (საფრანგეთი).	4.817.587 კ-მი	5.183.520 კ-მი.
სანტ-ეტიენი (საფრანგ.)	1.043.390 „	1.319.518 „
კრეფელდი (გერმანია)	467.868 „	581.525 „
ელბერფელდი (გერმანია)	258.721 „	296.349 „
მილანი (იტალია)	3.830.250 „	4.538.305 „
ტურინი (იტალია)	608.025 „	617.839 „
ციურიხი (შვეიცარია)	1.004.790 „	1.152.284 „
ბაალი (შვეიცარია)	448.663 „	545.162 „
<hr/>		
სულ	14.129.802 „	16.054.205 „

	1887 წ.	1888 წ.
ამ რიცხვში ნელლ შულო		
ძათად გაუსინჯავთ .	6.853.045 კ-ში	8.028.273 კ-ში
და დამზადებულ-დამუშავებ-		
ბული ძაფი კი . . .	7.276.757 „	8.025.932 „ ¹⁾

აი, რა რიგად უმატნია ლიონის კონდისიონში აბრეშუმის გასინჯვას:

წლები.	კილოგრამი.	
1805	422.676	დამზად. აბრეშუმი
1825	566.020	„
1850	2.066.662	ნელლი ზღ დამზ. აბრ.
1860	2.896.483	„
1867	3.222.805	„
1877	3.399.761	„
1888	5.183.520	„ ²⁾

აქვე საჭიროა შევნიშნოთ, რომ გარეშე აბრეშუმის რაიცხვს ძლიერ უმატნია საფრანგეთში.

მაგ. 1842 წ. (შემოს.)	15.44 ⁰ / ₀	1868 წ. (შემ.)	75.66 ⁰ / ₀
1850 წ. „	25.64 ⁰ / ₀	1877 წ. „	86.05 ⁰ / ₀
1860 წ. „	56.10 ⁰ / ₀	1888 წ. „	87.30 ⁰ / ₀ ³⁾

ახლა ვიკითხოთ, თუ რაში მდგომარებს კონდისიონში გასინჯვა აბრეშუმისა? პირველად იკვლევენ სინესტეს, ე. ი. თუ რამდენი წყალი შეუსვავს აბრეშუმს, შემდეგ აბრეშუმის ნამდვილ სიმძიმეს; შემდეგ ხარშვენ აბრეშუმს და იგებენ, თუ რამდენი წებო ჰქონებია; მასთან აც-

¹⁾ იხ. L. Vignon: „La soie“, 1890. p. 352.

²⁾ Ibid. p. 350.

³⁾ Ibid. p. 351.

ლიან საბნით ქურდულად მიმატებულ სხვა და სხვა ორგანიულ ნივთიერებას. მას შემდეგ უშვრებიან ქიმიურ ანალიზს და იგებენ, თუ რა მინერალური ნივთიერებანი მიუმატებიათ აბრეშუმისათვის. ბოლოს არის ტიტრაჟი, ე. ი. შეტყობა ძაფის თანასწორობისა, სიმაგრის, სიმსხო-სიწმინდისა, სინაზე-სიეღვარისა და სხ. და სხ.

უმჯობესია შევადლოთ კონდისიონის კარები და ვნახოთ, თუ რა ხდება შიგნით. პირველად დაგხედებათ ფრიალ ვრცელი საწყობები, რომლებიც საესეა გასაშინჯად მოტანილ აბრეშუმით; ახვალთ ზეით და ვეებერთელა შენობა საესეა ქალით და კაცი, ე. ი. მოხელე-სპეციალისტებით, რომელნიც მუშაობენ გამაღებით. ერთ განყოფილებაში აწყვირა რამდენიმე დესსიკატორები (სახმობი, ანუ საშრობი მანქანები) Dessicateur Tabalot-Persot-Rogeat), რომლებშიაც აშრობენ აბრეშუმს და იკვლევენ შესმულ წყლის რაოდენობას. მეორე განყოფილებაში შვრებიან დეკრესჟს, ე. ი. საწმეკენ და აქლიან აბრეშუმს წებოს და ქურდულად მიმატებულ ორგანიულ ნივთიერებათ, ამ რიგად ტყობილობენ ძაფის ნამდვილ წონას. მესამეში უშვრებიან აბრეშუმს ქიმიურ ანალიზს ან სწვავენ და ნაცრით გებულობენ მიმატებულ მინერალურ ნივთიერებათ, ან რეცხენ ალკოჰოლით (სპირტით), ბენზინით, ეთერით, ან გოგირდ-მანახშირით და გებულობენ სხვა-და-სხვა მიმატებულ ნივთიერებათ. მეოთხე, მეხუთე და მეექვსე განყოფილებებში შვრებიან ტიტრაჟს, ე. ი. იგებენ აბრეშუმის სიმსხოს, სიმაგრეს, თანასწორობას და სიმსახრეს. ყველა ამებისათვის აწსებობს რამდენიმე აპარატები და მანქანები. მაგ., ძაფის სიმაგრეს და სიმსახრეს იგებენ სერიმეტრით (sérimètre), დართულ-დაგრეხილ აბრეშუმის გრეხილის რიცხვს იგებენ კონტურ-დაპრეტით (compteur d'appréts), დეკოდაჟით, მუ-

ლინაყით და მათემატიკურ ანგარიშით იკვლევენ ძაფის სის-
ხოს, თანასწორობას და სხ. ამ რიგად შეიტყობენ თავი-
დან ბოლომდე აბრეშუმის ყოველივე ნაკლსა და ღირსე-
ბას. ¹⁾

¹⁾ ლიონში ყოფნის დროს, (სადაც დავჰყავით ერთი წელიწადი),
ჩვენ მოგვეცა შემთხვევა დაგვევალიერებია ლიონის კონდისიონი,
რომელიც უპირველესია მთელს ქვეყანაზედ. მისმა დირექტორმა მეტად
თავაზიანად მიგვიღო ხუთი მოსწავლე ქართველი. აგვიხსნა დაწერი-
ლებით კონდისიონის მნიშვნელობა, აბრეშუმის თვისებანი და შემ-
დეგ თითონვე დაგვატარა ყველა განყოფილებანი და აგვიხსნა თვალ-
და-თვალ ყოველი აპარატ-მანქანის მნიშვნელობა. სხვათა შორის
გვაჩვენა შვენიერი მუზეუმი, რომელშიაც თვალად იხილავს ადამიანი
ყველა გვარ აბრეშუმის ჰიის ბიოლოგიას და სადაც მოგროვილია
ყოველი ქვეყნის აბრეშუმის და ყვითელი ჯიშის პარკების მინუშები:
სხვათა შორის პატივცემულმა დირექტორმა გადმოგვიღო და გვაჩვენა
ნა ვითომც ქართულ აბრეშუმის ჯიშის პარკები, რომლებიც გაეგზავნა
ნა ერთ სომეხს; მაგრამ ქართულ ჯიშის ნაცვლად ჰიქაში ეყარა
ბალდადის ჯიშის დაქყლეტილი ცუდი პარკები. ჩვენ ეს შევნიშნეთ,
რახედაც დირექტორმა ძლიერ გვთხოვა ქართული ჯიშის პარკები.
რადგან ჩვენ ამ უამად ვიმყოფებით ევროპაში და არ გვაქვს საშუა-
ლება შევასრულოთ დირექტორის თხოვნა, ამიტომ სასურველია
ძლიერ, რომ რომელიმე ჩვენი მეაბრეშუმეთა ამხანაგობა ან კერძო-
პირი დაგვდებდეს პატივს და გამოგვიგზავნიდეს დირექტორის გადა-
საცემელად (ან პირდაპირ გავგზავნიდეს ლიონში ამ ადრესით: France,
Lyon, Conditions de soie à M-r le Directeur) პაწია შულო კარგად
ამოღებულ აბრეშუმს და ჰიქით ერთ-ორ გირვანქის ოდენას ქარ-
თულ ჯიშის კარგ პარკებს, ჩვენი ადრესი: France, Montpellier (Hé-
rault) rue Marioge, 4. Simon Kvariani.

აბრეშუმის ინდუსტრია.

1. მულინაჟი ანუ უკრეზონი, ე. ი. აბრეშუმის დართვა-დაგრება. მულინაჟი შეადგენს განსაკუთრებით დარგს აბრეშუმის ინდუსტრიაში და აქვს თავის საკუთარი ქარხნები და მანქანები. იგი არის ერთი უმთავრესი საჭიროება აბრეშუმის მრეწველობაში, უიმისოდ ძაფი იქნებოდა ბევრად სუსტი, უღონო და მრავალ კეთილ თვისებებს მოკლებული. მულინაჟი ართავს, გრებს აბრეშუმის ძაფს და მით აძლევს მას დიდ სიმაგრეს და გამძლეობას, სწმენდს და მით მოსავს ელვარებით. ამის-და მიხედვით მულინაჟი იყოფა ოთხ ნაწილად (ოპერაციად).

1) დეკინაჟი ე. ი. ლოტრებსედ დასკეკა შუალა ძაფისა და დასართავად დამზადება.

2) დართვა სათითაო ძაფისა.

3) ერთად დართვა-შეგრესა ორ უბეე დაწითულ დაგრესილ ძაფისა და მათი ლოტრებსედ დასკეკა.

4) რამდენიმე დაწითულ ან დაურთველ ძაფებსა ერთად დართვა-შეგრესა, ლოტრებსედ დასკეკა, ანუ ისეე შუალად გარდაქმნა.

ერთს ძაფს მარტოდ დართულ-დაგრებილს ჰქვიან ჰუალა (ბეწვი). მას ხმარობენ თხელ წმინდა ფარჩეულის საქსოვად. ორს ან რამდენიმე ძაფს ერთად დართულ-შეგრებილს ჰქვიან ტრამა (ე. ი. ჩასაქსოვი ძაფი), და ცალ-ცალკე დართულ-დაგრებილს ძაფს კი, რომელთა შორის შემდეგ კიდევ ორს ან რამდენიმეს ერთად ართავენ. და

გრებენ, ეწოდება ორგანსენი (ქსელის ძაფი). მას ხმარობენ მხოლოდ ქსელისათვის და ღირს ყველაზედ ძვირად.

დიდი ხანია წავიდა ის დრო ევროპაში, ძვირფასო მკითხველო, როცა ჩვენებური ტრადიციული ჯარა, ფირფიტა, თითისტარი იყვნენ ერთად ერთი სულის ჩამდგმელი მანქანები მულინაჟისა. დღეს მათი ხსენებაც აღარ არის. დღეს მათ მაგიერ. ორთქლით, გაზით ან ელექტრონით ტრიალებენ საოცარის სისწრაფით რგვალი ან წოწოლა-სართავი და საგრები მანქანები (moulin rond ou ovale) — თითო მათგანი დაყოფილია სართულებად, ართავს, გრებს და ახვევს ერთ დროს რამდენიმე ასს შულოს ან ლოტრა ძაფს.

ძაფის სახვეწი და სახვეცი მანქანები კიდევ ცალკეა. როგორც ვსთქვით, პუალს ხმარობენ წმინდა, სუბუქ ნაქსოვათვის, ტრამს ყოველ ქსელის ჩასაქსოვად, ორგანსენს-კი ქსელად. ქსელის ძაფი მუდამ საუკეთესო უნდა იყვეს, უკეთესი ღირსების, უკეთ დართული, უკეთ დაგრებილი, დახვეწილი და სხვა, რადგან მხოლოდ იგი სჩანს ნაქსოვის ზედა-პირზედ. და მართლაც ორგანსენს განსაკუთრებითი ყურადღება აქვს მიქცეული, მისი ოპერაცია რთულია და ნაზი. მასთან ყოველგვარ ნაქსოვს ეჭირვება თავ-თავის შესაფერი ორგანსენი, ე. ი. გლასებს უნდათ ერთ-გვარი ორგანსენი, ატლასებს მეორე გვარი, ხავერდს მესამე გვარი და სხვ. ერთს ეჭირვება ძლიერ შეგრებილი, მეორეს კი უფრო ფაფო, და სწორედ ამისდა მიხედვით ამზადებენ ორგანსენებს მულინაჟში.

2) ტეინტური ანუ ძაფის გამოსაწმენკა და შეღებვა.

ტეინტური შეიცავს ფრიად რთულს და ერთ უმთავრეს ნაწილს აბრეშუმის ინდუსტრიაში (la soirie). თუ ტისსაჟი აძლევს აბრეშუმეულს ფორმას, სამაგიეროდ ტეინ-

ტური იძლევა, აურაცხელ ფეროვნებას და აკუთვნებს აბრეშუმს ბრწყინვალეებს, სინაზეს, სიმაგრეს და სიმსახრეს სინარნარეს. მართლაც დღეს ქიმიურ და ტექნიკურ მეცნიერების წყალობით თითქმის არც ერთი ნაწილი ინდუსტრიისა არაა ეგრე განვითარებული, როგორც ტეინტური განვიხილოთ იგი მოკლედ.

ტეინტური იყოფა ორ დიდ ნაწილად: 1. ძაფის გამოსარშვა და 2. ძაფის შეღებვა. თვით ძაფის გამოხარშვა არის სამ გვარი: ა) მოხედლო ძაფი, ანუ ოდნავ გამოსარშული (soie crue); 2) მსასრე ძაფი ანუ საშუალოდ გამოსარშული (soie souple) და გ) სრულიად გამოსარშული ძაფი (soie cuite). თვითო ამათგანს აქვს თავთავის ხასიათი, რომელსაც იგინი ათვისებენ ნაქსოვს. მაგ., ოდნავ გამოხარშული ძაფი იძლევა ხმელს, მოტლანქოს და მტკიცე ფარჩეულს; საშუალოდ გამოხარშული ძაფი ჰქმნის საკმაოდ ბრწყინვალე და ნაზ ფარჩეულს, რომელსაც აძლევს აგრეთვე სისქეს და სიმტკიცეს; სრულიად გამოხარშული ძაფი კი იძლევა უფრო ლბილს, ელვარეს და მსახრე აბრეშუმეულს, რომელიც მასთან მეტად ნაზია და წმინდა.

ახლა ვიკითხოთ თუ რაში მდგომარეობს ძაფის გამოხარშვა. როგორც უკვე ვსთქვით წინად, აბრეშუმის ძაფში იმყოფება 25—30%-დე წებო, რომელიც ეცლებაცხელი წყლით და საპნით. ვინაიდან ჩვენ კარგა ხანს დავრჩით ლიონში, ამ ევროპის უუმთვრეს სააბრეშუმო ცენტრში და გვქონდა ბევრჯერ შემთხვევა გვენახა და დაწვრილებით დაგვეთვალიერებია, როგორც საქსოვი ქარხნები, წვრილი საფეიქრონი, მულინაჟი, ურდისაჟი და სხვა, ეგრეთვე ტეინტური ე. ი. საღებავი ქარხნები, ამიტომ გვეძლევა საშუალება ვაუწყოთ მკითხველს ის, რაც თვალით ვნახეთ, რა და რა მანქანები და რა და რა საშუ-

აღებანი არიან ხმარებაში ტისსაჟში, მულინაჟში და ტეინ-ტურში. შევჩერდეთ ტეინტურზედ.

დაფის გამოსახარშად საღებავ ქარხნებში ხმარობენ გძელ აუზებს ანუ საწნახლებს ხისას ან სპილენძისას, სადაც წყალს ათბობენ ხშირად ორთქლით, რომელიც მილითაა გამოყვანილი ყოველ აუზში. შიგ ჩაჰკიდებენ დაფს ჯოხით და აბრუნებენ ხელით ან მანქანით. თუ ჰსურთ გააკეთონ ოდნავ გამოხარშული დაფი, მაშინ წყალში ურევნენ 6—8⁰/₀ სოდას და სითბოც არ უნდა იყვეს 40⁰ (ცელსით) მეტი. ამ დაფს გააჩნხხალებენ შიგ რამდენჯერმე, რომ მოაშორონ ცოტაოდენი წებო და ჰუჭყი. შემდეგ ამოიღებენ, გაწურვენ ურთგვარ მანქანის საშუალებით, რომელსაც ჰქვია ესჰრეზა ანუ წყლისმწურავი (essoreuse ou hydro-extracteur) და გაჰკიდებენ გასაშრობად სპეციალურ ოთახში, რომელსაც ჰქვია საშრობი-ოთახი. (სეშუარ—séchoir).

თავად ჯაფარა ჯაფარაშვილის წერილი თ-დ როსტომ
ერანთავისადმა მანაწერა.

(წარმოდგენილი სიკო კანდელაკის მიერ).

როსტომ ერისთავმა, რომელსაც დიდმა მეფე
სოლომონმა თვალები დასთხარა შვილის თავისის შვი-
ლებით, ბევრი ცული საქმეები ჩაიდინა, მოინდომა
მეფობა იმერეთისა და ისრე მოაწყო საქმე, კიკიანის
თაშის შემწეობით ზვანთქართან, რომ იმერეთში გვა-
რი ბაგრატიონისა მოესპოთ, და მეფობა მისთვის და
ლევან აბაშიძისათვის უნდა მიეცათ, და მათ ორ სამე-
ფოდ უნდა ყაყუოთ, ესე იგი ოსეთის სამზღვრიდან
ვიდრე დადიანისა და გურიელის სამზღვრამდე რიო-
ნის წყალი დასდეს სამზღვრად—მარჯვენის მხრით
იქნებოდა როსტომ ერისთავის და მარცხნის მხრით
ლევან აბაშიძისა. ეს ლევან აბაშიძე იყო მეფე
სოლომონის დედის ძმა, რომელიც მოჰკლა გეგელა-
შვილმა ხრესილის ომში, მეფის და თათრების ბრძო-
ლაში. ეს ორი დიდებული თავადები, უკეთუ გამეფდე-
ბოდენ, სამაგიეროდ ჰპირდებოდენ ზვანთქარს, რომ
იმერეთში მაჰმადიანობა უნდა გავერცელებინათ,

როსტომ ერისთავს ჰყავდა ცოლად კაცია დადიანის ქალი. ჯვარის დაწერის შემდეგ მან ნახა რაჭის თავადის ივანე იაშვილის ცოლი, წულუკიძის ქალი, დიდათ მოეწონა; ნახვისათნავე გადასწყვიტა დადიანის ქალის გაშვება და მისი შერთვა, და კიდევაც წაართვა და დაიწერა ჯვარი. დადიანს თავისი შვილი გაუგზავნა, შეუთვალა: უშვილო შეიქმნა და რად მინდაო? ეს სულ განზრახ იყო, ამბობდნენ ვითომ, მას ჰქონდა იმისთანა ბეჭდები, რომ დადიანის ქალი გააუშვილა, რადგან იაშვილის ცოლის შერთვა ჰსურდაო.

როსტომ ერისთავმა დაიჭირა რაჭის თავადი ჯაფარა ჯაფარაშვილი, მოსთხარა თვალები და წაართვა უწერას მკავე და სხვაი საკალმახე წყლები, იქვე ვაკე ადგილები, ქაობიანი ლაშეები, მთები.

ამასთანავე წაართვა ონის ციხე და პატარა ქალაქი, რომელიც მისი იყო; ამასთანავე წაართვა მთელი სოფელი გლეხნი გროლისა.

წერეთლებს მიუხტა საჩხერეში, რაოდენიმე ასო უღელი ხარებით და ხვადაბუნებში თავნაყარი პურები დაუფარცხა, თან უძახოდა: თქვენ რა ხელი გაქვსთ, საჩხერე ჩემი წინაპარის კახაბერის ერისთვის იყოო. სანამ წერეთლები ჯარს შეჰკრებდნენ საომრად მან კიდევაც გადაფარცხა მრთელი ხვადაბუნები და წავიდა.

ოდესაც მას შვიდისთვის შვილებით მეფემ თვალები დასთხარა ვაკე იმერეთში, სოფელს გეგუთში, თავად ლევან იაშვილის ოჯახში, მაშინ მეფემ ერისთავი პაპუნა წერეთელს აწუქა, რაც გინდა ის უყავიო.

პაპუნამ რასაკვირველია დრო იხელთა, შესვა ვირ-ზედ როსტომ და საჩხერეს გაგზავნა წერეთლების ციხეში, რომელიც სახელ-წოდებული იყო მოდანახეს ციხედ. დაამწყვდია შიგ, სასმელ-საჭმელი, ქვეშაგებელი, როგორც ეკადრებოდა როსტომ ერისთავს ისრე მიუჩინა და ერთი თვისი ფარეშიც ამსახურა. ეკლესიაზედ გამოჰყავდათ თვით პაპუნას სასახლეში. განვლო ზამთარმა, მოაღწია აღდგომის კვირემ, ესე იგი ბზობის დღეს ნაწირვებს უთხრა პაპუნამ როსტომ ერისთავს: შინ გაგიშვებ, მაგრამ მეშინია, ხვადუბუნები რომ დაფარცხოო. როსტომმა უთხრა: პაპუნა, რაც ვქენი, ის ვქენი და ამასაც არ დაფარავ, რომ დრო შემრჩენოდა, მეტიც მინდოდა. პაპუნამ იმავე დღეს თავის ცხენზე შესვა, ათი პირველი აზნაურები აახლო და გაუშვა თავის ოჯახში, რაჭას.

შეიტყო როსტომისაგან თვალეზ-დათხრილმა თავადმა ჯაფარა ჯაფარაშვილმა როსტომის ბარაკონში მისვლა, მიულოცა აღდგომის დღე და შანის მოგებით შემდეგი მისწერა:

სწორედ წესი არს ბრმისათვის: კაცნი ჯოხით
წინ უძლოდენ,
ველარ ნახავ იმ დიდებას, შენთან უხვად ყმანი რბო-
დენ!
მე მომთხარე თვალი, მაგრამ შენც მოგეგო ესეოდენ,
მეც წამახდინე, შენც წახდი, ქრისტე აღსდგა, გიხა-
როდენ!

შენ მოგენიჭა, რაც გქონდა სესხი და განაე-
ლები,
მე ერთს მომთხარე, მაგრამე შენ რვას დაუთხარეს თვა-
ლები,
ჩაგიტყდა ხიდის კარები და გაგიუქმნდა ხმალები,
ვახ, საყვარელო, მიხარის, ვიმღერ და არ მებრალები!

დაგექცა ციხე ბარაკონს, კოშკები ხიდის კა-
რისა,
დაგექცა ციხე სევისა, საქროლი ქვენა ქარისა,
დაგექცა ამბრალაურის კოშკები ციხის გვარისა,
აწ ხელთ იპყარი ჯოხი და ტომარი სათხოვარისა!

სულ გაგიწყვიტეს ყველაი, რაც გყავდა ჯოგი
ირმები,
აღარ გყავს შხნენი ხუთასი, მარად თავს მდგომნი გმი-
რები;
სულ გაგიუქმდა ყველაზედ ბრძანება დანაპირები,
სრულად გაგიქრა მოლხენა და ტკბილი ძილის პი-
რები.

გაგიქრა უდაბნოები მწირველ-მლოცველი ბე-
რები,
გაგიქრა ყმანი მებეგრე, რიცხვით ორ-სამჯელ ბევ-
რები,

დაგიფშენეს ბელელ-მარნები, ათასიანი ქვევრები,
გასწყვიტეს ჯოგი ძაღლისა ნაგაზ-მეძებარ-წვევრები.

გაგიქრა გულის წადილი, ჩვეულებრივი ქვე-
ლობა,
წაგართვეს ჯოგი ოცს ადგილს, ვერ იტევს შთა და
ველობა,
გაგიქრა აზრი მაღალი, შორით გაქვრეტა, გველობა,
გაგიქრა ქვეყნის დანახვა, ცოლ-შვილის შემხედვე-
ლობა.

ცოლი გითრიეს ფეხითა, შვილები აგიწივლესო,
სანოცი გამდელ-მოახლოე აგიწივლ-აგიკივლესო,
ვერაინ ნახვენ შენმიერს ნაბოძებ-დანაპირებსო,
ასრე გაგიქრა დიდება, მამალიც ვერ იყივლებსო!

ეხლა ვერ იზამ ვერასფერს, რომ აკრაქუნო კბი-
ლები,
არ გყავს იარაღთ-ჩამჯდარი, მარად თავს მდგომნი გმი-
რები,
აღარ გყავს ასი ულაყი, ძვა-შედებილი, დიდები,
ესენი ყველა წაგართვეს და დაგიმტვრიეს ხვირები.

მიგცეს სარდალსა წერეთელს, შინ წაგიყვანა ვი-
რითა,
შენი ლები და სჯბანი წაგაღებია ტვირთითა,

ჰფიქრობდი შენსა წასრულს დროს, მაგრამ ვერ თქმი-
დი პირითა,
ვან, საყვარელო, შანს გიგებ, ვცეკვავ და ვზივარ ლხი-
ნითა!..

ონისა ციხე წამართვი და ზედ პატარა ქალაქი,
წამართვი გლეხნი გროლაშიდ, ხურო, დურგალი, და-
ლაქი,
მაგრამე შეგრაჲ ყველაი, რომ მომერიე ძალათი,
აწ ბრმა ხარ, სოფლად ითხოვე, მკლავს წამოიცივი კა-
ლათი.

უწერას წყლები წამართვი, ვაკით, ქაობით, მთე-
ბითა,
ცა ქუდად, მიწა ქალამნად, იყავთ და ვერ იქნებითა!
დიდო როსტომო, შეგდახდენ, ველარ გაძეხი ქებითა,
ამდენს ხანს როგორ ცოცხალხართ, მიკვირს, რომ აღარ
კვდებითა!

წერეთლებს სოფლად მიუხთი, და დაუფარცხე
პურები,
შესძახდი, თქვენ რა ხელი გაქვსთ, ჩემი არს ხვადა-
ბუნები!
ბოლოს მათ ხელში შთავარდი, მოძალე, მონამდუ-
რები,
და დაგამწყვდიეს ციხეში, იყავი კარ-დაგდულები.

იაშვილს ცოლი წაართვი, მისი კეკლუცი თა-
 მარი,
 ტანს ეცვა სტავარ-დიბისა და წელსა ოქროს ქამარი,
 ედემს აღზრდილი, ნარ-ნარი, ყოვლის შვენებით საკ-
 მარი,
 ცოცხლად წარწყმიდე თამარი და გაუთხარე სამარი.

დადიანს შვილი დაუგდე, რით დაუწუნე ქა-
 ლობა!
 იაშვილს ცოლი წაართვი, ჰქმენ სჯულის გარდა-
 მავლობა,
 იგი ატირე, შენ გქონდა მკურული და სხვა გალობა,
 მაგრამე შეგრჩა ძალითა, გქონდა მძლე განმავალობა.

შენს ფრინველებს უნდებოდა შესაქმელად დღეში
 ხარი,
 შენს ეზოში ზენა-ქვენას გააჩენდა მათი მხარი,
 გახსოვს, თვალი რომ დამთხარე, ძალადობით შემი-
 ჰყარი,
 შენც ღმერთმა არ შეგარჩინა, რომ წამართვი მთა და
 ბარი!

ლალი, ამაყი, შენც იყავ, ვით გოლიათი მკრგვი-
 ნავი,
 არ ხარ და ველარც იქმნები ველარა რასი მხილავი,

დღე-ღამეს ვედარ განარჩევ, მწუხრ იყოს თუ სახმი-
ლავი,
ყველა შენთვისა ფუჟე არს ხილული და უხილავი!

რად არ დასჯერდი, რომ იყავ დიდი დიდების
მფლობელი?
არა დასჯერდი, შეიქმენ სამეფოს შვა განყოფელი,
მაჰმადის სჯულის ერთგული და ჩვენის სჯულის მემო-
ბელი,
ესლა კი დარწი ყველასგან საქიქელ-საბასრობელი!

შე მომთხარე თვალი, მაგრამ
შენც მოგეგო ესეოდენ,
მეც წამახდინე, შენც წახდი,
ქრისტე აღსდგა, გიხაროდენ!

ამ დღის მოხარული თავადი ჯათარა ჯათარა-
შვილი.

ქრისტიანობის დაცემის და ისლამის საბრძოლველად გაფრ-
ცულუბის ისტორიისა დასავლეთ საქართველოში.

გაგრძელება *)

სიკვდილის წინად ძნელადვე შეილება დაიბარა და
უთხრა:

— ეს არის, ვთავდები, ვჰკვდები, აქ ბევრი ვეწვალე,
ბევრი ვიტანჯე, ჩემი სულის გულისათვის დავჰკარგე
ყველაფერი, ჩემი მამა-პაპის მამული ოსმალებმა წამართვეს
შარებით და მისცეს იმათ, ვინც აღვილად გამაჰმადიანდენ.
მე თქვენ ყელეები დამქერით, ცალიერი განიშვით, ჩემი
გულისათვის ოსმალებმა თქვენც არაფერი მოგცეს, რად-
განაც ჩემი ჯაფრი სქირდათ. ეხლა მე ვჰკვდები, ვჰკვდები-
დიდის მწუხარებით და ჩემი მამა-პაპის სჯულზე, რომე-
ლიც მე დიდის ტანჯვით შევინახე. ეხლა ჩემი მწუხარება
ის არის, რომ ჩემი სიკვდილის შემდეგ ჩემი დამარხვა,
ვაი თუ ქრისტიანულის წესით არ მოხდეს! თქვენ გამაჰ-
მადიანებულნი ხართ და მაჰმადიანურად დამმარხავთო.
სიკვდილისას ბევრი იტირა ამან, ბევრი ეხვეწა თვისსა-

*) იხ. კრებული № VI, 1899 წ.

თესავენს, რომ ქრისტიანულად დამმარხეთო. ამათ ფიცი მისცეს, რომ მღვდელს მოვიყვანთ და ისე დაგმარხავთო. ამ დაპირების შემდეგ ძნელადე გარდაიცვალა.

მიცვალებულის ძნელადის ნათესავეები წაიღინენ ართვინ ძი და იქიდან მღვდელი მოიყვანეს. მღვდელმა უწირ, ულოცა და როცა მიცვალებული წაიღეს, მაშინ ზოგიერთმა ახალ გამაჰმადიანებულმა უყვირეს:

—მღვდელო, უნათე, მღვდელო, უნათეო და სხვანი ანასუნი იმის მამას, ქოფაკს. წაიღეს და აი, ამ პატარა ეკკლესიაში დამარხეს. რა უჭირდა, ბატონო, რომ გამაჰმადიანებულიყო? ან ჩვენ რაზე დაგვლუბა და იმოდენა მამულები რაზე დაჰკარგა, ჩვენ რად ჩავგავდო ამ ღღეში და ან თვით რას იტანჯებოდა? ხომ ნახა, რომ გამჩენელ ღმერთის ბრძანებას ვერას უზამდა! ის არ გათათრდა, მინამ ცოცხალი იყო, აქა იქ თითო-ოროლა. კაცს კიდევ ეკავა ქრისტიანის სჯული და ის რომ მოკვდა, მის შემდეგ-კი მაქახელში ერთი კაციც აღარ დარჩენილა, ყველა გამაჰმადიანებულია და საქმეც დაწყნარებულია და მორჩენილა.

ზედა აჰარის გამაჰმადიანება

(ნაამბობი ს. ნიგაზეულში ყად ნუსი ეფენდი ბერიძის მიერ და სხვათა მაჰმადიანთ ქართველთა, სულეიმან გელაძის გურჯ-ოდლის მიერ).

ქვედა აჰარაში თათრობა უფრო ადრე შემოსულა, ვიდრე ზედა აჰარაში. ახალციხის მხარეში-კი უფრო ადრე მოფენილა მაჰმადის სჯული, ვინემ ზედა აჰარაში, სხალტის ხეობაზედ, ტბეთის ხეობაზედ, შავშეთამდის. ახალციხიდან თათრობა უფრო არდანუჯისკენ და არტანისკენ გაუვრცელებიათ; მცირე ხნის შემდეგ შავშეთსა

და იმერხევშიაც შემოუტანიათ და ამას აქეთა მხარე აღმოსავლეთის აქარის ნაწილი-კი დარჩენილა ქრისტიანობაში. ამათ კარგა ხანს შეუნახავთ თავი ქრისტიანობით, მაგრამ ბოლოს საქმე გასჭირვებიათ, რადგანაც ესენი შუაში ყოფილან მომწყვდეული და გარშემო-კი სულ ახლად გამაჰმადიანებული ქართველები ჰყოლიათ შემორტყმული. ამათი საქმე მაშინ გაჭირვებულა, როცა ქვედა აქარის ერთი ნაწილიც გამაჰმადიანებულა და აქედან ნელ-ნელა ზედა აქარის ზოგიერთ სოფლებშიაც შეუპარებიათ. ყველაზედ მაგრად ქრისტიანობაზედ ს. დანდალოს ხალხი მდგარა, მაგრამ მალე აქაც შეუტანიათ ძალადობით. დანდალოდან წასულა აღმოსავლით და სხალტის სოფლებს მიახლოვებია, მაგრამ სხალტის გარშემო და ხულის ხეობაში კი ეს ადვილად ვერ შეუტანიათ. აქ ხალხი მეტად გამაგრებულა. აქ ისე გამაგრებულან, რომ ოსმალოს ჯარს გარდა ამათ თვით ახალ გამაჰმადიანებულის ქართველების წინააღმდეგაც დაუწყიათ ბრძოლა. ამ ბრძოლაში დიდის გმირობით უბრძოლიათ დანდალოს ხალხსა და ხულისას. დანდალოში ოსმალოს ჯარიც ყოფილა, ამათ დაუქცევიათ დანდალოს ეკლესია. დანდალოს ეკლესიის დაქცევა ძლიერ სჯავრებია ხულის ხეობის ხალხს და ამიტომ ამათ ოსმალოსთვის არამც თუ მარტო მუსლიმანობის გულისთვის გამოუცხადებიათ წინააღმდეგობა, არამედ თვით იმ ოსმალოს მფლობელობისათვისაც, რომ ჩვენ თქვენი მორჩილება არ გვინდაო.

ოსმალოთ, რა უნახავთ საქმის გაჭირვება, ამათ ხულის ხეობისთვის თავი დაუნებებიათ და მიუმართავთ სხალტისა და ტბეთის მხრის სოფლებისათვის: აქ ამათ მოწინააღმდეგენი არავინ აღმოუჩენიათ. ორივე ამ მხრის ხალხს ოსმალოსთვის ძლიერ მალე დაუკრავს თავი. ტბეთის

ეკლესია მალე გაუქმებულა, სამღვდლონი აქ აღარ
ყოფილან და საეკლესიო ნივთები. აქ გამაგრებული
ოსმალონი სხალტისკენ წასულან, აქ შეუსყიდნიათ სხალ-
ტის მოწინავე კაცები და მათის დახმარებით შესულან
ხულოში; ამ მხრის ხალხისათვის დამდგარა დიდი განკითხ-
ვის დღე, მაგრამ მაინც ესენი ომს არ შეშინებიათ. ამათ
დაუწყიათ ომი და ოსმალოს ჯარისათვის ბევრიც უვნიათ,
მაგრამ ბოლოს მაინც დაჰმორჩილებულან ოსმალთ. მა-
შინათვე დაუწყიათ აქ სჯულის გამოცვლის შესახებ ლა-
პარაკი და უთქვამთ ასე:—თუ სჯულს გამოიცვლით, ხომ
კარგი, თუ არა და იცოდეთ, რომ ჩვენ თქვენ აქ აღარ
დაგაყენებთ, თქვენს მოწინავე პირებს თავებს დაესჭრით
და დანარჩენს ხალხს კიდევ შამასკენ გადაგრეკავთო.
ბევრი მაინც მაგრად მდგარა, ბევრს შეშინებია და ბრძა-
ნებას დამორჩილებიან კიდევ. აქაც მოფენილა თათრო-
ბა და ამის გაძლიერებისათვის დიდად ცდილან ოსმალო-
ნი. ამათ მალე დაუქცევიათ ხულის მშვენიერი დიდი
ეკლესია ნახევრობაზედ და ხალხისათვის აღუკრძალავთ
კიდევ, რომ ვინც აქ ილოცებს, იმათ ჩვენ, თუ შეეუტყეთ
ეს ამბავი, იცოდნენ, რომ სასტიკად დაესჯითო. ხალხს
დროებით მიუტოვებია ლოცვები, ოსმალთა დასამშვიდებ-
ლად, და საქმე დაწყნარებულა. დღეს ხულის ეკლესიის
საძირკველებზედ გაკეთებულია ხულის დიდი ჯამე; ეკ-
ლესიის საძირკველის სიბი ქვები დღევანდლამდე ეტყო-
ბა. ეს ამბავი ბევრმა მოხუცებულებმა იციან. ხულიდან
ოსმალნი წასულან აჭარისკენ და საცა რამ ეკლესიები
შეხვედრიათ, სულ უქცევ-უნგრევიათ. ნახევრობაზედ
დაუქცევიათ იმ დროს აგარაში გაკეთებული ძველი მშვე-
ნიერი ეკლესია. მთელს მხარეში მაჰმადიანობა მოფენი-
ლა და ოსმალოს მოლა-ხოჯებს ხალხისთვის ლოცვების

შესწავლა დაუწყებინებიათ და მალე დარწმუნებულან ქართველთა ნამდვილს მაჰმადიანობაზედ.

მაჰმადიანობის დროსაც ესენი თურმე არ სტოვებდნენ ქრისტიანულს წესებს და ყოველს საქრისტიანოდღესასწაულებსაც დღესასწაულობდნენ. მაგალითად აქ აღდგომას ღებავდნენ წითელს კვერცხებს და წაილებდნენ ხოლმე სხალტის ეკლესიაზედ და შესწირავდნენ, ხულის ეკლესიის ნანგრევებთან, აგარის და სხვათა მხრის ეკლესიებთან. ეს ჩვეულება ხულის ხეობაში დღევანდლამდე არის დაშთენილი და აქ დედაკაცები დღესაც შეღებენ ხოლმე კვერცხებს და აღდგომა დღეს ზოგიერთ ეკლესიის ნანგრევებთან მიიტანენ. ქართველთ ქრისტიანულ წესების ამბები მალე იქმნა ოსმალთათვის ცნობილი. ოსმალთა სასულიერო პირნი დიდად აღელვდნენ ამაზედ. მათ მოუწერეს ხონთქრის რისხვა სელიმ-ფაშა ხიმშიაშვილის მამას აბდულ ბეგს, რომ მაგ მხარეში ყველა ეკლესიები უნდა დაიქცეს და ხალხს აღეკრძალოს ეკლესიის ნანგრევებთან სიარული და ლოცვაო. აბდულ-ბეგი ოსმალოს ჯარით დაეცა მთელს ამ მხარის სოფლების ეკლესიებს და სულ მთლად პირქვე დასცა, დაანგრია; გადარჩა მხოლოდ სხარტა და ტბეთის ტაძარი. ესენი იმ აზრით არ დაუქცევია აბდულ-ბეგს, რადგანაც ამ ეკლესიის ჯამეთ გადაკეთება ჰსურვებია. ეს ტაძრები მალე ჯამეთაც გადაუკეთებიათ, მაგრამ სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო ეს ტაძრები ჯამეთ დიდხანს არ დარჩენილან, ხალხს თურმე ცუდი სიზმრები ესიზმრებოდა ამაზე და ამიტომ აქ სალოცავად არ დადიოდნენ. მალე ჯამეები მოიშალა აქ და დატოვებულ იქმნენ. ამ დროებაშიაც აქა-იქ საიდუმლოდ ქრისტიანობდა ხალხი, ერთს და იმავე დროს ესენი მაჰმადიანურს ღოცვებსაც ასრულებ-

დნენ და ქრისტიანულსაც. ეს ამბები ერთმა ოსმალო-
დან მო'ულმა ქართველმა ხოჯამ შეამჩნია. ამან დაიწყო
ჩუმ ქრისტიანებთან მეგობრობა და თავის თავს საიდუმ-
ლო ქრისტიანად აღიარებდა, ესეც სიამოვნებით მიიღეს
ჩუმ ქრისტიანებმა და ყველა საიდუმლო ქრისტიანები
გააცნეს მას, გააცნეს ჩუმი სამღვდელი პირნიც, რომელ-
ნიც ერის კაცის ტანთსაცმელით იყვნენ მოსილნი. მოლა
კარგად დაუმეგობრდა ამათ, თავს ნამდვილ ქრისტიანად
აჩვენებდა. ასეთის მოტყუებით მოლამ ჩუმ ქრისტიანების
შესახებ ძლიერ ბევრი ცნობები შეჰკრიბა. ამან შენიშნა,
რომ ზედა აქარაში ყველა სოფელში თითქმის საიდუმ-
ლოდ ყველა ასრულებს ქრისტიანულს წესებსაო. თუ ვინ
იყვნენ აქ ქრისტიანული წესების მფარველნი და მლაღ-
დებელნი, ამათი ცნობებიც კარგა სარწმუნოდ შეჰკრიბა,
და ბოლოს ეს საიდუმლო ქრისტიანი გადგა თავის მოძმე
ქართველ ჩუმ ქრისტიანებისაგან და ოსმალოს მთავრო-
ბას მისცა ყველა ამათზედ დაბეზლება. ამ ამბაემა დიდად
გააკვირვა ოსმალნი. დაბეზლებულს მაშინათვე საჩუქარი
მისცეს და ხალხის შესაშინებლად და ქრისტიანულის წე-
სების მოსასპობად ამათ შემოიტანეს კაცის თავის მოქრა,
კლდიდგან გადაგდება, დარჩობა, დაკუწვა და ათასი
სხვანი; მაგრამ ეს ვერ დაინახეს სასარგებლოდ, რადგანაც
ყველა ჩუმი ქრისტიანი რომ მოეკლათ, მაშინ მთელი
მხრის ორი ნაწილი ხალხი გაწყდებოდა. ამიტომ ესენი
სხვა გზას დაადგნენ.

ჰვანის ხეობის გამაჰმადიანება.

(ქვინელის გვათუასაგან ნამბობი).

სამეგრელოში გვათუამ რაღაც დააშავა. სამეგრელოს მთავარი მას სასტიკად დაემუქრა. გვათუა სამეგრელოდგან ზეგანში გამოიქცა, სოფელს ქვანში მოვიდა, დასახლდა, მალე თათრობაც მიიღო. შემდეგ წავიდა სამეგრელოში, მოტყუებით წამოიყვანა თავისი ცოლ-შვილი და მოყვანისათნავე ყველა ესენი ქვანში გაათათრა. შემდეგ ამისა გვათუამ საქართველოს გოგო-ბიჭის ტაციობა გაიხადა საქმედ და ამით ვაჭრობდა თითქმის. ეს დიდს დახმარებას აძლევდა ოსმალთ, რომ ამათ სამეგრელოში მაჰმადის სჯული შეეტანათ და გაევრცელებიათ. უკანასკნელ გვათუები საშინლად წახდნენ და ომის შემდეგ ოსმალეთში გადასახლდნენ. დოეს მხოლოდ ერთი მოხუცი და სცხოვრებს ქვანაში და ესეც გადამეტი მტერი ქართველთა, და დიდათ მოწადინე ქაბაში წასვლისა. ამან მითხრა ასე:

— მე ძლიერ მებრალეები, რომ შენ, მაგეთი წმინდა ოსტატი კაცი, სიკვდილის შემდეგ უნდა წაწყმდე. ცოდო არა ხარ შენა, რომ ჯოჯოხეთში წახვიდე? გამაჰმადიანდი, რომ შენი სული სიკვდილის შემდეგ სამოთხეში წავიდეს; გთხოვ, რომ მექაში წამოხვიდე. — გვათუებას მეოხები ბევრი მეგრელი გამაჰმადიანებულა. ესენი თურმე მემამოხე მეგრელს სამეგრელოდგან თვისკენ იხმოზდნენ, ზეგანში ასახლებდნენ და მერე ამაჰმადიანებდნენ. 1790 წლებში ამათ მიუხმრიათ ვი მეგრელი და მალე ყველა ესენი გაუჰმაჰმადიანებიათ, ამათ იქ ცოლები შეურთავთ და მერე სამეგრელოზედ გათარეშება უწყიათ და ტყვეების ტაციობა და ოსმალში გაყიდვა.

(ღვერიშვეგ ებჟანიძის ნაამბობი)

სოფელს „ვაიოს“ ქართველების გამაჰმადიანებამდე სხვა სახელი ჰქმევია. ეს სახელი ამ სოფელს შემდეგ დროებში დარქმევია. აი როგორ: „ვაიოს“ გაღმა მხრის ქართველნი გამაჰმადიანდნენ. სოფელ „ვაიოს“ მხრის სოფლის ქართველნი ხალხნი-კი ქრისტიანად დაშინენ. გამაჰმადიანებულნი მიეცნენ თათრულს ცხოვრებასა, ზნესა და ჩვეულებას. ქალებმა პირზედ პირ-ბადე ჩამოიფარეს, ქრისტიან და გამაჰმადიანებულ ქარაველებთან შორიდება დაიწყეს, აღარ ვის ეჩვენებოდნენ. ქრისტიან ქართველი ქალები-კი ყოველთვის პირ-ბადე ახდილნი იყვნენ და ყველას თავისუფლად ეჩვენებოდნენ. ახალ გამაჰმადიანებულ ქართველებს თათრების ყველაფერი მოსწონდათ, გარდა ქართველებისაგან პირის დამალვისა. ამათ ძლიერ ენატრებოდნენ ახალ გამაჰმადიანებული ქალები, რომ ქრისტიან ქართველ ქალებივით პირ-ახდილნი ყოფილიყვნენ. მაგრამ რას იზამდნენ! ახალ გამაჰმადიანებულნი ძლიერ ეტრფოდნენ ქრისტიან ქართველ ქალებს.

ერთი გამაჰმადიანებული ქართველი გადაეკიდა ერთ ქრისტიან ქართველის გოგოს, მაგრამ გოგო არ მიჰყვებოდა ამას ცოლად, რადგანაც ეს ეუბნებოდა მას, რომ შენ მაჰმადიანი ხარო. ისევ გაქრისტიანდი და მე მაშინ შეგირთავო. საქმე დიდხანს განეგრძო. ბიჭმა თვალ-თვალება დაუწყო გოგოს. ერთხელ გოგო თავის მშობლებმა წისქვილში გაგზავნეს და თან ხორბალი გაატანეს. გოგო წისქვილში მიმავალმა ბიჭმა დაინახა. გოგოს წისქვილში მისვლისას რამდენიმე კაცი თავზედ დაეცა და მოიტაცა. ამ მოტაცების დროს გოგომ მორთო ყვირილი, „ვაი, ვაიო!“ მაგრამ მშველელი არაფინ გაჩნდა. გოგო გაიყვანეს

გალმა, ახალ გამაჰმადიანებულ ქართველებში, ძალით
გამაჰმადიანეს და ბიჭხედ ახტი უქნეს (აქორწილეს).
ზემოხსენებულს სოფელს ამ შემთხვევის გამო დაერქვა
სახელად „ვაი-ვაიო“.

II.

სოფ. ვაიოზედ ბევრნი კიდევ სხვა ამბებს ლაპარაკობენ. ვაიოში ქრისტიანობის დროს ერთი დიდი მშვენიერი ეკლესია ყოფილა, — ერთიც პატარა, დიდი ეკლესია დაუქცევიათ ახმედ ფაშის დროს და პატარა-კი დაუტოვებიათ. პატარა ეკლესიის კედლები დღევანდლამდის სდგას. ზოგნი ამბობენ, რომ „ვაიო“ მიტომ დაერქვა იმას, რადგანაც გამაჰმადიანების დროს ხალხი სულ „ვაის“ ჰყვიროდაო; ზოგნი ამბობენ: ამ სოფელს ყიზილბაშები დაეცნენ და როცა აოხრებდნენ, მაშინ ხალხი „ვაის“ ჰყვიროდაო და ამიტომ დაერქვა. ზოგნი ამბობენ, რომ როცა ქართველებს ამაჰმადიანებდნენ, მაშინ ბევრნი არ გამაჰმადიანდნენ და მოწინააღმდეგეთ სიკვდილით სჯიდნენო, და ამათი ნათესავები-კი, რომლებიც გამაჰმადიანდნენ და ცოცხალნი დარჩნენ, თავიანთს ნათესავებს ჰგლოვდნენ და ტიროდნენ და ჰყვიროდნენ, „ვაიო, ვაიო“, და ამიტომ დაერქვაო. ზოგნი კიდევ სხვა ნაირად ამბობენ.

და ამის შემდეგ ქრისტიანობისათვის დიდი ტანჯვა და ვაება სოფ. ვაიოს ხალხს გამოუცდიაო.

დანდალოს გამაჰმადიანება.

(ქართველ მაჰმადიანთ ავალიანთ გვარში დარჩენილი სოფ. დანდალოში)*

გლენი დასახლებულან, ცხოვრებისთვის მიუყვიათ ხელი და, როცა კარგა მაგრა დამკვიდრებულან და ფეხი გაუმაგრებიათ სოფელში, მერე თევდორე ავალიანს გამოუცხადებია, რომ სულთანის ბრძანება არის, რომ ჩვენ ყველანი უნდა გავმაჰმადიანდეთო. ხალხს არ უქნია. დიდი მწუხარება ჩამოვარდნილა მოხუცებულეებში, ტირილი, უაება; ზოგს საქართველოში გამოქცევა დაუპირებია, მაგრამ ეს ველარ მოუხერხებიათ და ბოლოს ასეთი პირობა დაუდვიათ: ჩვენ მოხუცებულნი ჩვენს სჯულზე დავრჩეთ, დავიხოცებით და ღღის შემდეგ რაც შვილები მოგვეცემაინ, ისინი სულ მაჰმადიანის წესით იქმნენ მიღებულნიო. ავალიანი დასთანხმებია. ეს სულთანისათვის უცნობებია, სულთანს ამისთვის დანდალოს ბეგობა მიუცია. იმ დროიდან ზემოხსენებულს ხალხში ვინც დაბადებულა, ყველა გაუმაჰმადიანებიათ და თვით მოხუცებულნი-კი ძველის სჯულით დარჩენილან, მაგრამ ამათთვის მოუხსპიათ მღვდელი; დანდალოს დიდი ეკლესიაც დაუქცევიათ. ხალხი დიდს მწუხარებაში ყოფილა ამის გამო ჩავარდნილი, მაგრამ კიდევ მადლობელნი იყვნენ მასზე რომ ჩვენ მოხუცებულნი მაინც დაგვტოვეს ჩვენს სჯულზეო. რამდენიმე ხნის განმავლობაში მოხუცებულნი მთლად მოსპობილან და ახალგაზდები ვინც ყოფილან, ყველანი მაჰმადიანები და მასთანვე მოყვარენი მაჰმადიანებისა განხდარან.

ავალიანები ღღეს თევდორ-ოღლებად იწოდებიან.

სცხოვრებენ ძლიერ ღარიბად, ზოგნი ამათგანი ოსმალში არიან გადასახლებულნი.

ასეთი საშუალებანი რომ არ ეხმარათ დანდალოს ხალხის გასამაჰმადიანებლად, მაშინ ოსმალნი ამათ წინააღმდეგ ვერას გააწყობდნენ, რადგანაც ეს ხალხი აქ ცხოვრებით და მუშაობით საკმარისად დამდიდრდენ და ყოველ ოსმალის მოხელეს ფულით ათამაშებდნენ, როგორც უნდოდათ. ამათში ქალი, კაცი და პატარა ყოველთვის თავ-განწირულად მუშაობდნენ ყანაში, ვენახში და არაფერს ერიდებოდნენ. ახალ გამაჰმადიანებული ქალები კი საქმეს ახლოსაც არ მიეკარებოდენ, რადგანაც ხოჯების სიყტვით მათ ქალის მუშაობა მიუტევებელ ცოდვად მიაჩნდათ.

(სოფ. მერისელის ფარან-ოღლი ერისთავის ნაამბობი).

ძალით გამაჰმადიანებული ქრისტიანები თურმე ჩუმად დიდხანს ქრისტიანობდნენ და ესენი საიდუმლოდ ღორის ხორცსაც სჭამდნენ. იგინი გარეულ ღორებს ხოცავდნენ თურმე ტყეში, ატყავებდნენ, იქ სჭრიდნენ ხორცს და მერე შინ მიჰქონდათ. ქვედა მარადიდში ერთხელ ასეთი შემთხვევა მოხდა: ხოჯას დაუჭერია ხალხი ღორის ხორცის ჭამაზედ. ამაზედ დიდი დავიდარაბა ამტყდარა. ხალხი სამართალში მიუციათ და ბოლოს აღმოჩენილა, რომ ესენი ჩუმად ქრისტიანები ყოფილან. მათ თავიანთი მღვდელიც ჰყოლიათ. მღვდელი ერის კაცის ტანთ-საცმელით ყოფილა; ამათ ღორის ხორციც უჭამიათ, ღვინოც უწურავთ ხოლმე და მით ზიარებულან კიდევაც. ამ ამბების შეტყობის შემდეგ მთელი ეს ხალხი მიუტრეკიათ ქოროხის ნაპირზედ, ამათში ქალებიც ყოფი-

ლან ბევრნი; უკან ხმაღ ამოღებული ოსმალები დასდგომიან და შოლებს დაუყვირნიათ:

—სთქვით, რომ დღეიდან თათრები ხართ, ქრისტიანობაზე ხელს იღებთ და ღორის ხორცს აღარ სჭამთო.

—არ შეგვიძლიანო, დაუყვირნიათ ერთად ყველას. ოსმალებს მიუგიათ:

—რაკი არ შეგიძლიათ, მაშ შედით მაგ ქოროხში და ვინც შიგ გასურდება, გაღმა გავა, ის დარჩება ქრისტიანად, ვინც არ შევა, იმას ხმალი დახვდება უკან. ამაზე ბევრნი შეშინებულან და განუცხადებიათ, რომ დღეიდან ნამდვილი მაჰმადიანები ვიქნებით და ყველაფერს ბრძანებას შევასრულებთო. ვინც წინააღმდეგნი ყოფილან, ისინი სულ შესულან ქოროხში; ქოროხი ამ დროს დიდი ყოფილა და ყველა ეს საბრალოები შიგ დამხრჩვლან და ერთიკ არ ვასულა გაღმა. ამ დროს ქვედა მარადიდრ 50 კომლი იყო და ყველა ესენი ქოროხში ისე დაიღუპნენ ქრისტიანობის გულისათვის, რომ სოფელში 5 კომლი-ღა დარჩაო და აი ამ მიზეზით მოიხსნენ ამ სოფლის მცხოვრებნო. შემდეგ თურმე დასცინოდნენ მათი შთამომავალნი, რომ ჩვენმა ძველებმა ღორის ხორცის ჭამის გულისათვის თავები ქოროხში დაიხრჩვესო. ამ შემთხვევის შექდეკი მარადიდელნი მთლად გაუმაჰმადიანებიათ და მათი სოფლის ეკკლესიების ქცევა-ნგრევაც დაუწყიათო.

აჭარის გამაჰმადიანება.

(სოფ. დერეხონხაში წააშობი ქართველ მაჰმადიანის მოხუცის ღებმა მსოცვაძის მიერ).

მე რომ შეიღის წლისა ვიყავი, კარგად მახსოვს, რომ მაშინ სოფ. დერეხონხის ნახევარი ხალხი ქრისტიანები იყვნენ და ესენი ჩუმად ინახავდნენ ქრისტიანობას. ესენი ღამე შეიყრებოდნენ ხოლმე ერთს სახლში, ერთ ქრაქს დაანთებდნენ, იქ მღვდელი იდგა ხოლმე და ჩუმად ლოცულობდა და ხალხს ალოცებდა. მღვდელს ვერაფერს რას შეატყობდა, რადგანაც ის ვაჟკაცურად (ერის კაცად) იყო ჩაცმული. ეს ჩუმი ქრისტიანები მაჰმადიანობასაც ასრულებდნენ, პარასკეობით ჯამეზედაც მოდიოდნენ და ლოცულობდნენ. ასე და ამ გვარად დიდხანს ინახეს ამათ თავი, მაგრამ ბოლოს შეუტყეს ეს საქმეები, ყველანი დაიჭირეს და გარდაწყვეტით გამოუცხადეს, რომ, თუ ქრისტიანობას თავს არ გაანებებთ, იცოდეთ, რომ ყველას თავები მოგეჭრებათო. შეშინდნენ ყველანი და გამაჰმადიანდნენ სრულიად. ასე რომ დერეხონხის ქართველთ გათათრება 100 წელიწადიც არ არის.

II.

ამ 60 წლის წინად, მე კარგად მახსოვს, რომ აჭარაში აქა-იქ ჩუმად ღვინოს დასწურავდნენ ხოლმე, ინახავდნენ ჩუმად და ხან-და-ხან დაღვედნენ ხოლმე. ხან დედაკაცები ჩარეკებით ეკლესიებში მიიტანდნენ და დააწყობდნენ. აჭარაში ეკლესიებში სანთლის მიტანაც იცოდნენ, ფულის და ბამბის, ვინმე ავად რომ გახდებოდა, მაშინვე ეკლესიებს მიუტანდნენ ძველ რამეებს და

იქ დააწყობდნენ, ამის შემდეგ ავადმყოფი მორჩებოდა. ვინმე რომ ყვავილით, ან სხვა რამით გახდებოდა ავად, იმას თქვენებურს ლოცვებს უმღერებდნენ ხოლმე და ავადმყოფები მორჩებოდნენ. ყველა ესენი გადავარდა ამ ოცდა-ათის წლის წინად და დედაბერს დედაკაცებში თქვენებური ლოცვები დღესაც ბევრმა იცის ზეპირად. მოღებმა და ხოჯებმა ერთს დროს ჩვენებურს ქალებს დაუშალეს თქვენებურ ლოცვების თქმა; ამიტომ როცა ავად გახდებოდა ვინმე, მაშინ ჩვენიდან წავიდოდნენ გურიაში კაცები. იქ დაიჭირავებდნენ გურულს დედაკაცებს, მოიყვანდნენ აქა და ამათ ათქმევიანებდნენ ხოლმე ქართულ ლოცვებს და გალობას. მაგრამ ბოლოს ესეც აკლრძალეს ხოჯა-მოღებმა, რომ ჩვენის კაცისათვის ქრისტიანის ლოცვა არ შეიძლებაო. თუ გინდათ, ხოჯები წაიყვანეთ და წიგნი და ლოცვები აკითხვინეთო. ესე დაავიწყდა ხალხსა და მას შემდეგ ჩვენში ავადმყოფი რომ შეწუხდება, ამისათვის ხოჯას იხმობენ და ლოცვას წააკითხებენ, რომ ავადმყოფი მორჩესო.

ლაზისტანის გამაჰმადიანება.

(ნამბობი ს. ჩხალეღის ჯანი ხოჯასაგან).

ოსმალები პირველად ლაზისტანში შემოსულან. ლაზისტანი ძლიერ აღვილად გამაჰმადიანებულა. ამათ მალე მიუციათ ოსმალთათვის დახმარება. ოსმალნი მოსულან მაქრიალში. მაქრიალას ციხეში ფეხი გაუმაგრებიათ. აქ დაუწყიათ ტყავზედ ფულის მოქრა და ამ ფულებით შეისყიდდნენ ხოლმე ქართველებსა და თავიანთკენ მიიხზრობდნენო. ტყავის ფულებით მათ ბევრი ქართველი

შეისყიდეს, ბევრი გამაჰმადიანეს ადვილადაო. როცა ქართველი მაჰმადიანები გამრავლდნენ, მერე მათის დახმარებით და ლაზების შემწეობით ლივანაში იწყეს მაჰმადის სჯულის გავრცელება. ბევრი ჩხუბი მოხდა ლივანაში, ბევრი სისხლი დაიღვარა ქართველებისა, მაგრამ ბოლოს მაინც ოსმალთ დაიმორჩილეს და ყველანი გამაჰმადიანეს. ვინც არ გამაჰმადიანდა და წინააღმდეგობდნენ, ისინი დაიჭირეს და მაქრიალის ციხეში სულთან სელიმს მოჰგვარეს. სულთან სელიმმა იმათ ჰკიოხა:

— რატომ არ მაჰმადიანდებით თქვენა, რატომ არ გინდათ, რომ ჩვენი წმინდა სჯული მიიღოთ? ხალხმა უარი განუცხადა:

— ვერა, ვერ მივიღებთ. ჩვენ ქართველები ვართ, ქრისტიანები და ასეც უნდა დავიხოცნეთ; სხვა რაც გენებოთ, ის გეთხოვეთ, ერთგული მონობა და სხვანი, მაგრამ სჯულს ვერ გამოვიცვლით.

— მაშ ყველას თავები მოგეჭრებათ, — უთხრა სულთანმა.

— ნება თქვენი გახლდეს. მიუგო ხალხმა. სულთან სელიმმა საჩქაროდ ბრძანება გასცა, მოვიდნენ ჯალათები და მტკიცე ქართველი ქრისტიანები მიიყვანეს მაქრიალის ციხის თავ-საკვეთთან, ყველას მოსჭრეს თავები და მერე ტანი ზღვაში გადაჰყარეს; და თავებს კიდევ სარებზედ აგებდნენ და ახმობდნენ სხვა-და-სხვა ადგილებში შესვლის დროს ქრისტიან ქართველების შესაშინებლად.

აჭარის გაშავებისათვის.

(ნაამბობი (თევდორეს) ორცევის საკ-ოღლისაგან.)

აჭარა ყველაზედ გვიან გაშავებულა. სპარსელთ
საქართველოსთან ომი ჰქონდათ. სპარსელთ ქართველებს
ვერაფერი დააკლეს, მათ მხოლოდ აჭარა დაიჭირეს და
ბევრი შავი დღეებიც დააყენეს. ქართველნი ძლიერ შეწუ-
ხუნენ ამაზე. მცირე ხნის შემდეგ ესენი დაირაზმნენ
სპარსელთ წინააღმდეგ და ერთს დღეს ომი განუცხადეს:
აქარელთ დაეხმარნენ სხვა ქართველნიც, ამათ
დაიწყეს ომი და სპარსელნი აჭარიდან განდევნეს
და თავიანთი ქვეყანა განათავისუფლეს. რამდენიმე ხნის
შემდეგ ოსმალნი ქანეთის გიანიამდის მოვიდნენ და გო-
ნიათში გაიმაგრეს ფეხი. გონიის ციხიდან ამათ დაიბა-
რეს აჭარის მოწინავე პირები და გამოუცხადეს ამათ,
რომ ოსმალნი გარეკეთ. ბევრი წვა-დაგვა მოგადგათ.
ახლა ჩვენ გვინდა აჭარაში შემოვიდეთ და ძალით თქვე-
ნი ქვეყანა დავიჭიროთო. თუ გინდათ, თქვენ ჩვენ ნებით
დაგვმორჩილდით და თავი დაგვიკარით, თუ არა და
ჩვენ ძალით შემოვალთ აჭარაში,— ომს დავიწყებთ და
ძალით დაგიმორჩილებთო. დაფიქრდნენ ქართველნი,
პასუხი ვერ მისცეს, აჭარაში გაგვიშვით და იქ ჩვენებს
დავეკითხებით და მალე მოგცემთ პასუხსო. ქართველნი
წამოვიდნენ აჭარაში და ყოველისფერი ქართველებს
მოახსენეს, რომ ოსმალნი ასე გვითვლიან და თქვენ რას
იტყვითო? ერმა მიუგო:

— ჩვენ არ შეგვიძლიან, ოსმალს თავს ვერ დავუკ-
რავთ, მათი თავის დაკვრით ბოლოს ჩვენ გიგვათათრე-
ბენ და დავილუპებით. ხალხი უარზე დადგა. მოწინავე

პირებმა რჩევა მისცეს, რომ საქმეს წავაგებთო. ისევ ნებით დავუკრათ თავიო. ხალხმაც ნება მისცა და ესენი წავიდნენ და ოსმალთ მოახსენეს, რომ ოღონდ ნუ აგვაოხრებთ და ჩვენ ჩვენის ნებით გემორჩილებითო. ოსმალთ მიიღეს და ყველა მოწინავე პირებს დახმარება მისცეს. საჩუქრები, მიწები დაურიგეს და როგორც თავისის ნებით დამონებულს ერს ხარჯად ათისთავი დაადეს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ოსმალთ ამ პირებს აქარის აღვილების გამგეობა ჩამოართვეს და მის ნაცვლად საჩუქრები დაუნიშნეს. ამის შემდეგ ოსმალთ გამოუცხადეს ქართველებს, რომ თქვენ ოსმალური ენა უნდა შეისწავლოთ, რადგანაც სახელმწიფოსთვის ეს საჭიროაო. მალე სტამბოლიდან გამოუგზავნეს მასწავლებელი ხოჯები და ქართველ ყმაწვილებს სწავლება დააწყებინეს მხოლოდ თათრულს ენისა და წერა-კითხვის. რომელი ყმაწვილიც-კი დაისწავლიდა თათრულს ანბანს, იმას კარგს საჩუქრებს და საქმეებს აძლევდნენ; ამით წაახალისეს ქართველთ ბავშვები და მათში ააღორძინეს თათრულის ენის სიყვარული. რაკი ეს მოხდა, მერე ხოჯებმა ბავშვებს მცარეოდნად მუსლიმანობაზე ქადაგებაც დაუწყეს და ეს სარწმუნოება ყმაწვილებს შეასწავლეს. ამ დროს აქარა ისევ ქრისტიანობაში იყო. ოსმალთ დაიწყეს დიდად მეცადინეობა. მალე ოსმალთ მიიხმეს ქართველი მოწინავე პირები, ამათ მისცეს დიდი საჩუქრები, ქრთამები და სთხოვეს, რომ თათრის სჯულის გავრცელებაში თქვენ ჩვენ დაგვეხმარეთო. მოწინავე პირებმა სიტყვა მისცეს და დაიწყეს მაჰმადის სჯულის გავრცელება ქართველ ხალხში. უმეტესად ახალგაზდებში ავრცელებდნენ ამას და მოხუცებულებს ისე სტოვებდნენ, ნამეტურ ქალებს. რამდენიმე ხნის შემდეგ აქარას გამოღმ

მხარს უმეტესი სოფლები გამაჰმადიანებულ იქნა. ყველაზედ დიდი ხანი ქრისტიანობით თავი შეინახეს გაღმა მხარეში ქედმა და ს. ბორცვამ. აქ ქრისტიანობის სასტიკ მფარველად სოფ. ორცვის მღვდელი კაკაბაძე იყო. ეს მღვდელი იყო დიდად მქადაგებელი, მოყვარე ქრისტიანობისა და პატივისმცემელი ქართველთა. ეს მღვდელი დღე და ღამე დადიოდა ხალხში და ხალხს ამაგრებდა ქრისტიანობაზედ. ეს ამბები ოსმალთა იცოდნენ და ორცვის კაკაბაძე მღვდელს დიდად ემუქრებოდნენ მაგრამ მღვდელი მაინც არ უშინდებოდა მუქარას.

ეს მღვდელი ქედის დიდს ეკლესიაში დადიოდა, იქ ზარს რეკავდა, ოთხი-ხუთი სოფლის ხალხს ლოცვაზე იხმობდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ მაჰმადიანობა ქედაშიაც შემოვიდა; ახალ გამაჰმადიანებულ ქართველთა კაკაბაძე მღვდლისა ძლიერ ეშინოდათ და მაჰმადიანობას ჩუმად ინახავდნენ. განვლო რამდენიმე ხანმა და ამათ ჯამეს კეთება მოინდომეს, მაგრამ კეთებას ჯერჯერობით ვერ ჰპედავდნენ, კაკაბაძე მღვდლის შიში ჰქონდათ.

ბოლოს მაინც ეს ეკლესიაც დაუქცევიათ თათრებს. კაკაბაძე მღვდელი რომ მოსულა. შორიდგანვე შეუხედნია ეკლესიისაკენ და ეკლესია დაქცეული უნახავს. ეკლესიის გვერდით-კი უცბად დადგმული ხის ჯამე. კაკაბაძე მღვდელს გულს შემოჰყრია, ტირილი დაუწყია და უთქვამს:

— ვაი მე, ახლა-კი დაეცა აქარაო!..

ბევრი უწუხნია, ხალხშიაც ბევრს ცდილა, რომ ქრისტიანობა არ დაცემულიყო, მაგრამ ველარა მოუხერხებია-რა. ბოლოს საქმე იქამდის მისვლია ამას, რომ სოფ. ორცვადგან გაქცეულა და ჩაქვისაკენ წასულა, რადგანაც ჩაქვას იქითა მხარე ამ დროს

საქართველოს ეკავა და იქ ისევ ქრისტიანი ქართველები იყვნენო. კაკაბაძეს ცოლ-შვილი-კი ორცვაში დარჩნენ და მღვდელს აღარავინ დაანება. ესენი ოსმალოს მთავრობამ გამოიკითხა და კაკაბაძე მღვდლის შვილებს ქეშიშ-ოღლი უწოდეს, და ერთს შვილს თათრული წერაკითხვა დაასწავლეს და მალე მოლოზა-ცმისცეს: რადგანაც მამა-შენი ქეშიში (მღვდელი) იყო, იმის ნიშნად ამ დღის შემდეგ ამ სოფლის მღვდლობა თქვნი გვარის კაცებს ჰქონდესთო. მას შემდეგ ასეც არის და ორცვაში ხოჯა-მოლობა ყოველთვის ქეშიშ-ოღლებს უკავიათო. ამ მღვდლის შემდეგ-კი აქარაში მაჰმადიანობა ერთობ მალე წავიდა, მხოლოდ მოხუცებულებს-კი არ ამაჰმადიანებდნენ და ქართველ ქალებსაც ხმას არა სცემდნენ. ქართველ ქალებში თათრობა სულ სხვა-ნაირად შეუტანიათო.

გამაჰმადიანების შემდეგ აქარის ქართველებში მევენახობა ამოვარდნილაო. ამბობდნენ ხოლმე, რომ მთელი აქარა სულ ვენახებად იყო გარდაქცეული და სოფლიდან სოფლამდის სულ ვენახებით იყო დაფარულიო. ზოგნი-კი ამბობენ, რომ ვენახები ვითომც ქართველებში სპარსელებმა მოსპეს და ამათ შემდეგ, რაკი აქარა ოსმალთა აიღეს, მის შემდეგ. აქ ქართველებმა ვაზის გაშენება ვეღარ გაბედეს, რადგანაც ოსმალეთიც უშლიდა ამასაო.

შემდეგ და შემდეგ ოსმალოს ხოჯებმა ქართველებში დაიწყეს ქართულის ენის მოსპობის შესახებ ქადაგება, რომ მუსლიმანი კაცი ქართულს ენაზედ არ უნდა ლაპარაკობდესო. მაგრამ ამათ ენა-კი ვერ მოსპეს და რაც ქართული ძველი წიგნები იყო, ესენი-კი სულ ცეცხლში დააწვევინეს რადგანაც ესენი ხალხს ეუბნებოდნენ, რომ სახლში ქართულის წიგნების შენახვა ჩვენის სჯულის წინააღმდეგიაო. ხალხს არაფერი ესმოდა, მოღლებს უჯერებდნენ და ბევრს

ძვირფასს ქალღმერთს სწავდნენ. ასეთი ქალღმერთი თვით ჩვენს ძველებსაც დაუწვავთო.

მე მახსოვს, რომ აქეთკენ დიდრონი წიგნების ტყავებისაგან ჩასაცმელ ჩუსტებს აკეთებდნენ, ქალამნებს, პატარა გულებს და სხვა-და-სხვა რამეებს. აკრავდნენ ზევიდგანაო. ზოგიერთი ისეთი წიგნები ყოფილა აქეთ, რომ თითო წიგნი ნახევარი ფუთი გამოვიდოდაო.

ხოჯებისა და მოღების ასეთი ქადაგების მეოხება იყო, რომ ამ თხუთმეტის წლის წინად აჭარის ორს სოფელშიაც დაუწვავთ ქართული წიგნები, სახელდობრ: ხერთვისსა და კაპნის თავშიო.

აჭარის გამაჰმადიანება.

(ნაამბობი ქედაში ორცველის ქართველ მაჰმადიანის შავლელ ნაკაშიძის მიერ)

აჭარაში გამაჰმადიანება ლივანიდან შემოუტანიათ. პირველად მაჰმადიანობა აჭარის მარჯვენა მხრის სოფლებისკენ გაუფრცვლებიათ, მარცხენა მხრის სოფლები-კი ისე დაუტოვებიათ. მარჯვენა მხრის სოფლები გავამაჰმადიანოთ და მარცხენა მხრის ხალხი თვითონ მოგვეყვებო. გამაჰმადიანებულთ და ქრისტიანთ შორის ყოველნაირი მეგობრობა მოსპობილა.

ერთხელ ერთი ქრისტიანი ქართველთაგანი გასულა მაჰმადიან ქართველ სოფლებში. ეს რამდენსამე დღეს ერთს სოფელში დარჩენილა, თავისს ნათესაებში. აქ ეს ბიჭი ბევრის დარიგების და თანხების მეოხებით გაუმაჰმადიანებიათ. გამაჰმადიანების შემდეგ ბიჭი გასულა გაღმა-ქრისტიან ქართველებს უნახავთ და უკითხავთ:

— ბიჭო, ამდენს ხანს რას აკეთებდი იმ თათრებში?
ამან მიუგო:

— გამაჰმადიანეს, ელი დამარქვეს სახელადაო. ქართველნი ფაოცდნენ და უთხრეს:

— ბიჭო, მიტომ გახველი თათარში, რომ გატიალდი? აი შევირცხვეს კაცობა!

ეს ბიჭი სულ მთლად მოიძულეს ქართველებმა. მეტ სახელად გახტიალდი უწოდეს. შემდეგ ცოლი შეირთო ამან, შვილებიც გააჰმადიანა, გვარად გახტიალდი დაერქვათ; დღესაც ასე იწოდებიან. ბოლოს მარცხენა მხარეც გააჰმადიანდა. ვინც არ ინდომა გააჰმადიანება ისინი სოფელს სალორეთში წავიდნენ და იქაურ ციხიდან იბრძოდნენ ოსმალთ წინააღმდეგ.

II

ნაკაშიძეები გურულები ყოფილან. გურიაში რაღაც საქმე ჩაუდენიათ. ამათ სხვა თავადიშვილები დახოცეს; ამის გამო ამათ გადაეკიდა გურიელი. მაშინ ნაკაშიძენი სამნი ძმანი ყოფილან. ერთი ძმა ბაღდადში გაქცეულა და იქ გამაჰმადიანებულა. მეორე ძმა სტამბოლში გაქცეულა და იქ გამაჰმადიანებულა; ამისათვის მალე ფაშობაც მიუციათ. მესამე ძმა აჭარაში მოსულა, სოფ. ორცვაში დასახლებულა. მერე კოლო-შვილიც მოუყვანია აქ: რამდენიმე ხნის შემდეგ ესენიც გამაჰმადიანებულან. ერთხელ ნაკაშიძე თავისს გამაჰმადიანებულ შვილებით საღლაც ერთ მთაზედ წასულა. მთიდგან ძირს ვადუხედიათ და ერთი უშველებელი ტყე უნახავთ, რომელიც ხილით ყოფილა სავსე. ნაკაშიძემ რომ დაინახა ბევრი ხილი; დაიყვირა, ეს რა ბევრი კაკა არისო. ამის გამო იმ ალაგს კაკა დარქმევია; მერე იქ სოფელი გაშენებულა და სოფ-

ლისთვისაც კაკა უწოდებიათ; თვით მას შემდეგ კაკაძე დარქმევია და ახლა კი კაკა-ოლი არიან. სოფ. ორცოვაში ნაკაშიძეებს დიდათ უმეცადინიათ ხალხის გამაჰმადიანებაზედ

III

მერისის ხეობას მიტომ დაერქვა ეს სახელიო, რადგანაც, როცა აქარას ამაჰმადიანებდნენ, ბეგები ამბობდნენ:

—ჯერ აქარა გავმაჰმადიანოთ, ჯერ ამას მოვრჩეთ და მერე ისი, ანუ მერეისიო და ამისაგან დაერქვა აქარისაგან ამ მოცილებულს ხეობას მერისიო.

IV

ქელას ზევით, ვაიოს პირდაპირ, არის ერთი მთა, რომელსაც სახელად «ქალო ჯვარას» უწოდებენ. ეს სახელი მას ამ შემთხვევის გამო დარქმევია: ვაიოს მხრის ქართველი ქრისტიანები გამაჰმადიანდნენ, დარჩნენ გაღმა მხრისა. გაღმა მხრის ქალი ერთხელ ვაიოსკენ გავიდა; იქ ეს გამაჰმადიანდა და ერთ ახალ გამაჰმადიანებულ კაცზედ დაინიშნა. დანიშვნის შემდეგ ეს თავიანთსა დაბრუნდა და შინ გამოუცხადა, მე გავმაჰმადიანდიო. ამაზედ მთელი სოფლის ხალხი გაოცდა, რადგანაც აქედ ყველაზედ ძნელად უფრო ქალები მაჰმადიანდებოდნენ ხოლმე. ქალმა შინ რამდენიმე ღლე დაჰყო და თავისი ბარგი მოაგროვა და ვაჟიანთას აპირებდა წასვლას. დედ-მამა არ უშვებდა. ესენი ეუბნებოდნენ:

—ქალო, ჯვარი დაიწერე, ქალო, ჯვარი დაიწერე, რა შენი საქმეა მაჰმადიანი. ქალო, პირჯვარი! — სირცხვილიაო. დედ-მამამ და ნათესავებმა საქვეყნოდ შეარცხვინეს ქალი და ყვიროდნენ, რომ ქალო, ჯვარი დაიწერეო და

აი ამ ადვილსაც მიტოვდარქმევია «ქალო-ჯვარა», რადგანაც ეს ამბები აქ, ამ მთაზედ მომხდარა.

ლივანას გამაჰმადიანება.

(დევესქელის ხეობაში ხაამბობი სოფ. პეტრულის მამასახლისისაგან).

ლივანაში, ბორჩხის ზემოდ, ჩხალის ხეობაში ძველად ქალების მონასტერი ყოფილა. გამაჰმადიანების დროს თათრებს მონაზნებისთვის ხმა არ გაუციათ. მღვდლები და ბერები-კი სულ გამოურეკიათ. რამდენიმე დღის შემდეგ ამ მონასტერს დასცემიან თათრები და მონასტერი მთლად გაუძარცვავეთ და მონაზნებიც სულ მოუტაცნიათ; ერთი მოხუცი დედა მონაზონი-კი დაუტოვებიათ. მოტაცებული მონაზნები ტრაპიზონში გაურეკიაბ და ზოგი იქ დაუყიდნიათ თათრებს და ზოგი სხვაგან. მონასტერში დაუჩენილი მოხუცი მონაზონი მონასტერს არ შორდებოდა; იმან დიდი გაჭირვება გამოიარა, ხშირად თავ-დასხმა და გაძარცვაც, მაგრამ მაინც აქაურობას არ შორდებოდა. ნაცვლად ამისა, იგი ოჯახებში დადიოდა და ახალ გამაჰმადიანებულ ქართველ ქალებს ქრისტიანობაზედ დარიგებას აძლევდა.

ერთ აღდგომა დღეს მონაზონმა წითელი კვერცხები შეღება. სხვა რამეები კიდევ და აღდგომა დღეს ახალ გამაჰმადიანებული ქართველი ქალები დაჰპატიჟა. ქრისტიანულად მიულოცა; მათაც ქრისტიანულად მიუგეს პასუხი, რადგანაც ახლად-გამაჰმადიანებულნი იყვნენ და ქრისტიანული ლოცვებისა ბევრი რამ ახსოვდათ.

ეს ამბები ლივანას ბეგმა შეიტყო. ამან მონაზონს განუცხადა, რომ მაგ ალაგს თავი დაანებე, თორემ მოგკლენო. მონაზონმა შეუთვალა:

—სიკვდილი ყველგან დამხვდება, მე აქედგან არსად წავალ, ამ ეკლესიას უნდა ვუბატრონოო.

რამდენიმე დღის შემდეგ ამ ქალების მონასტერს ოსმალები დაეცნენ. მოხუცი მონაზონი მოჰკლეს და თუ რამე ჰქონდა, ისიც ყველაფერი მოსტაცეს. ამ დროს ქალებში ჩუმი ქრისტიანები კიდევ ყოფილან და ამათ ძალიან უგლოვნიათ მოკლული მონაზონი და თვით ამ ქალებსავე დაუმარხავთ მიცვალებული. ამ მონაზონის მოკვლის შემდეგ ლივანაში აღარაფერი დარჩენილა ქრისტიან ქართველთა.

ლივანაში ყველა ლაპარაკობდა ამ :0 წლის წინად, რომ მარადიდში, ბორჩხაში და ამის ზევით თავსაკვეთი კოშკები იყო გამართული და იქ თავებს სჭრიდნენ; არჩობდნენ იმ ქრისტიან ქართველებს, რომლებიც არ მაჰმადიანდებოდნენო. აქ ბევრი ქალებიც დაურჩვიათ და თავი მოუჭრიათ ხოლმე და ტანი ქოროხში ჩაუყრიათ. უწყსიან, რომ ერთხელ წითურელას კოშკსაც-კი ხმარობდნენ საპატიმროდ და თავსაკვეთად.

ამის შესახები ამბები ძლიერ ბევრი რამ იციან არაჟინისა და არღანუჯის კათოლიკეთა მოხუცებულებმაც.

სოფ. ჯუმი, ზუგდიდის მაზრა.

(საძვრლო).

ს. ჯუმი მდებარეობს ზუგდიდიდან აღმოსავლეთის მხრით სამი ვერსის მანძილზე, სოფლის სიგძე-განი დაახლოვებით ოთხი ვერსი იქნება; მრავალი ვაკე სახნავე-ათესი ადგილი უჭირავს ორივე მდინარეს ნაპირებს.

ფერდობები მარტო ორია „ლეაბშიდე“ და „ლაკარდა“, რომელიც ყულიწყლის ნაპირზე აღმოსავლეთის მხრით მუდმივ სიგრძით გადაწოლილია.

ს. ჯუმის და ყულიწყლის სათავე იწყება სოფელ ჯვარის ეწერში, „ზღვია“-ს ჭაობიდან ერთი-მეორის სამი ვერსის სიახლოვეზე, მაგრამ ს. ჯუმში ერთი-მეორეს ერთვიან, სადაც შემდეგ შეერთებისა ყულიწყალს სახელი ეკარგვის და სულ ჯუმს უძახიან, სანამ მდინარე ენგურს არ შეერთვის. ჯუმი და ყულიწყალი საშუალო მდინარეს შეადგენენ ორივე, თევზები მრავალ ნაირი იცის გარდა კალმახისა; უფრო გემრიელი თევზი ყულიწყლისაა.

ს. ჯუმს შუაზე გაუვლის ზუგდიდიდან დამოკიდებული სანარაზენო *) შარა, (ასეთ ფართო გზას მეგრულ-

*) სანარაზენი, სოფელი.

ლად „თემის შარას“ ეძახიან და ერთი მეორესთან სამეზობლოდ მისასვლელ ღობეებში მყოფ ვიწრო გზას, „შუკას“, რომელიც ხშირია სოფელში).

ს. ჯუმი ნოტიო ადგილია, რის გამო ზაფხულობიტიციებ-ცხელებაა ხშირი; გადამდები სენი ამ სოფელში ძვირად იჩენს თავს. ზამთარში სიცივე ზომიერია, ყინვები მაგარი არ იცის; ზოგჯერ მთელი ზამთარი ისე გაივლის, რომ თოვლის ნიშან-წყალსაც არ ვნახავთ. და შეგვხდომია ზამთარი, 1¹/₂ აღლი თოვლიც დაედვას. გაზაფხულ შემოდგომაზე მუდმივი წვიმიანობა იცის; ქარი აქ ნაკლებად იცის. თუ ზენამ დაჰბერა. სამს ანუ ორს. დღეს გასტანს, და თუ ქვენამ—დილიდან საღამომდე. ნაკლები ქარის მიზეზით ბევრჯერ წამხდარა სიმინდი ნოტიოს გამო. აქ ზამთრის სიცივისათვის და წვიმისათვის მარტო ნაბადს ყიდულობენ გლეხები, საზაფხულო ტანისამოსის გარდა.

ამ სოფელში სამას კომლამდე ირიცხება გლეხები: ჯაბუა, დარასელია, ქანდარია, ჯიქია, როგაა, კილასონია, ფონია, შეროზია, ჯონჯუა, ხურცილა, ქაჭუა, ქარადაა, არჩაია, ლაგვილა, აბშილა, მოსია, შონია, გამსონია, ყურდგელია, გაბუნია, ჟიშქარიანი და გერგედა.

ახნაურები: ხვიტია, ხაბურზანია, ჩიჩუებია, მაგრამ სოფლის სამხლვარზე არიან..

ამოდენი კომლი მცხოვრებნი ერთ მთავარ-ანგელოზის სახელზე აგებულ ხის ნაშენ ეკკლესიას მრევლნი არიან. ეკკლესიის მორთულობა მდიდრულს არასთერს დაგვისურათებს; შესანიშნავი ძველი ნივთები არაფერია მასში.

სახნავ-სათესი, სამოსახლო და საბალახო ადგილი ყველა გლეხისა სადადიანოა: სამეგრელოს მფლობელა

თავად დადიანს აძლევენ სიმინდისას და სხვა შამოსავლისას მესამედ-მეოთხედ ნაწილს და ეზოს ფულს ყოველწლობით სამ მანეთს.

მათი ცხოვრების უმთავრესს სახსარს შეადგენს ხვნათესვა; ითესება: სიმინდი ღომი, ფატი (ფეტვი), ლობიო, ქვავი, კიფი (კანაფა), ხაჯი (ცერცვი), ხვანჯკოლა, ბამბა, მზეს უჭვრიტა და თუთუნი; ღვინო მარტო იზაბელა მოუდისთ, თუ სხვა არ მოაშენეს; ყურძნის ქაქისა და სხვა ხილებისაგან არაყს აკეთებენ თავიანთ ოჯახში სახმარებლად. *) აქაურ სახნავე-სათესს მიწას ნახევარ არშინის სიღრმეს შავი მიწა აქვს. სიმინდი უკანასკნელ გლეხს სარჩოზე მეტი ორმოც-სამოც ფუთამდე მოუვა, და არიან ისეთებიც, რომ ორას ფუთამდე გაჰყიდიან სიმინდს, ეს მიწის და მუშის რაოდენობაზე და შეძლებზეა დამოკიდებული, და რიგიანად მუყაითად რომ იმუშაონ, ერთი ორად მეტიც მოუვათ, სარჩოზე მეტი. სიმინდის ფასით იკმაყოფილებენ მტერ-მოყვარესთან ჩვეულების მოთხოვნილებას, ტანისამოსს, და სახელმწიფო გარდასახადს. სახელმწიფო გარდასახადი თითო კომლი გლეხისა ყოველ წლიური ოცდა რვა მანეთამდეა.

გარდა ნამუშევრის გაყიდვისა, აქ ურემ-კამბეჩით მუშაობა იციან და მით შოულობენ ფულს თავიანთ საჭიროებისათვის. ფუტკრის მოშენებას არ არიან ჩვეულები. ყანის შემუშავება, ყურძნის მოკრება, შეშის ქრა, ზამთრობით მომზადება, ძროხა, ცხენი, კამბეჩი, ღორი, ცხვარი, თხა — ამათი მოვლა კაცების მოვალეობად ითვლება. კაცები, შინაური ფრინველები ერთად რომ გაწყდეს,

---

*) ამ სოფელში ორი წისკვილია, ერთი მ. „ჯუმზე“ და მეორე „ყუღიწყალზე“.

საკენ ეს არ დაუყობან და არც აკვანში მწოლარე ბაღლს დაანძრევენ მისაძინებლად (არ არწევენ).

ქალების მოვალეობაა: შვილის ზრდა, ოჯახის მიწ-ყობ-მოწყობა, საჭმელის მომზადება, შინაურ ფრინველთა მოვლა-მოშენება და ბოსტნეულის დამუშავება; ბოსტნეული იციან: პრასა, ნიორი, მაკინდოლი, ქინძი, პიტნა, ზაფრანა, ბადრიჯანი, მდოგვი, ნიახური, კამა, ბოლოკი, სტაფილო, კოჰობოსტო, წიწმბატი, ხახვი, დიხა-შუშქურა, (ძიწავაშლა), მსხალი, სოტელია (წითელი ფხალი), ქარხალი და სალათა. ბოსტნის შეღობვა და პირველად მიწის დაბარვა კაცთა მოვალეობაა, და შემდეგ მიწის დამზადება, დათესვა, გამარგლვა და სეზოგადოდ მოვლა, ყველა ქალების საქმეა.

მასთან ქალები ქსოვენ შალეულს, აბრეშუმეულს, და ბამბეულს, თავიანთ ოჯახში სახმარებლად და გასასყიდად. გაზაფხულში ქალები მუშაობენ ყაჭს. ისეთი ოჯახი არ იქნება, თუ რიგიანად დაიმუშავა, ყაჭის პარკიდან ოციდან ორმოც მანეთამდე არ აიღონ და ზოგმა მეტიც.

მოსახლობა მეზობლისა შორი შორია; მეზობლიდან მეზობლამდე ასი საჯენი მაინც იქნება, და ზოგან მეტიც. სახლებს აშენებენ სხვა და სხვა ფიცრებისას, ვისაც როგორი შეძლება აქვს; ხმარობენ ჭყონს, ჭუბურს, თელას და კოპიტსაც.

სახლი უდგიათ: 1, სასტუმრო, 2, სამზადი, (სამზარეულო) 3, მარანი, 4, საბძელი, 5, ბედელი, 6, ფარები, ცხვრისა და ოხის ბინა, 7, საქათმე, 8, საღორე, 9, გომური. კიმბეჩის, ცხენის და ძროხის ბინა. სასტუმრო სახლი ზოგს ორ თვალიანი უდგიათ და ზოგს ოთხ თვალიანი; ზოგან ისლითაა დახურული და ზოგან ყავრით,

შედლებისა-და-გვარად; დანარჩენი, გარდა სასტუმრო სახლისა ყველა ისლითაა დახურული.

ლოგანის მორთულობა იციან: ორხუთ. ფარდავი, ბუმბული, ლეიბი, საბანი, (შქართუნი), ბალიში, მუთაქა და ზეწარი; ბუქბუღს და ბალიშს ექნება ქათმის და ბატის ღინღლი, ლეიბს და საბანს ბამბა. ესენი იციან სუფთა; ვინც უნდა ესტუმროსთ, სუფთად მოასვენებენ. სტუმრის მიღება შეძლების გვარად კარგი იციან. ღვთის მოშიშნი და მარხვის შემნახავნი არიან. ზოგნი ყოველ ოთხშაბათ-პარასკეობით მარხულობენ; სამარხოდ ხმარობენ: ყოველგვარ ბოსტნეულს, მწვანილეულს, ეკალს, სოკოს, ლობიოს, ხაჯს, თევზეულს, კიბოებს და ზოგნი კიბორჩხალსაც (ცხრაფეხა) სჭამენ. ხსნილში ხორცეული იხმარება: ძროხის, ღორის, ცხვრის, თხის, უფრო ხშირად ქათმის, იხვის, და ინდოურის; თუმცა შინაური ბატებიც ჰყავთ, მაგრამ საჭმელად არ ხმარობენ, მარტო ბუმბულისთვის ინახვენ. არიან ისეთნი, რომ ბატის ხორცსარ ეკარებიან, როგორც ურია ღორის ხორცს, ყველი, კვერცხი, მაწონი, ხაჭო და რძე ამ სოფელშიაც კეთდება და იხმარება, როგორც სხვაგან. უპირველესი და უგემრიელესი ყველი, სულუკუნი აქ კეთდება. ტანისამოსი იციან: ჩოხა, ახალოხი, შალვარი, ჩაბალოხი, წულა, მესტი და პაჭიკი. ესენი იციან ვიწრო და ტანზე კობტად შეკერილი; სარტყელი ვერცხლის და ანუ რკინისა ვერცხლის ზარნიშით ნაჭერ-ნაჭრებად ღვედზე გაწყობილი; ჩოხაში წინ მკერდზედ მასრებს ანუ ქილებს იკეთებენ ვერცხლისას, ირმის რქისას, და უბრალო ძვლისას. ცხენი, უნაგერი, ხანჯალი, ლევორვერი, თოფი და ნაბადი, ყველა ოჯახში აუცილებელია, სადაც ორი ანუ ერთი ვაჟკაცი იმყოფება.

უფრო მეტი მარცხი აქ ხანჯლისა და რევოლვე-
რისაგან ხდება. გადადგმენ თუ არა ოჯახიდგან ფეხს,
უსათუოდ ხანჯალი და ანუ რევოლვერიუნდა იქონიონ;
თუ მაყრად მიდიან, რევოლვერს და დამბაჩასაც დაიკიდე-
ბენ და თუ არა აქვთ, სხვაგან იშოვნიან.

აქ ზოგიერთთა დამლუბველი ხელობა ქურდობაა,
რომელიც უწინ უფრო მეტად იყო გახშირებული, მაგ-
რამ ახლა ცოტ-ცოტად მიწყნარდა, რადგანაც ბოროტ-
განმზრახველთსასარგებლოდ არ წარმოუდგათ თავიანთი
საზიზღარი ხელობა. ჩვენ ვფიქრობთ სამერმისოდ მთლა-
დაც მოისპოს, თუ ძველთაგანი ანდაზა რომ არის,
«დაუჩვეველს ნუ დააჩვევ, დაჩვეულსა ნუ დამიშლიო»,
ამას არ მიჰბადეს.

ბჟელთაგან ბჟელი ჩჟუელუბა და დღოთმანი ს. ჯუშში და
ცრუ-მარწმუნელთა.

ჯუშში მცხოვრებ გლეხთა შორის უთანხმოება ხში-
რია; მრავალჯერ კაცის კვლაც მომხდარა ერთი მეორის
მოუთმენლობით! მკვდრისა და დედ-მამის შემგინებელს
მოსაკლავადაც გაიმეტებენ ხოლმე და მცირე რამისა-
თვისაც ხშირად ასტყდება შფოთი და ჩხუბი. ჩხუბის დროს
გვარეული მომხრეობა იციან; თუ ერთმა გვარმა, მეორის
გვარის გალახა ვინმე, მაშინ გალახულის მოძმე-მოგვა-
რენი ერთად ახირდებიან სამაგიეროს გირდასახდელად.
ამისათვის სამეზობლოში ჩხუბს ძალიან უბრთხილდებიან.

თუ სხვა სოფლის მტერი და ანუ ქურდი შემოესიათ,
ყველა ერთი მეორის მომხრეა, მტერიც და მოყვარეც;
აგრეთვე სხვა სოფელში ქორწილში, ანუ ტირილში,
მტრები ერთი მეორეს მოყვრულად ექცევიან და თა-

ვიანთ სოფელში რომ მოვლენ, ისევ მტრებადვე რჩებიან.

ქორწილი აქ ერთ დღე და ღამეს იციან: ჰპატიჟობენ მარტო მოყვრებს და ნაოესავეებს. დაპატიჟებულნი ფულით ანუ ნივთით ისახელებენ თავს სიძეს მილოცვით; ზოგნი ცხენს, კამბეჩს და ხარს უძღვნიან მექორწილეს ე. ი. სიძეს.

ტირილში მარტო ფულით იციან შემწეობა (გადაზურვა); ტირილში მტერსა და მოყვარეს, ყელას იწვევენ; მკვდარს, მტერიც მოვა და გულმწუხარედ იტირებს, ეხმარება მკვდრის პატრონს ყოველ საქმეში, და როცა დაასაფლავებენ, ისევ მტერი იქნება იმ ოჯახისა; ქორწილში თუ არ დაესწრო დაპატიჟებული, არაფერია, და ტირილში, რაც უნდა უქირდეს, უნდა დაესწროს, თუ იმ სოფელში იმყოფება.

ზაფხულობით ყოველ დღესასწაულებში და კვირა უქმეებში იციან «ოსხაპუე» (ოსხაპუე მეგრულად საჯარო სათამაშო ადგილია). გამოარჩევენ შუა სოფელში წმინდა, ვაკე და თავისუფალს ძინდორს, სადაც საჩრდილოდ ხეებიც იდგომება, ნაშუადღევს შეგროვდებიან იქ და გამართვენ სხვა და სხვა გასართობ თამაშს; პირველად დაირას «პარი-რაა» და ტაშის კვრით ცეკვას, მერე «ძაბრალე ჰაი ძაბრას» მეგრული ლექსებით, შემდეგ რჩეულნი მომღერალნი დასხდებიან ჩრდილოვან ხის ძირში და იმღერებენ: «ფერხულს», ხელხვავს, შავ-შავს, მაყრულს, კუჩხაბდნიერს და სხვა. მერე ოცი, ოცდაათი კაცი ერთი მეორეს აიჩქებენ, დანარჩენები «აა, ააჰა-ჰა ჰააა» თ ბანს ეტყვიან, მოლექსენი მეგრული წყობილი ლექსით ერთიმეორეს ხან აქებენ და ხან ლანძღვენ, მაგრამ საწყენად არც ერთს პირსაც არ დაურჩება.

ბოლოს მიდგება საკმე ცხენოსნებზე; ცხენოსნებიც დიდხანს ითამაშებენ. ცხენით თამაში ზაფხულ-ზამთარში, ყოველ დღესასწაულებში იკიან წირვის გამოსვლის დროს, ეკლესიის წინა მახლობელ მოედანზე.*)

საერთოდ ყველა ჯუმის მცხოვრებლებმა უწინ იცოდნენ ყოველ ზესამე წლობით, 23 აპრილს დღეობა, რომელსაც «თემის ხვამა» ერქვა, (საერთოდ საეროდ ლოცვა).

ეს დღეობა გვარად ჯაბუებისაგან იყო დაარსებული და მიტომ ჯაბუების თემის ხვამას ეძახდნენ; მოადგებოდა თუ არა ეს დღეობა, სოფელში არჩეული პირები მობოჭდნენ თითო კომლ მცხოვრებისაგან ორ-ორ აბაზს და იყიდდნენ ხარებს, დაჰკლავდნენ იმ დღეს, როცა თემის ხვამა იქნებოდა და რამოდენი კომლიც იქნებოდა სოფელში, იმოდენ ნაწილად დასჭრიდნენ ხორცებს, და დიდ ხის კეტზე წამოცმულს კერძებს ჩაარკობდნენ ეკლესიის მახლობელ მინდორში; ამ დროს ნაწირკვებს მღვდელი გამოასვენებდა ეკლესიიდან მთავარ-ანგელოზის ხატს და ლოცვა-კურთხევით მივიდოდა იმ ადგილს სადაც ხის კეტზე ხორცები იქნებოდა წამოცმული მინდორში, დააჩოქებდა ყველას, ილოცავდა მღვდელი, შემდეგ ერთად ამინს ეტყოდნენ მღვდელს, ხატს ემთხვეოდნენ, და თითო ოჯახის კაცი თითო კეტზე წამოცმულს ხორცს წამოიღებდა თავიანთ სახლში და გაიმართებოდა სმა და ჭეიფი. მრავალნი სხვა სოფლებიდანაც დაპატიჟებდნენ მოყვარე ნათესავებს.

მაგრამ ახლა მეხუთე წელიწადია, რაც ეს დღეობა ჯუმში მცხოვრებლებმა მოსპეს და უარ ჰყვეს. მხოლოდ,

---

*) უწინ ჯირითი სკოდნით, მოგვიანრობენ მოხუცებულები, მაგრამ ახლანდელი ცხენოსნების ჯირითობა არ გვინახავს.

მარტო გვარად ჯაბუებმა, როგორც თავიანთ დაარსებული ღლეობა ისე განაგრძეს, და ახლაც ასრულებენ, როგორც ზემორეთ ვსთქვით, ყოველ წლობით 23 აბრილს ცოტად გადასხვაფერებით.

ხარების მაგივრად ვაცებს ჰკლავენ, ხატს არ გამოასვენებენ ეკკლესიიდან და როცა თემის ხვამაა, მარტოდ მღვდელს წაიყვანენ იმ მინდორში, სადაც ხორცეზი იქნება დაცმული. მღვდლის ლოცვის შემდეგ ერთი თავიანთი გვარისა უფროსად ჰყავსთ ამორჩეული, ის დააჩოქებს ყველას; თითო კომლის კაცს, თითო კაპიკს ფულს და ღერ წმინდა სანთელს თავზე გადაავლებს, შემდეგ ყველანი ადგებიან და თავიანთ სახლში დაიშლებიან. ეს შესაწირავი ფული და სანთელი ებარება იმ უფროსად არჩეულს და ყოველ მესამე წელში მიაქვთ სვანეთში, სოფელ მესთიანში, ლეჩხუმის მაზრაში წმინდა გიორგი ჯგეგეს შესაწირავად. (წმინდა გიორგი ჯგეგე ძლიერ ხატად არის ცნობილი).

ის უფროსად არჩეული მოგვიანბრობს: „თურმე ჯაბუები ყარაჩათა ჩამომავალნი ყოფილან, უმცროსი ძმა ყარაჩაში დღესაც „ჯაბუა-“ აო, საშუალი, რომელიც ჯუმში დასახლებულა, იმის ჩამომავალნი ჯაბუააო და უფროსი, რომელიც სოფელ მესთიანში, სვანეთში დასახლებულა, იმის ჩამომავალნი ჯაფაჩიძეებიო. იმ უფროს ძმას გაჰყოლია ხატი წმინდა გიორგი ჯგეგესი, რომელსაც დღეს ჯაბუები შესაწირავს უგზავნიან და თავის ძირითად ხატად სთვლიანო“.

ამ სოფელში სალოცავები იციან საღმრთო (კრავით), სამიქელგაბრიელო (ხბოთი), ოდუდია და სადაბადო (ზოგმა ქათმით და ზოგმა ხბოთი), ოკაპუნე (ღორით), (ოკაპუნე ხორციით აღების კვირის ხუთშაბათს არ ასცილდება;

ვინც ღორს არ დაჰკლავს, თავს იყიდის ღორისას და
იმითი შეასრულებს) და თევდლორობა; თევდლორობა ჭნე-
ბის კვირის შაბათს არ ასცილდება პირველ დიდ მარხვის
დასაწყისში; თევდლორობა ღამეს მჭვავის ფქვილისაგან გა-
მოქნიან კვარებს, ცხენი, უნაგირი, აბუანდა, ლაგამი, თო-
ქალთო, სამკერდე, ფაყარი, ესე იგი ყველა ცხენისა და
უნაგირის მოსაწყობს. ნალ-ლურსმებიანათ და გამომცხ-
ვარს დააწყობენ ღვინო-დასხმულ ხის ბარქაშხედ (გობია);
ბარქაშს ნაპირზე მიასობენ სამ ღერ წმინდა სანთელს.
ანთებულს; მაშინ მივა ერთი უფროსთაგანი, პირველად
ღმერთს აღიდებს, მერე ილოცავს ცხენისა და სხვა პირ-
უტყვების გამრავლებაზე და მოიკაკება მუხლ-მოდრეკით,
აიღებს ერთ კვარს ტუჩით ბარქაშიდგან, ხელ-მოუხმა-
რებლად, მივა სახლის წინა კარებთან და ხვიხვინით დაუწყ-
ყებს კარს წიხლის ცემას, შემდეგ ყველანი შეასრულებენ
ამ ჩვეულებას, გარდა ქალებისა.

ოცს ივლისს წმინდა „ილიაობა“ იციან, საღამოს
მოსქრიან მცენარე იელს, დაასობენ სახლის წინ და იტყ-
ვიან: „როგორც ეს გახმება და არ იხარებს, ისევე ნათ
გაუხარებია გლახა თვალისა და მავნე სულსაო“.

თოთხმეტ მარიაობის თვის ღამეს „ქეჭეთობას“ ეძა-
ხიან. ამ საღამოსთვის ყველა ოჯახში გააკეთებენ უბრა-
ლო ხის ჯვარებს, ჯვარს დატანებული ექნება ეკალი და
ქვა, ერთს დაასობს სახლის წინ, მეორეს და დანარჩენს
ყანებში, დასმის დროს იტყვიან „ჯვარი აქა, ჯვარი იქა,
შენი სვი და შენი სქამე, ჩემს კი ჯვარი დამიწერეო“.

ყველა, დიდი და პატარა მზის ჩასვლის დროს, წმინ-
და სანთელს მიიწებებენ. თმაში, აგრეთვე ცხენს, კამბეჩს
და ხარებსაც უკეთებენ სანთელს, ვითომ კუდიანი არ
მიეპაროსო.

ამ სოფელში „მესეფობა“-ს ეძახიან: ზოგიერთ თვის დასაწყისში და ბოლოში სამ-სამი დღეა, ამ დროს ხანდისხან კოკის-პირული წვიმები იცის, და ზოგჯერ ქარი და ცვალებადი ჰაერი. როცა წვიმიანობაა, კაცი იქნება მესეფთაგანი, და როცა ცვალებადი ჰაერი, ქალი იტყვიან; ვიღაცაა ის მესეფები, ზღვიდან ამოვლენ, მთელს ხმელეთს დაივლიან, ვითომ მაჩხიბად, ბარაქას წაართმევენ ყოვლისფერს და ისევ ზღვაში ჩავლენო.

ამ დროს საბძელში, მარანში და ბედელში რკინას შეადგებენ, გარედგანაც მიასობენ ლურსმანს ანუ ნამგალს, რასაც რკინა ახლავს არასფერს დააკლებს მაჩხიბებიო, (მესეფები). აქაური გაგონილია: თურმე ხმელეთიდან დაბრუნებულნი მესეფები მიდიოდნენ ზღვაში ძვირფას განძეულით დატვირთულნი. როცა ზღვის პირს მისულან, ქვა უკუ უსროლიათ, გადაიდაროსო, და რაც ნაშოვნი ჰქონდათ, ყველა ხალიჩაზე დაუწყვიათ გასასინჯავად. ამ დროს მიჰპარვია მებადური და ხალიჩაზე სადგისი დაურქვია: მესეფები მაშინათვე ხელცარიელნი გაპარულან, რადგანაც სადგისი (რკინა) დაარქო მებადურმა, ვერასფრის წადება ვერ შეიძლეს, და ესდენი სიმდიდრე მებადურს დარჩენია. ამ ძველთაგან ძველი არაკის მიბადვით დღესაც რკინას ხმარობენ მესეფეობის დროს ამ სოფელში ყველა ოჯახში.

წრომმა (ჭოტი) თუ ეზოში დაიყვილა, საწყენია.

სკვინჩამ თუ მარცხნით დასძახა, ზარალს ელიან, თუ მარჯვნივ და მოგებას.

მერცხლის პირველ დანახვაზე სამჯერ ზურგივით გადაგორ-გადმოგორდებიან, მერე უცაბედათ წელი არ გაგვიწყდებო.

ყვავი თუ ახლო ეზოში ჩამოჯდა ხეზე და დახშირებით იყივლა, პირუტყვის ზარალს ელიან.

ბუმ თუ დაიყვლა ახლო, კუდიანი ახლო მოადგაო, იტყვიან; ზოგიერთი მივა, იმ ხის ძირში, რომელზედაც ბუ ჩამომჯდარა და ნახშირით ჯვარს მიახატავს.

საქმის გასაკეთებლად სახლიდან წამოსულს გზაში თუ ყურდღელი შეხვდა, უკან დაბრუნდებიან, *) ცუდი ფეხის არისო, და თუ ტურა შეხვდათ, დიდი სასიხარულოა.

შაბათ საღამოს გამოცდილი ქურდები ფეხს არ გადადგმენ რაიმეს მოსაპარავად, იტყვიან, არ დაიმალება, და არც შეგვრჩება შაბათ ღამის მოპარულიო.

დიდი აღების ღამეს ყველა ოჯახში, შემდეგ ვახშმისა, თავ თავის წილიდან მოსტეხენ ჭადის, ღომის, ყველის, კვერცხის და თევზის ნაჭერს, შეურევნ ერთი მეორეში, დააკვარკვალიტებენ და მეორე დილას უდარაჯებენ ყვავს: დაინახვენ თუ არა, შორიდან იყოს გინდ ახლოდან, ყვავისკენ გაისვრიან ამ ნაჭერს და მიაძახებენ: „ყვავო, მიჯობნია, მიჯობნიაო“. თუ ყვავმა იძლია და აღრე დაიყივლა, იმ წელს თავის ტკივილი არ ასცილდება ძლეულსო.

ნაკალანდეგ (ნახალწლევ) ხბოს, კვიცს, თიკანს, კრავს და გოქს სძლევენ შემდეგის თქმით: „გაიზარდე გაიზარდეო“, მეგრულად „მირდი მირდიო“, წიწილს და გუგულს, პურის ნაჭაში უნდა იყონ დილაზე, — არასფერს ეტყვიან.

თუ ქაცარმა (თიკანი) იძლია, ენა ეგების უნებურად წაგვცდესო; თუ გოქმა მოგზაურობის დროს ტა-

---

*) თუმც უკან არ დაბრუნდებიან, მაგრამ მაინც დიდ საწყენად ურჩებათ და რა საქმეზედაც მიდიან, უიმედოდ ხდებიან.

ლახით ვისვრებოდეთ იქნებაო, თუ წიწილმა—გულის სი-
სუსტე ეცოდინებაო და სხვანი.

კრუხი რომ წიწილებს გამოსჩეკს, ოჯახის ქალი
თითო-თითოდ ბუდიდან ამოიყვანს და დანაზე დასვაძს,
ეტყვის ამის ბედის შეიქენიო; ეს ვითომ ქორმა არ მოი-
ტაცოს—იმის ნიშანია.

ქათამს და ანუ დანით რაღე საკლავს ქალები არ
ჰკლავენ; თუ სახლში კაცი არ შეხვდათ, მეზობლისას
წაიყვანენ დასაკლავად.

ახალწელს მეკვლეობა, შობას «ალილო» მშვენიერი
კილოთი და სხვა ღღესასწაულების ჩვეულება აქაც ჩვეუ-
ლებრივია.

გარეული მხეცები:

მგელი, მელა, ტურა, ფოცხვერი, ყურდგელი, ორი-
თინა და ზღარბი.

ქვეწარმავალნი, ქვემძრომნი:

გველი, შველა, ხვლიკი, ბაყაყი, ფულუ, ქიები და
მწერები სხვა და სხვა, ესენი ზაფხულობით იცის, მაგ-
რამ ნაკლებად.

გარეული ფრინველები:

ქორი, ძერა, ყვავი, ბუ, მიმინო, კოდარა, ბელურა,
სკვინჩა, გულწითელა, გულყვითელა, შაშვი, ბულბულა,
ჩხიკვი, გვრიტი, ოფოფი (ტუდ ფეხისად მიაჩნიათ) გუ-
გული, მალალური, შოშია, წრომი (ქოტი), ტყის ქათამი,
ლაინი და მწყერი, აგრეთვე წერო, ყანჩო, გარეული
იხვი და ბატი ხშირია.

ხეკბი და ხეხილები:

ნიგოზი, თხილი, ჭუბური, თხმელა, ცხიმური, წიფელი, ცხმუტური (ზღმარტლი), ტირიფი, მსხალი, მრავალნაირი ვაშლი, ატამი, ბია, ლელვი, ალუჩა, ქლიავი, ტყემალი, ბალი, ალუბალი, თუთის ხე, ჭყონი, აკაცია, ჭანდარი, იფნა, კოპიტი; ალვისხე, თელა, მებჯალი, ლუკუფხა, ხურმა, ბროწეული, იელი და ვარდები სხვა და სხვა აქ ხე-ტყე საკმაოა სოფლისათვის.

ბალახები

მრავალ ძარღვა (ჯ. წ.), ბურჩხა, ქინჯილოჯა, ჭყორტოტი, მელკუდა, ჯამფაზია, სამყურა, (სამყურა ბორკილს რომ დაადვა გაიხსნებათ), ლურის გულა *) (მცუანა ბალახი), გვიძრა, ლაგვიძორია, ისიროტა, ინჯირი (ანწლი), ჭინჭარი, ძირ-მწარე, შამლი-ყვერა, სანდრაკა, ქამენია, ბაია, იაია, ტკვარჩელია, სურო, კონდარი და ისორმი. მრავალი სხვა და სხვადაა, მაგრამ სახელი ვერ შევიტყეთ. ეს აღწერილობა სოფელ ჯუმს ეკუთნის და ნამდვილად ასეა.

არიან სხვა სოფლებიც სამეგრელოში, სადაც სხვა და სხვა ჩვეულებები არსებობს, მაგრამ ჩვენ მარტო ჯუმის მკვიდრი და ჩვეულებებზე ვწერეთ.

უმთავრესი ნაკლი ამ სოფლის მკვიდრთათვის უსწავლელობაა; ამოდენ კომლ მცხოვრებში, დიდი იქნება, ოთხი ანუ ხუთი ერიოს რომ ორ კლასიანი ნორმალური სასწავლებელი დაემთავრებინოს; თუმც ამ ბოლოს დროს ცო-

---

*) ლურის გულაა ამ ბალახის სახელი მეგრულად, და არა „ლურისის გულა;“ ნამდვილი ქართულადაც ლურის გულაა.

ტულ გამოთხიზლდნენ, შეილებს სასწავლებელში აძლევენ, მაგრამნამეტანი მცირე ხნით; ბავშვი ისწავლის წერა-კითხვას ანუ ერთ კლასს დაამთავრებს; და ეს საკმაოდ მიაჩნიათ, ასე ჰგონიათ თავიანთი შვილი, ერთ კლასიანი, „აბლაკატად“ გამოდგება. ეს სიღარიბის მიზეზით არა სჭირსთ, ეს უსწავლელობის და დაუღვერობის ბრალია. ძალიან სამწუხაროა სწორედ, ერთი ისეთი არავინ გამოჩნდა, რომ ეს უსწავლელი გლეხ-კაცობა ჭკუაზედ მოიყვანოს, სწავლისაკენ მიუთითოს და აუხსნას, თუ რა მნიშვნელობა აქვს სწავლას.

თუმც არიან ზოგიერთები, რომლებიც მძრდრად, და პირველად ითვლებიან, მაგრამ სწავლის თაობაზე ყურსაც არ იბერტყენ და არც შესთხოვენ ვინმეს შევლას. ასეთნი პირნი, ჩვენდა საუბედუროდ, თავიანთ ქებას და სხვის ძაგებას უნდებიან. უცხო ვინმე თავისით არ ჩამობრძანდა ჩვენს სოფელში და ხალხი ისევ იმ მშრალზეა დარჩენილი, რომლის თაობაზე შემდეგი ლექსი თქმულა:

ვინ უნდა იყოს, სად უნდა იყოს, კაცი სიმართლით
სოფლად მავალი,
რომ დაცემულის თავის მოძმისა განიზიაროს ტანჯვა
მრავალი?!

ბაქვით თვით თავი არ აიმაღლოს, საქცეცნოდ გულში
ედვას სხვა ვალი:
ტანჯვით გაჰკვალოს და შრომით გასკრას, გზა უძლურ-
თათვის სწორად სავალი.

ვინ უნდა იყოს, სად უნდა იყოს, კაცი თავის ენის
შემნახველიო,
თავი არ იქოს, სხვა არ აძაგოს, სიკეთის იყოს ყველგან
მქნელიო!

ქრთამს არ იღებდეს, ძმას არა ჰყიდდეს, მშობლურად
მომძეს უწყოს ხელიო,
და თვის ნათქვამი სიტყვა სისწორით სრულ ჰყოს და
მტკიცე უქველიო?!

ვინ უნდა გამოჩნდეს ჩვენთვის ექიმი, რომ ჰქონდეს
ჩვენი სიბრალულიო,
რომ უსწავლელად დატანჯულ გლეხთა მან განგვიკურ-
ნოს გული წყლულიო;
იმედი მოგვცეს, წამოგვაყენოს, უიმედობით დაჩაგრულიო,
და თან საეროდ ძმობა-ერთობის გულში უღუღდეს სიყ-
ვარულიო!

ანტონ ქანდაჩია.

ჩ ვ ე ნ ი

„კრემული“

მეორე წელიწადში გადაღვა.

დღემდი ჩვენ უფლება არა გვქონდა, რომ გარდა ყოველგვარ ჩვენი ნაწერისა, სხვების რამე დაგვებეჭდა ჩვენს «კრემულში», დღეს-კი ნება გვაქვს, რომ სხვებისაც ვბეჭდოთ ხოლმე, და უკეთესმა ჩვენმა მწერლებმაგანმა კიდევ აღვვითქვეს დახმარება.

ფასი იზივამ დარჩება: გაგზავნით ფოსტით 7 მან., გაუგზავნელად—6 მან., ნახევარის წლით—4 მან., თვიურად და კერძო №-რი—60 კ.

—(ფულის შემოტანას ნაწილ-ნაწილადც შეიძლება).—
რედაქცია გადატანია და ყვირილში

კერძო განცხადება ყოველ საგანზე მიიღება ჩვეულებრივზე იათად და განცხადების ფულის გარდახდაც შეიძლება ნაწილ-ნაწილ.

ადრესი გამომწერლებისათვის: დ. ყვირილა, „კრემული“-ს რედაქცია და თბილისში წერა-კითხვის გამავრც. საზოგადოება.

„კრემული“-ს რედაქტორი და გამომც. აკაკი.

P. S. ბევრი გვეკითხება, „თავგანდასავალის“ გაგრძელება იქნება თუ არა. ამ წელში კიდევ დაიბეჭდება ეს თხზულება და ბევრი სხვაც, რომელიც უკვე დამზადებულია.

ამ წელშივე გამოვა ცალკე წიგნად ბ-ნი მოსკოვანაშვილის „კალმობრავიული ალბომი“, რომელიც „კრემული“-ს ხელის-მომწერლებს იაფ ფასად დაეთმობათ.

რედაქციაში შესაძენად მოიპოვება წარსული წლის „კრემული“-ს თორმეტივე წიგნი, ფასი შეიდი მანეთით.